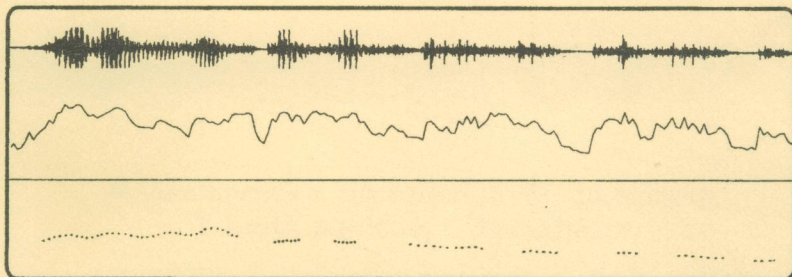

ნ. გამყრელიძე, შ. კოტეტიშვილი,
ი. ლეჟავა, ლ. ლორთქიფანიძე, ლ. ჯავახიძე

ქართული ნორმატიული და
დიალექტური მეტყველების
ფონეტიკური ანალიზი

N. Gamkrelidze, Sh. Kotetishvili,
J. Lezhava, L. Lortkipanidze, L. Javakhidze

PHONETIC ANALYSIS OF
GEORGIAN NORMATIVE
AND DIALECTAL SPEECH

ნ.გამყრელიძე, შ.კოტეტიშვილი, ი.ლეჟავა,
ლ.ლორთქიფანიძე, ლ.ჯავახიძე

**ქართული ნორმატიული და დიალექტური
მეტყველების ფონეტიკური ანალიზი**

N.Gamkrelidze, Sh.Kotetishvili, I.Lezhava,
L.Lortkipanidze, L.Javakhidze

**Phonetic Analysis
of Georgian Normative and Dialectal Speech**

თბილისი 2006 Tbilisi

გამოკვლევაში შესწავლილია ქართლური, კახური, ხევსურული, იმერული და გურული დიალექტური მეტყველების ფონეტიკური თავისებურებები და მათი მიმართება ქართულ ნორმატიულ მეტყველებასთან.

ნაშრომი მომზადდა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ექსპერიმენტული ფონეტიკის სამეცნიერო-კვლევით ლაბორატორიაში.

საკვლევ მასალას წარმოადგენს კომპიუტერული პროგრამებით გაანალიზებული, ლაბორატორიის ფონოთეკაში არსებული აუდიოჩანაწერები.

ნაშრომი ილუსტრირებულია სპექტროგრამებით, ოსცილოგრამებით, ინტონოგრამებით, ხმოვანთა ფორმანტული ანალიზის შედეგების ამსახველი ცხრილებითა და დიაგრამებით. მას აგრეთვე თან ახლავს ლაზერულ დისკზე (CD-R-ზე) ჩაწერილი აუდიომასალა და პროგრამული უზრუნველყოფა (Cool Edit 96).

წიგნი საინტერესო უნდა იყოს როგორც ფონეტიკოსებისათვის, ისე დიალექტოლოგებისათვის.

რედაქტორი

ირინე მელიქიშვილი

რეცენზენტები

*ეთერ სოსელია
გიორგი ცოცანიძე*

სალიტერატურო ენა და დიალექტები

სალიტერატურო ენის ნორმის საკითხი მეტად აქტუალურია, მაგრამ კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია სალიტერატურო ნორმისა და დიალექტური წარმოთქმის ურთიერთობის პრობლემები.

სალიტერატურო ენა და დიალექტი რთულ ურთიერთმიმართებაში იმყოფებიან. ეს განპირობებულია როგორც მოცემული ენისა და დიალექტის არსებობის კონკრეტულ-ისტორიული პირობებით, ისე მათი საკუთარი სტრუქტურების თავისებურებებით.

თუ ენა წარმოადგენს საკომუნიკაციო საშუალებების რთულ სისტემას, რომელიც მოცემულ კოლექტივში გამოიყენება ურთიერთობის ყველა ფორმისათვის, ხოლო დიალექტი – ამ სისტემის ერთ-ერთ, გამოყენების მიხედვით შეზღუდულ ვარიანტს, შეიძლება ითქვას, რომ განსხვავებები ენასა და დიალექტს შორის ძირითადად სამი სახისაა: სოციალური, ფუნქციონალური და სტრუქტურული.

ეს განსხვავებები არა მარტო ენასა და დიალექტს შორის ძირითადი სხვაობების დადგენის საშუალებას იძლევა, არამედ ხსნის დიალექტისთვის დამახასიათებელ თავისებურებებსაც.

ენათმეცნიერთა შორის ჯერ კიდევ სადავოა ენისა და დიალექტის გამიჯვნის საკითხი.

ტრადიციულად, ენისა და დიალექტის გასარჩევად საკმარისია ურთიერთგაგებინების პრინციპის გამოყენება. ე.ი. თუ ორი ადამიანი ერთმანეთს გაუგებს, მათი საკომუნიკაციო კოდი ჩაითვლება ერთ ენად ან ერთი ენის დიალექტებად, ხოლო თუ ვერ გაუგებს ერთმანეთს, მაშინ – სხვადასხვა ენებად.

ეს კრიტერიუმი შეიძლება არ იყოს მთლად ზუსტი, რადგან გაგებინების ხარისხი პირობითია და მკაცრად ვერ განისაზღვრება.

ამასთანავე, არც თუ იშვიათად, გაგებინება შეფერხებულია ერთი და იმავე ენის ორი ან მეტი დიალექტის, ან ჟარგონული თუ პროფესიული ლექსიკის ჭარბი გამოყენებისას.

ხშირად ენებისა და დიალექტების გამოყოფა ხდება ექსტრალინგვისტურ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით, როგორცაა გეოგრაფი-

ული, ისტორიული, პოლიტიკური, სახელმწიფოებრივი და რელიგიური ფაქტორები. ამის მაგალითებია მოლდავური და რუმინული, სლოვაკური და ჩეხური, სადაც გაგებინების პრობლემა არ არსებობს; მიუხედავად ამისა, ისინი სხვადასხვა ენებად მიიჩნევა.

მაშასადამე გამოდის, რომ გაგებინების შემთხვევაშიც შეიძლება ენები სხვადასხვა იყოს, ხოლო შეზღუდული გაგებინების შემთხვევაში კი (მაგ. თუშური და გურული) პირიქით – ერთი და იმავე ენის დიალექტებს წარმოადგენდნენ.

ყველა ენაში (და ყოველთვის) მოქმედებს დიფერენციაციისა და უნიფიკაციის პროცესები.

დიფერენციაციის პროცესის შედეგად წარმოიქმნება დიალექტები, ხოლო მნიშვნელოვანი განსხვავების შემთხვევაში ორი დიალექტი შესაძლოა გადაიქცეს ორ ენად.

ახალი დიალექტები ყალიბდება ერთი ენობრივი ჯგუფის წევრებს შორის ენობრივი კონტაქტების შესუსტებისა და თანდათანობითი მოშლის შედეგად; და ეს ბიძგს აძლევს დიალექტური თავისებურებების გაჩენას.

ჩვეულებრივ, კონტაქტების მოშლა ხდება ტერიტორიული ან საკომუნიკაციო მიზეზებით (დიდი ტერიტორია, მიუვალი ხეობები და სხვ.).

ამასთანავე, ტერიტორიის სიდიდე ცალსახად არ განსაზღვრავს დიალექტების რაოდენობას. მაგალითისათვის ქართული და რუსული დიალექტების შედარებაც საკმარისია.

დიფერენციაციის საპირისპიროა უნიფიკაციის პროცესი, როდესაც ხდება დიალექტური სხვაობების მოშლა და საერთო ნაციონალური ენის ჩამოყალიბება.

ეს ორი პროცესი ერთმანეთს ანონასწორებს, მაგრამ შესაძლებელია, რომ დროის სხვადასხვა მონაკვეთში მათი შეფარდება სხვადასხვანაირი იყოს.

დიალექტები ინარჩუნებენ ბევრ ენობრივ მოვლენას, რომლებიც სალიტერატურო ენას აღარ აქვს ან ავითარებენ ისეთ თავისებუ-

რებებს, რომლებიც სალიტერატუროში ან საერთოდ არ განვითარდა, ან განვითარდა, მაგრამ სხვა მიმართულებით.

სალიტერატურო ენა და დიალექტები მუდმივად ურთიერთმოქმედებენ და გავლენას ახდენენ ერთმანეთზე. სალიტერატურო ენის გავლენა დიალექტებზე, რასაკვირველია, უფრო ძლიერია, ვიდრე დიალექტებისა – სალიტერატურო ენაზე.

თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენისათვის საფუძველია თბილისური ქართული. თბილისში გამომუშავდა ის საერთო-ქართველური სამეტყველო თარგი, რომელმაც განსაზღვრა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების გეზი.

ს. ჟღენტის აზრით, ქართულ სალიტერატურო წარმოთქმას ძირითადად სრული სტილი ახასიათებს იმის გამო, რომ ორთოეპია (მართლმეტყველება) ნაკლებ არის დაშორებული ორთოგრაფიას (მართლწერას).

გ. ახვლედიანი აღნიშნავს, რომ „ცოცხალ მეტყველებაში ყოველი სამეტყველო ბგერა უეჭველად განიცდის მეტ-ნაკლებ ცვლილებას ბგერათშეერთების წესების ძალით... სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მხარეა წერილმეტყველებისა და ზეპირმეტყველების გარკვეული წესებით რეგულირება“.

იმის გამო, რომ სალიტერატურო ენას ახასიათებს როგორც ზეპირი, ისე წერილობითი ფორმა, ხოლო დიალექტები წარმოადგენენ ენის უმწერლობო ფორმას და არსებობენ მხოლოდ ზეპირ მეტყველებაში, მათი შესწავლისათვის გამოიყენება ანკეტური და უშუალო დაკვირვების მეთოდები.

ამ უკანასკნელის გამოყენებით, წინასწარ გამზადებულ პროგრამა-კითხვარზე დაყრდნობით ხდება ცოცხალი მეტყველების აუდიო (შესაძლოა ვიდეოც) ჩანერა, რაც საბოლოოდ ენობრივი თავისებურებების კვლევის საშუალებას იძლევა.

2.1. ქართული სალიტერატურო ენა

2.1.1. *ბგერითი შედგენილობა*. ხმოვნები – ა, ე, ი, ო, უ; სონორი თანხმოვნები – ვ, რ, ლ, მ, ნ; ჩქამიერი მჟღერი თანხმოვნები – ბ, დ, გ, ძ, ჯ, ზ, ყ, ლ; ჩქამიერი ყრუ თანხმოვნები – ფ, პ, თ, ტ, ქ, კ, ც, წ, ჩ, წ, ს, შ, ხ, ყ, ჰ.

2.1.2. *ბგერათცვლილებები*. სალიტერატურო მეტყველების საანალიზო ნიმუშებში ხმოვნები ძირითადად ინარჩუნებენ ტემბრულ და რაოდენობრივ მახასიათებლებს. იშვიათად ხდება ფრაზის ბოლო ხმოვნის ნაწილობრივი დასუსტება (რედუქცია); ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ სასცენო მეტყველების სტილისათვის დამახასიათებელია ფრაზის ჩურჩულით დასრულება, რის გამოც არა თუ მჟღერი თანხმოვნები, არამედ ხმოვნებიც კი „ყრუვდებიან“.

სიტყვათა მიჯნაზე ორი ერთნაირი ხმოვნის შეერთება აღიქმება, როგორც ერთი გრძელი ხმოვანი, ხოლო კითხვითი ინტონაციის გამოსახატავად (მაგ.: *გყავთ?*) – პირიქით, ერთი ხმოვანი წარმოითქმის როგორც ორი ბგერა.

თანხმოვნებში ბგერათცვლილებები ძირითადად ასიმილაციური ხასიათისაა: მჟღერი ხშულის დაყრუება მომდევნო ყრუ თანხმოვნის მიერ (გყ>კყ, ბს>ფს, ლს>ხს) და გლოტალიზებული გაფშვინვიერება (ტს>თს), ხოლო სიტყვათა მიჯნაზე – პროგრესული გამჭოლი ასიმილაცია რ სონორის დაკარგვასთან ერთად (თგრძ>თქც).

სიტყვათა მიჯნაზე ორი ხშულის შეხვედრისას შესაძლებელია მჟღერი თანხმოვნის იმპლოზიური წარმოთქმა, ანუ ეს თანხმოვანი წარმოითქმის სკდომის გარეშე, ოდენ ხშვის ფაზით, რასაც უშუალოდ უერთდება მომდევნო თანხმოვნის ხშვა: (*ხუმრო(ბ)თუ; სანადირო(დ)წავიყვანოთ*).

ბოლოკიდური მჟღერი ხშული თანხმოვნების დაყრუება ორი ტიპისაა: I – ბ>ფ, დ>თ; II – ბ>ყრუ *mediae*. I ტიპის დაყრუებული ბგერა (ყრუ, არაფშვინვიერი, არაგლოტალიზებული) არ ემთხვევა ქართულის არც ერთ ბგერას.

სხვა ფონეტიკური პროცესებიდან აღსანიშნავია – აფრიკატიზაცია (რდზ>რძ), რ, მ, ვ – სონორების დაკარგვა, ბგერათშერწყმა (ს+ს>ს, მ+მ>მ).

2.1.3. *პროსოდია*. ქართულ ნორმატიულ მეტყველებას ახასიათებს დინამიკური სიტყვათმახვილი, მახვილიანი ხმოვანი უმახვილოსთან შედარებით ოდნავ მეტი ინტენსივობითა და გრძლივობით გამოირჩევა. ამასთანავე, როგორც წესი, მახვილიანი ხმოვანი უფრო მაღალი ტონითაც ხასიათდება, და ეს კომპონენტი წინადადების ინტონაციური გაფორმებისათვის არის რელევანტური.

მახვილი სიტყვებს, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, პირველ მარცვალზე მოუდის. მეორე მარცვალზე მახვილი შეიძლება ჰქონდეს ოთხმარცვლიან სიტყვას. ექვსმარცვლიან სიტყვებში თანამახვილი შესაძლოა ბოლოდან მესამე ან მეოთხე მარცვალს მოუდიოდეს.

ცნობილია, რომ გამონათქვამის პროსოდიის განმსაზღვრელი ძირითადი კომპონენტებია – ძირითადი ტონის ცვლილება, ინტენსივობა და გრძლივობა; ასევე, მნიშვნელოვანია პაუზა, მეტყველების ტემპი და ტემბრი, როგორც ემოციის გამოხატვის საშუალება.

ფონეტიკური თვალსაზრისით წინადადება იყოფა უფრო მცირე მონაკვეთებად – სინტაგმებად, მათთვის დამახასიათებელი ინტონაციური კონტურებით. ძირითადი ინტონაციური კონტურებია: აღმავალი, დამავალი, თანაბარი. უნდა ითქვას, რომ ტონის ცვლილება ერთი მარცვლის ან ერთი სინტაგმის ფარგლებში შესაძლოა იყოს მკვეთრი (↓ ↑) ან ნარნარა (↗ ↘).

თხრობით ინტონაციას, ჩვეულებრივ, ახასიათებს წინადადების დასრულება დამავალი კონტურით. თუმცა შესაძლოა წინადადების არაბოლო სინტაგმები სხვადასხვა ტიპის სინტაქსური წყობის წინადადებების მიხედვით (მარტივი ან რთული) სხვა ტიპის ინტონაციური კონტურებითაც იყოს გაფორმებული. აღსანიშნავია, რომ წინადადების დანაწევრება სინტაგმებად ხორციელდება

ორგვარად: სინტაგმათშორისი პაუზის მეშვეობით და სინტაგმის ინტონაციური სურათის მიხედვით.

ამ მხრივ საინტერესოა კავშირისა და პაუზის ადგილის მიმართება თხრობით წინადადებაში. თუ რთული თანწყობილი წინადადების ნაწილებს აერთებს მაპირისპირებელი კავშირი „მაგრამ“, პაუზა შეიძლება უსწრებდეს ან მოსდევდეს კავშირს. იმ შემთხვევაში, როდესაც რთული თანწყობილი წინადადების ნაწილებს აერთებს მაჯგუფებელი კავშირი „და“, პაუზა უფრო ხშირად მოსდევს მას, მაგრამ დასაშვებია პაუზის არსებობა როგორც წინ, ისე ორივე მხრიდან. თუ „და“ კავშირი აერთებს შერწყმული წინადადების ერთგვაროვან წევრებს წინადადების შუაში, იგი შეიძლება არც გამოიყოს პაუზით ან რომელიმე სინტაგმური მახვილით.

ქვეწყობილ წინადადებაში, რომლის ნაწილები დაკავშირებულია მაქვემდებარებელი კავშირებით „რომ“ და „რომელიც“, პაუზა პირველ შემთხვევაში იქნება კავშირის შემდეგ, ხოლო მეორე შემთხვევაში – წინ.

ძახილის წინადადების ინტონაციური კონტური ძირითადად აღმავალ-დამავალია, მაგრამ არა ისეთი დამავალი, როგორც თხრობითისა. სხვადასხვა ემოციური ელფერით წარმოთქმული ძახილის წინადადებების პროსოდიული სურათი შესაბამისად მრავალფეროვანია ინტენსივობისა და ტემბრის მიხედვით.

კითხვითი წინადადება ორგვარი ტიპისაა: კითხვითი ნაწილაკით ან სიტყვით და მათ გარეშე. კითხვითი სიტყვის ან ნაწილაკის გარეშე წარმოდგენილი კითხვითი წინადადებისათვის დამახასიათებელია ზმნა-შემასმენლის ბოლო ხმოვნის ტონის აწევა და დაგრძელება. საინტერესოა განმეორებითი შეკითხვის პროსოდიული სურათი ერთმარცვლიანი ზმნა-შემასმენლის შემთხვევაში (*გყავთ ოჯახი?*). კითხვითობის გასაძლიერებლად ხდება ხმოვნის საკმაოდ დაგრძელება (დაახლოებით 2,5 ჯერ) და ხმოვანი წარმოდგენილია სინტაგმის დამახასიათებელი *აღმავალ-დამავალ-მკვეთრად აღმავალი*

ინტონაციური კონტურით, რაც საბოლოო ჯამში ორი ხმოვნის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

კითხვითი სიტყვით ან ნაწილაკით გაფორმებული კითხვითი წინადადება გამოხატულია სხვადასხვაგვარად, მაგრამ მთავარია ის, რომ ტონის აწევა და გრძლივობის ზრდა ხდება ან კითხვით სიტყვაზე, ან ნაწილაკზე, ან ზმნა-შემასმენელზე, ან კიდევ ერთდროულად – კითხვით სიტყვაზე (ნაწილაკზე) და ზმნა-შემასმენელზე. თუ რომელი ვარიანტი იქნება რეალიზებული, ეს დამოკიდებულია კითხვითი სიტყვის ან ნაწილაკის და ზმნა-შემასმენლის მარცვლების რაოდენობაზე.

კითხვითი წინადადება შესაძლოა იყოს სინტაქსურად არასრული (ზმნა-შემასმენლის გარეშე). მაგ.: *თქვენი გვარი?* – ამ წინადადებაში ტონი აინევს ბოლო ხმოვანზე.

კითხვითი წინადადების პროსოდიული სურათისათვის ზოგადად დამახასიათებელია სამი ინტონაციური კონტური: აღმავალი, აღმავალ-დამავალი და აღმავალ-დამავალ-აღმავალი.

2.1.4. ორთოეპიული დარღვევები სალიტერატურო ნარმოთქმაში

ხშირათ – ხშირად (N - 4 – M)

შესახებ(იმპლოზიური ბ) (N - 4 – M)

უძღურათქცნობდა – უძღურად გრძნობდა (N - 6 – M)

მარგალითს – მარგალიტს (N - 11 – M)

გვერძე – გვერდზე (N - 12 – F)

დახს – დაღს (N - 19 – F)

აღრიანათ – აღრიანად (N - 20 – M)

სანადიროთ – სანადიროდ (N - 20 – M; Q – 25 – M)

გაიგეფ – გაიგებ სურ. 17-18, (N - 31 – M)

ფთხილათ – ფრთხილად (N - E - 8 – F; N - E - 18 – F)

ექიმა – ექიმმა (N - Q - 17 – M)

კარგათ – კარგად სურ. 19-20, (Q – 2-3 – F)

ავათ – ავად (Q – 4-5 – M)

შენისთანადამიანისაგან – შენისთანა ადამიანისაგან (Q – 4-5 – M)

სადაიბადე – სად დაიბადე სურ. 7, (Q - 6 – M)
ხუმრო(ბ)თუ – ხუმრობ თუ სურ. 8, (Q - 9 – F)
ანკეს – ანკესს სურ. 9, (Q - 12 – F); სურ. 11, (Q - 18 – F)
საჩუქრათ – საჩუქრად სურ. 10, (Q - 17 – F)
გაუფთხილებლობა – გაუფრთხილებლობა (Q - 4-5 – M)
იბადებასეთი – იბადება ასეთი (Q - 19 – M)
ბავშობაში – ბავშვობაში (Q - 19 – M)
ხო – ხომ (Q - 23-24 – M)
უპატრონო – უპატრონოდ (Q - Imp - 7 – M)
სანადირო(დ)წაგიყვანო – სანადიროდ წაგიყვანო (Q - Imp - 20 - M)

2.1.5. აუდიოხანაწერების ფონეტიკური ტრანსკრიფცია

SAL-E-22-M ახლა უკვე დიდი ბიჭები ხართ!

SAL-N-1-M მზინია მინდი დედა.

SAL-N-2-M არემარეს გაზაფხულის ელფერი ეღო.

SAL-N-3-M მოუსვენარი ბელურები ხეებზე დახტოდნენ!

ზოგიერთი გათავხედებულნი კი და აფანჯრებში ცმოძვრებოდნა.

SAL-N-4-M მამიდა ხშირათუამბობდა!

სკოლაში გამართული ღიტირატურული სწავლების შესახებ.

SAL-N-6-M ლადოს საზოგადოდ მწარე ნაჭქონდამაგრამ!

მაში დისში მართუი არაღრთ და უძღურათ ქცნობდა თავს.

SAL-N-9-F მოსწავლეები წავიყვანეთ!

აღვეთის ჭალაში ექსკურსიაზე დაიქვა ვცვივდი.

SAL-N-10-F შეაქუნდა დავრჩედა თუ მოკვდი ესმარგალიტი!

შენს მოძავალ ცოლს გადაეცი.

SAL-N-11-M ლადოელ დანაცემი ბრუნდებოდა სახლში!

დახელში უაზროდა ტრიალებდა ვარდისფერ მარგალითს.

SAL-N-12-F თემო კაკლის ჩრდილში წამოწოლილი ყო!

წივი გვერდებ გადაეღო და უაზროდ მიშტერებოდა ხეცას.

SAL-N-14-F დათორღო შემოხვდა განზრახვას და ანკესარწამოგებო.

SAL-N-15-F მოყვარული მეთევზეები ხელმოცარულანდროს!

გაცუბული შესცქეროდნენ.

SAL-N-19-F ოჯახური ბაზრდა სასკოლოდამაღლესი განათლებამ!

საზოგადოებრივი ერთიერთობა დაცხოვერების აკარავი!

თავის დახსნას ვამსა დამიანს აყალიბებ ბსმას როგორც პიროვნებას.

მაგრამ ჩვენ უბრალოდ უნებავდა დამიანი საისი სხეულებს უკვებავს ვობაში||
მის ყველაზე დრინდელ საფეხურზე.

SAL-N-20-M კვირადილას მამანქმადრიანი ათვალიოდა სახლიდან და||
ჩვენ | ერთხელაც | კი ვერ გავიღვიძეთ რომ ||
მამას სანადიროთ წავყვლოდით.

SAL-N-2-3-F მამამ გონიალარხუმრობდა.

SAL-N-31-M ყველაფერს რომის წავლი || ყველაფერს კარგად გაიგეფ.

SAL-N-32-M ის ქართულ მონასტერში ბერად იყო.

SAL-N-E-8-F გირგემი ნახელეებულ ბედელ შიშეაპარაბიჭი და |
დაპირველად | ფრთხილათ || კომბალს არ წამოვეგო!

SAL-N-E-18-F

მიტომ გაიგონათ უარსი ბნელეში მოახლოებულ ფეხის სმა შესძახა ||
ფრთხილათ | ფიწალს არ წამოვეგო.

SAL-N-Q-16-M ავადმყოფს | ძლიან კეთილი დასვენების ანთვალები ჰქონდა ||
ექიმმა სკამზე მიუთითა || თქვენ გვარნი?

SAL-N-Q-17-M

ავადმყოფმა ეტყობა შეკითხვა ვერ გაიგონა და ექიმს კითხვა გაუმეორა ||
კვავათოჯახი?

SAL-Q-1-M რას მივაწეროთ შენი მოზრძანება?

SAL-Q-2-3-F რას ნიქმ? | როგორ ხარ? | დედა და დეიდა ხომ | კარგათ არიან?

SAL-Q-4-5-M როდის გახდით ავად? | როგა უფრო ხილვებლობა |
შენი სთან დამიანი საგან?

SAL-Q-6-M სადა იბადე?

SAL-Q-9-F ხუმრო (ბ) თუ | მართლა ამეუბნებ?

SAL-Q-12-F ნუთუთევზიანკეს|არწამოევო?

SAL-Q-17-F მამამსანუქრატ|რამოგიტანა?

SAL-Q-18-F თევზიანკეს|არწამოევო?

SAL-Q-19-M იბადებსსეთიკითხვა|განაშეიძლებავიფიქროთრომ|

ადამიანისმოქალაქეობრივი||

ფილოსოფიურიდაპოლიტიკურიმრწამსი|პირდაპირი|

უშუალოშედეგია||ბავშობაშიმიღებულიშთაბეჭდილებებიან?

SAL-Q-21-F რომცგავკვიძებოდა|წავგიყვანდა?

SAL-Q-23-24-M სადმიგყავსესბავშვები?

||ვითრმშენიხეტიალიარმეყოფა||ესბავშვებიცვინდაგადარიო|ხო?

SAL-Q-25-M გვერარომ|მამამართლანწავგიყვანსსანადიროთ?

SAL-Q-An-8-F რასმივაწეროთ|შენიმობრძანება?||მომენატრედამოვედი.

SAL-Q-Imp-7-M როდემდეუნდაიწვეასუეუპატრონოთ?||

დღესვეადმოდიჩემთან!

SAL-Q-Imp-20-M თუგინდათრომხვალ|სანადირო(დ)წავგიყვანოთ|დღეს|

დროზედაწექით!

2.2. ბუჩქული დიალექტი

2.2.1. *ბგერითი შედგენილობა.* გურული მეტყველების ნიმუშებში, სალიტერატურო ქართულისაგან განსხვავებით, წარმოდგენილია ნახევარხმოვნები (აპროქსიმანტები) – *ჲ* და *ჳ* (უფრო იშვიათად).

ჲ – შეიძლება იყოს როგორც დამავალ, ისე აღმავალ დიფთონგში.

არც თუ იშვიათად, სპონტანურად წარმოითქმის გ- ნეიტრალური ხმოვანი წინადადების დაწყებისას, ან პაუზის შესავსებად; აგრეთვე, ფრაზის ბოლოს – რედუქციის შედეგად.

2.2.2. *ბგერათცვლილებები.* ხმოვნებში რეგრესული ასიმილაციის მაგალითებია: აუ>ოუ, ავუ>ოუ>უუ, აი>ეი, ოვი>ევი. ევ მიმდევრობა იძლევა ო – ხმოვანს.

ასევე, დასტურდება წინადადების ბოლო ხმოვნის რედუქციის (დამოკლების და დასუსტების) შემთხვევები.

ხშირია ასიმილაცია თანხმოვნებშიც: რქ>თქ, მხ>ფხ, ბს>ფს, დ>თ, გს>ქს, გყ>კყ, ვჳ; არის ვ, რ, მ, ს, გ ბგერების დაკარგვისა და მ-ს განვითარების შემთხვევები, ასევე სპირანტის აფრიკატიზაციის რშ>რჩ და კ>ქ, ყ>კ სუბსტიტუციის შემთხვევები.

2.2.3. *პროსოდია.* ქვემო და ზემოგურული, მიუხედავად პროსოდიული განსხვავებულობისა, მაინც ერთ დიალექტად განიხილება. გურულ დიალექტში მახვილი ძირითადად დინამიკურია, ორმარცვლიან სიტყვას მახვილი მოუდის პირველ მარცვალზე, სამ და ოთხმარცვლიანებს მახვილი შეიძლება მეორე ხმოვანზეც ჰქონდეთ; ამ შემთხვევაში მახვილიანობა შესაძლოა ხმოვნის გრძლივობით იყოს გამოხატული. სხვა შემთხვევებში ოთხმარცვლიანებში, როგორც წესი, პირველი და მეორე ხმოვანი თანაბარი სიძლიერისაა.

ამასთანავე, ოთხ- და მეტმარცვლიანებში ბოლოდან მეორე მარცვალს მოუდის თანამახვილი, რომელიც, როგორც უკვე

ითქვა, ხშირად ხმოვნის დიდი გრძლივობით ან მაღალი ძირითადი ტონით ხასიათდება.

გურული გაბმული მეტყველებისათვის დამახასიათებელია ინტონაციის თითქმის ყველა კომპონენტის მრავალფეროვნება.

თხრობითი წინადადების დაბოლოება ყოველთვის დამავალი ინტონაციური კონტურით არის გამოსატყული.

სინტაგმათა გასამიჯნად ეფექტურად გამოიყენება ტონის მკვეთრი ცვლილება (თვით ერთი ხმოვნის ფარგლებშიც კი). შერწყმულ წინადადებაში ერთგვაროვანი წევრები გადმოიცემა აღმავალ-დამავალი, ან დამავალი ინტონაციური კონტურით, ამასთანავე, შესაძლოა ბოლოდან მეორე ხმოვნის დაგრძელება.

თხრობითი წინადადების ბოლო მარცვალი შესაძლოა ტონის ოდნავ აღმავალ-დამავალ სურათს იძლეოდეს, რაც გამოსატყავს მთქმელის პოზიციას წინადადებაში მოცემული მოქმედების მიმართ.

დახილის წინადადებისათვის დამახასიათებელია დამავალი ტონი ბოლო ხმოვნის დაგრძელებით ან დაგრძელების გარეშე. ამავე რიგს უნდა მიეკუთვნოს ფრაზა „ჩართე!“, რომელსაც წინ უსწრებს შეკითხვა „ჩავართო?“. პასუხი, წარმოთქმული მიმართვის ფორმით, მოითხოვს ბოლო ხმოვნის გაფორმებას აღმავალ-მკვეთრად დამავალი ტონის ცვალებადობით და დაგრძელებით.

კითხვითი ინტონაციისათვის დამახასიათებელია ბოლო ხმოვანზე ტონის მკვეთრი აწევა, ან აწევა და დადაბლება. ხშირად არა აქვს მნიშვნელობა – კითხვითსიტყვიანია წინადადება თუ არა და ზმნა-შემასმენელია ბოლო ადგილზე, თუ მეტყველების სხვა ნაწილი.

კითხვითსიტყვიან წინადადებაში, სადაც ტონის აწევა კითხვით სიტყვაზე და ზმნა-შემასმენელზეა, წინადადების ბოლო ზოგჯერ შეიძლება სხვაგვარადაც იყოს გაფორმებული (მხოლოდ არა თანაბრად დამავალი, ანუ არათხრობითის კონტურით).

ზოგადად გურული დიალექტისათვის დამახასიათებელია მეტყველების სწრაფი ტემპი ძირითადი ტონის მოდულაციებით ერთი

ხმოვნის ფარგლებშიც კი, და ხმოვნის გრძლივობის და ინტენსივობის მრავალფეროვანი შეხამებით.

2.2.4. ცოცხალი დიალექტური მეტყველების ფორმები

- რო – რომ სურ. 39-40, (N – 1 – M; N – 13 – M)
- ქე ახვალ საღმეს – კი ახვალ საღამოს სურ. 39-40, (N – 1 – M)
- მშველიც – შველიც (N – 2 – M)
- ერთმა – ერთმა სურ. 25, (N – 3 – M)
- ამიილო – ამოილო სურ. 25, (N – 3 – M)
- ეთქვა – ერქვა სურ. 41-42, (N – 4 – M – M)
- იიილო – იგი ის იყო სურ. 41-42, (N – 4 – M – M)
- კაჩალათ – ყაჩალად (N – 6 – M)
- ქვიებია – თურმე ერქვა სურ. 27, (N – 7 – M)
- აფხანაგები – ამხანაგები სურ. 28, (N – 8 – M)
- უშუეფს – უშეფს სურ. 28, (N – 8 – M)
- გოუჯავრებია – გაუჯავრებია სურ. 43-44, (N – 11 – M)
- ააშა – იაშა სურ. 43-44, (N – 11 – M)
- ლოუწერიათ – დაუწერიათ (N – 12 – M)
- გუტანებია – გაუტანებია (N – 12 – M)
- ამხანავიზა – ამხანავისთვის (N – 12 – M)
- ფთხილათ – ფრთხილად (N – 13 – M)
- გოუტენია – გაუტენია (N – 13 – M)
- ზოქ(ს) – ზოგს სურ. 45-46, (N – 14 – M)
- მონარჩული – მონარშული სურ. 45-46, (N – 14 – M)
- ქი გუუძელი კილო – კი გავუძელი კიდეც (N – 17 – F)
- ლაფ – ღა (N – 18 – F)
- მევიდა – მოვიდა (N – 19 – F)
- ავერ – აქ (N – Q – 16 – F)
- გეიარო – გაიარო (N – Q – 16 – F)
- იქინე – იქ (N – Q – 16 – F)
- ჩეიცვი – ჩაიცვი (N – Q – 16 – F)

გეიძრე – გაიძრე (N – Q – 16 – F)
წამეიღე – წამოიღე (N – Q – 16 – F)
ხლაფორთი (N – Q – 16 – F)
აქ – აქვს (N – Q – 16 – F; Q – 14 – F)
სიდან იცნოეთ – საიდან იცნობთ სურ. 31, (Q – 1 – F)
აი < აგი – ეს (Q – 2 – F)
რაფერი – როგორი სურ.33, (Q – 4 – M)
გაქ – გაქვს სურ.33, (Q – 4 – M)
გაქთ – გაქვთ სურ. 35, (Q – 7 – M)
სა – სად სურ. 36, (Q – 8 – F)
აქნე – აქ სურ. 36, (Q – 8 – F)
არსებოვს – არსებობს სურ. 47-48, (Q – 9 – M)
ქონდა – გქონდა სურ. 38, (Q – 13 – M)
რაფერ – როგორ (Q – 14 – M)
ოზღაორში – ოცდაორში (Q – An – Q – 10 – M – M)
ოზღაოთხში – ოცდაოთხში (Q – An – Q – 10 – M – M)

GUR-An-1-M ჩართე!

GUR-E-An-1-F-F ნანიკონა!—ბატონო.

GUR-N-1-M ცხენითაზლაროწახვალ||ქეახვალ||საღმეს.

GUR-N-2-M ნაღირიკი||მგელი||დათვი||არჩვი||მშველიცარის.

GUR-N-3-M ოერთმახმალამეილო.

GUR-N-4-M-M (M-I) ანამაგასსერგოეთქვამა|| (M-II) არანილო.

GUR-N-5-M ერთილომჯარიაიყო.

GUR-N-6-M კანაღათიყო|ბატონემობისდროს.

GUR-N-7-M დიომიდე||ქვიებიანაკაცს.

GUR-N-8-M გაქცეულადაპოხნაგებიარაშეუქვს.

GUR-N-9-M ესმისისაქმარო.

GUR-N-10-M ესადგილიანაკოტრევი.

GUR-N-11-M გორგისგოუჯავრებიანამადა|გაქცეულა.

GUR-N-12-M დოუწერიით||წიგნიდა||გუტანებიანამორიამხანაგზა.

GUR-N-13-M ისეფთხილათჩამოვიდაამხელანადირი||ტყინდან||
როჭვიპარტიცარგოუტეხია.

GUR-N-14-M ესოქსმოხარულიუყვარს|ხოქ(ს) შემწვარბუყვარს.

GUR-N-15-M თვისისთავადგამოყონჭილიარის.

GUR-N-17-F ქიგუუძელიკილო.

GUR-N-18-F ხოლაქმავსაბასხელზედადაუბერავსულს.

GUR-N-19-F ბავშვიველარსუნთქავსიქეა||მევიდაუქიმი.

GUR-N-Q-16-F ავერგეიაროუნდა|მერეახლავიქინე|პლანტაციაშიჩეიცივი|
მერევეიძევიპლანტაციაში|ესამეილეგზახეაამდენი||

ხლაფორთისტავივისააქ?

GUR-Q-1-F სიდანნიცნოფოთქვენკირილეს?

GUR-Q-2-M ჩართულააითუ?

GUR-Q-4-M ყანარაფერიგაქმენ?

GUR-Q-5-M პიქდრორომშეიცვალა?

GUR-Q-6-M გშენარიცვინიმიილ?

GUR-Q-7-M ჩართულგაქთახსლა?

GUR-Q-8-F საიყოქანუ?

GUR-Q-9-M კიმარაქამისწამაღიარსებოფსამქვეყანასრამეთუიცი?

GUR-Q-11-M ნაბელლავეშიიშუშვეთ?

GUR-Q-12-M შეასრულე?

GUR-Q-13-M შენგეგმარამდენიქონდაქანაწელს?

GUR-Q-14-M რაფერაქქობულავასგეგმისსაქმე?

GUR-Q-An-3-M-M აღილღონდა?—კიკიბატონო.

GUR-Q-An-10-M-M ოზდარშითუ?—ზდართხში.

GUR-Q-An-15-M-F შეილღინდაქმენიხლა?—||კალინგრადში||

სამხედროში.

2.3. იმერული დიალექტი

2.3.1. *ბგერითი შედგენილობა.* იმერული დიალექტის ფონეტიკური ანალიზი ეყრდნობა ქვემოიმერული მეტყველების ნიმუშებს, კერძოდ, გაანალიზებულია ვანის, ბაღდათის და სამტრედიის რაიონის მკვიდრთა მიერ წარმოთქმული წინადადებები.

სალიტერატუროსაგან განსხვავებით ქვემოიმერული სათვის დამახასიათებელია ნახევარხმოვანი – ე და ჟ ბგერები. ე – წარმოითქმის ი – ხმოვნის დავიწროების შედეგად აღმავალ და დამავალ დიფთონგებში და ტრიფთონგებში. საანალიზო მასალაში თითო მაგალითითაა წარმოდგენილი ჟ (*თითჟან*) და ნეიტრალური ხმოვანი გ (*დეგარგა*).

2.3.2 *ბგერათცვლილებები.* წარმოდგენილი ნიმუშების მიხედვით, იმერული სათვის დამახასიათებელია ხმოვნების ნაწილობრივი ან სრული რედუქცია და ასიმილაცია. ნაწილობრივი რედუქციის შედეგად ხმოვანი მოკლდება: ი გადადის ე ნახევარხმოვანში, ხოლო უ>ვ თანხმოვანში. ასიმილაციის შედეგად ა>ე, აუ>ოუ, ავ>ოვ, ვე>ო. საყურადღებოა აგრეთვე ო>ჟა ცვლილება.

თანხმოვნებში ხშირია როგორც ვ, რ, ლ, მ, ნ, ს, დ, თ – თანხმოვნების დაკარგვა, ასევე ვ, მ, ს – თანხმოვნების გაჩენა. ტიპურია სუბსტიტუციის (კ>ქ, ბ>პ, ლ>რ), დისიმილაციის (რ>ლ), მეტათეზისის (*წიხლი>წრიხი*), დეზაფრიკატიზაციისა (სწ>სტ) და მჟღერი თანხმოვნის დაყრუების შემთხვევები.

2.3.3. *პროსოდია.* ქვემოიმერულში სიტყვათმახვილი არ არის ფიქსირებული. სამმარცვლიან სიტყვაში მახვილიანი შეიძლება მეორე ხმოვანიც იყოს, ოთხმარცვლიანში – ყველა, გარდა ბოლო ხმოვნისა, ხუთმარცვლიანში – მესამე ან მეოთხე. მახვილის გამოსატვისათვის ქვემოიმერული იყენებს მახვილის სამივე კომპონენტს – გრძლივობას, ინტენსივობას და ტონს. ხმოვნის მახვილიანობა, როგორც წესი, გამოსატულია მაღალი ტონით და თანმხლები ერთ-ერთი ან ორივე კომპონენტით. ანუ შეიძლება

ითქვას, რომ ქვემოიმერულისთვის დამახასიათებელია მუსიკალურ-დინამიკურ-კვანტიტეტური მახვილი.

თხრობითი წინადადების დაბოლოება, როგორც წესი, დამავალი ინტონაციური კონტურით არის გაფორმებული, თუმცა წინადადებაში მოხსენიებული ფაქტების ან მოქმედების დაპირისპირებისას ტონი აინევს ბოლო ხმოვანზე. თხრობითი წინადადების დანარჩენი სინტაგმები წინადადების სინტაქსური წყობის მიხედვით შესაძლებელია გაფორმებული იყოს დამავალ-აღმავალი, აღმავალ-დამავალი, თანაბარი, დამავალი და აღმავალი ინტონაციური კონტურებით.

კითხვით წინადადებაში, სადაც კითხვითი სიტყვა არ არის, ტონი აინევს ან ბოლო ხმოვანზე, ან კიდევ ბოლოდან მეორე/მესამე ხმოვანზე. ამ შემთხვევაში მაღალი ტონი შეუნარჩუნდება უცილობლად დაგრძელებული ბოლო ხმოვნის პირველ ნაწილს, ხოლო მეორე ნახევარში ტონი დაბლა დაინევს.

ზოგადად კი შეიძლება ითქვას, რომ კითხვითი სიტყვის გარეშე კითხვითობა გამოსატულია ან აღმავალ-დამავალი კონტურითა და ბოლო ხმოვნის დაგრძელებით, ან მხოლოდ აღმავალი ინტონაციური კონტურით.

კითხვითსიტყვიან წინადადებაში, ჩვეულებრივ, ტონი აინევს კითხვით სიტყვაზე. ზმნა-შემასმენლის ინტონაციური სურათი დამოკიდებულია მის მარცვალთა რაოდენობაზე: ერთ-მარცვლიანში ტონი დაინევს (შესაძლოა ხმოვანიც დაგრძელდეს), ორ- და მეტ მარცვლიანებში ტონი აღმავალ-დამავალია.

თუ კითხვით სიტყვას წინ უსწრებს (პროკლიტიკა) დამხმარე სიტყვები (ნაწილაკი, კავშირი, შორისდებული), ტონის აწევა ხდება სწორედ ამ სიტყვებზე და კითხვით სიტყვაზე ტონი აღარ აინევს. ეს მოვლენა თავს იჩენს მაშინაც, როდესაც კითხვა გადმოცემულია ირიბ გამონათქვამში.

2.3.4. ცოცხალი დიალექტური ფორმები

- ლოთოფს – ლოთობს სურ. 49, (An – 1 – F)
გაყობი – გაყვები (An – Q – 1 – F)
აპა რა – აბა რა (An – Q – 1 – F)
მარა – მაგრამ (An–Q–1–F)
იმისანა – იმისთანა სურ. 51, (N – 4 – M)
აქანედ – აქ სურ. 51, (N – 4 – M)
ყოლაფერს – ყველაფერს სურ. 52, (N – 5 – M)
მოკლეთი – მოკლეთ სურ. 52, (N – 5 – M)
ეწეოდენ – ეწეოდნენ სურ. 52, (N – 5 – M)
მაშეინ – მაშინ (N – 6 – M)
ღროია – ღროა (N – 6 – M)
კიდო – კიდევ სურ. 56, (N – 7 – M; N – 13 – M; Q – 6 – M)
გავაგ ზავრე – გავამგ ზავრე სურ. 69-70, (N – 8 – M)
იქინა – იქ სურ. 54, (N – 9 – M)
ნამუშევარა – უმუშავია სურ. 55, (N – 11 – M)
თვარა – თუ არა სურ. 57, (N – 14 – M)
წვევლით – წავვლით სურ. 57, (N – 14 – M)
გვიჭირავდენ – გვიჭერდნენ სურ. 57, (N – 14 – M)
აქაური – აქაური (N – 15 – M)
იქაური – იქაური (N – 15 – M)
უკარი – ვუკარი სურ. 58, (N – 16 – F)
წრიხი – წიხლი სურ. 58, (N – 16 – F)
წოუქციე – წავუქციე სურ. 58, (N – 16 – F)
ფეხეფში – ფეხებში სურ. 58, (N – 16 – F)
შიერი – მშიერი სურ. 59, (Q – 1 – M)
კვდები – კვდები სურ. 59, (Q – 1 – M)
თითუან – თვითონ (Q – 2 – M)
რაღ – რა სურ. 62, (Q – 10 – F; Q – 5 – M)
ღამთავდა – ღამთავრდა (Q – 6 – M)
მაი – (მაგი), მაგ, ეგ (Q – 6 – M)

ხო არ – ხომ არ სურ. 61, (Q – 9 – F)
წვეილოდი – წავილოდი სურ. 61, (Q – 9 – F)
მაქ – მაქვს სურ. 61, (Q – 9 – F)
დავტოვეუ – დავტოვებ სურ. 61, (Q – 9 – F)
ქე – კი სურ. 62, (Q – 10 – F)
შემცხვა – შემრცხვა სურ. 62, (Q – 10 – F)
რად – რა სურ. 62, (Q – 10 – F)
შრომლოვ, წვალლოვ – ვშრომობ, ვწვალობ სურ. 63, (Q – 11 – F)
არაფელი – არაფერი (Q – 12 – F)
არასფელიო – არაფერიო სურ. 66, (Q – An – 8 – M)
მოის – მოდის (Q – 14 – M)
სიმიდი – სიმინდი (Q – 14 – M)
სტავლა – სწავლა სურ. 64, (Q – 16 – M)
სახში – სახლში სურ. 65, (Q – 19 – M)
რო – რომ სურ. 65, (Q – 19 – M)
რათ – რად სურ. 65, (Q – 19 – M)
ღეიარება – დაიარება სურ. 71-72, (Q – An – 7 – M)
უთქეია – უთქვამს სურ. 71-72, (Q – An – 7 – M)
ღეიარებოდა – დაიარებოდა სურ. 71-72, (Q – An – 7 – M)
სა – სად სურ. 71-72, (Q – An – 7 – M)
ბოვში – ბავშვი (Q – An – 13 – F)
გლახა – ცუდი (Q – An – 17 – M)
ჩვეულებრივათ – ჩვეულებრივად (W – 1 – M)

2.3.5. აუდიონანაწერების ფონეტიკური ტრანსკრიფცია

IM-An-1-F ლოთიკაციანლოთიდა|ლოთოფსდა...

IM- An -Q-1-F ოჯანშიროგაყობიგაყობიგაყობი|ძნელიაპარა||მარა|
რასიზამ?

IM-N-1-F დავანებეთავიდავარპენსიონერი

IM-N-2-F პატარა||მსმელიკაციახანაასამსახურშიდახანარა.

IM-N-3-M ახლამყავსექსი.

IM-N-4-M იმისანაექიმიარისოქანე.

IM-N-5-M ყოლფერსუნუნდენმოკლეთი.

IM-N-6-M მაშენსხვადროიყოლა|ახლასხვადროია.

IM-N-7-M არისგერგერკილონახვცოტას|თუნახვად.

IM-N-8-M ოთხიშვილიომშიგავაგზავრე||ჩემობატონო.

IM-N-9-M ნაწილიდარჩა||იქინა.

IM-N-10-M იმამეს|ჩატარდართქმაუნდადა|
დავწერეთოქმდამოვაწერეთხელი.

IM-N-11-M ესებუანამუშევარა|ბათუმში.

IM-N-12-M დათვისმეტარაფერიარმინახვსდა.

IM-N-13-M ცხრაწელიწადიგავათევ,პირველშივიყვიკილო.

IM-N-14-M წეველითვარა|გვიჭირავდენმანცისიყო.

IM-N-15-M აქორთცყავიმქონდეს|იქორთცყავიმენგქონდესო.

IM-N-16-F უკარიწრიხიდა|წოუქციეფეხეფში.

IM-Q-1-M ბი(ჭ)ოსიშინდნაბარამოდისშიერიკვდებიან?

IM-Q-2-M მეთითუნ?

IM-Q-3-M ტონაზე?

- IM-Q-4-M რატომ პირდაპირ ვეკითრებ?
- IM-Q-5-M ამას რა აჯობებ?
- IM-Q-6-M რა ვილაპარაკებოდა მთავდაკიდრებში?
- IM-Q-9-F წყალტუბოში ხოლო რა ვეკიდრები იქნება იმ ქალბატონებს?
- IM-Q-10-F ქეშეშეცხვამ რა რამე ქნა?
- IM-Q-11-F შრომითი წვდომის დასახელებები?
- IM-Q-12-F ფულით რა რა იქნება იქნება იქნება (ქ)ნა?
- IM-Q-14-M არ მოიხსენიებ?
- IM-Q-15-M სასამართლო იყო ბატონო?
- IM-Q-16-M მეტი მეტი გნათლები იქნება | მეტი სტავლა?
- IM-Q-18-M მარავინ გაგიშვა?
- IM-Q-19-M ახლა ახლა შრომითი ვეკიდრები იქნება?
- IM-Q-An-7-M სად უნდა იქნება ბათქვანი შვილი უთქვია და ||
 რა ვიცი ბატონო კლასში კიდევ არაა დასრულებული.
- IM-Q-An-8-M რა გააკეთე? | მე უთხარი და არაა ფელი მოითხრა.
- IM-Q-An-13-F ბოვში? – ბოვში იქნება რეკლამაში.
- IM-Q-An-17-M კოლექტივი გლახარი? – კოლექტივი | კარგია ძალიან.
- IM-W-1-M ჩვეულებრივია.

2.4. კახური დიალექტი

2.4.1. *ბგერითი შედგენილობა.* კახური დიალექტის საანალიზო მასალაში, სალიტერატუროსაგან განსხვავებით, მხოლოდ *ა* – ნახევარხმოვანი ბგერა არის წარმოდგენილი.

2.4.2. *ბგერათცვლილებები.* ხმოვნებისათვის დამახასიათებელია სრული ან ნაწილობრივი რედუქცია. ხშირად იკარგება სონორი *ვ*, *რ*, *ლ*, *მ* ბგერები, ამასთანავე, არის მ-ბგერის ჩართვის შემთხვევა. ჩქამიერი თანხმოვნებიდან შეიძლება დაიკარგოს დ-თანხმოვანი ნ-სონორის მომდევნოდ, ბ-თანხმოვანი – ლ-სონორის წინ. ასევე შეიძლება დაიკარგოს ს-თანხმოვანიც; ან ორი ს შეერწყას ერთმანეთს. ხშირია თანხმოვანთა რედუქციის (*ს>ა*, *ჰ>ა*) შემთხვევები. სუბსტიტუციის მაგალითია *ს>ნ*. ტიპური მოვლენაა ხმოვანფუძიან სახელთა სახელობითის ნიშნად *ა*-ს ხმარება. მჟღერი ხშული თანხმოვანი ყრუვდება მომდევნო ყრუ ნაპრალოვნის ასიმილაციურული გავლენით. როგორც წესი, ყრუვდება ბოლოკიდური მჟღერი ხშულიც (*ბ>ფ*, *დ>თ*).

2.4.3. *პროსოდია.* ორმარცვლიან სიტყვაში მახვილი მოუდის ყოველთვის პირველ მარცვალს, სამ და ოთხმარცვლიანებში – პირველ ან მეორე მარცვალს, ხუთ- და ექვსმარცვლიანების პირველი მარცვალი მთავარმახვილიანია, ხოლო მესამე – თანამახვილიანი.

გაბმულ მეტყველებაში მახვილი, სუსტდინამიკურობის გამო, ადგილისა და ხმოვნის გრძლივობის თვალსაზრისით კიდევ უფრო მეტ მრავალფეროვნებას ამჟღავნებს.

კახურ დიალექტურ მეტყველებაში პროსოდიული მრავალფეროვნება მიიღწევა სამი ძირითადი ინტონაციური კონტურის (აღმავალი, დამავალი, თანაბარი) კომბინირებითა და ხმოვანთა გრძლივობის გაზრდით.

თხრობით წინადადებაში, გარდა დაუსრულებელი აზრის გამოსატვის შემთხვევისა, ბოლო სინტაგმა ყოველთვის დამავალი კონტურით არის წარმოდგენილი. თხრობითი წინადადების ბოლო

სმოვანი ხანდახან სუსტდება და გრძლივობაც უმცირდება, თუმცა ზოგჯერ სმოვნის დაგრძელება სპეციფიკურ აზრობრივ დატვირთვას იძენს (N-8-M).

განსაკუთრებით საყურადღებოა უკითხვითსიტყვო კითხვითი წინადადების ინტონაციური გაფორმება, როდესაც შემასმენელი ბოლო ადგილზეა. უფრო სშირად კითხვითობის გამოხატვა ხორციელდება ბოლო სმოვანზე შემდეგი ინტონაციური კონტურების გამოყენებით: დამავალ-თანაბარ-აღმავალი, აღმავალი, აღმავალ-დამავალი, აღმავალ-თანაბარი, აღმავალ-თანაბარ-დამავალი, დამავალ-აღმავალ-თანაბარი, მკვეთრად აღმავალ-მკვეთრად დამავალი. ზემოთ ჩამოთვლილ ვარიანტებში ბოლო სმოვანი ყოველთვის დაგრძელებულია.

კითხვითი წინადადება, რომელიც პასუხის შემდგომ განმეორებით კითხვას გულისხმობს, გაფორმებულია ბოლო სმოვნის დაგრძელების გარეშე – „ხო კარგათ იყავი“ (Q-An-Q-6-M-m-M).

წინადადების დამავალი კონტურით წარმოდგენილ კითხვით-სიტყვიან კითხვით წინადადებაში ტონის აწევა ხდება კითხვით სიტყვაზე და შემასმენლის პირველ მარცვალზე, ბოლოკიდური სმოვნის დაგრძელების გარეშე.

2.4.4. ცოცხალი დიალექტური ფორმები

- მემრე* – მერე სურ. 75, (N – 2 – F)
- გაკეთეფს* – გააკეთებს სურ. 75, (N – 2 – F)
- გაივე* – გაივე სურ. 91-92, (N – 3 – M)
- მაგრამ* – მაგრამ სურ. 91-92, (N – 3 – M)
- ჩემთვის* – ჩემთვის სურ. 91-92, (N – 3 – M)
- სახში* – სახლში სურ. 77, (N – 6 – F)
- მოვნათლით* – მოვნათლავთ სურ. 77, (N – 6 – F)
- მასწავლებლებს* – მასწავლებლებს სურ. 78, (N – 7 – M)
- არცხვნიან* – არცხვენენ სურ. 78, (N – 7 – M)
- მოიყვანა* – მოიყვანა (N – 8 – M)
- იმტო* – იმიტომ (N – 8 – M)

o – ის (N – 9 – M)
თითონ – თეითონ (N – 9 – M)
უნა – უნდა (N – 9 – M)
ნიკა – ნიკა სურ. 79, (N – 10 – M)
ქვილა – ერქვა სურ. 79, (N – 10 – M)
ყვარელები – ყვარლელები (N – 12 – M)
ერთმორე – ერთიმორე სურ. 93-94, (N – 14 – M)
გამართებოდა – გაიმართებოდა სურ. 93-94, (N – 14 – M)
სახსადგვიდი – სახლს(ა) ჰგვიდი სურ. 82, (Q – 3 – F)
შენ დამ – შენმა დამ (Q – 4 – F)
ბალღეფ (ჩემ ბალღეფ?) – ბალღებს სურ. 83, (Q – 5 – F)
გინათ – გინდათ სურ. 85, (Q – 9 – M)
დაკეტოთ – დაკეტოთ სურ. 85, (Q – 9 – M)
რო – რომ სურ. 95-96, (Q – 11 – M)
ავტობუს – ავტობუსს სურ. 87, (Q – 12 – M)
კარგათ – კარგად (Q – An – Q – 6 – M – m – M)

2.4.5. აუდიოჩანაწერების ფონეტიკური ტრანსკრიფცია

- KAX-An-1-F ჩვენ^აწარაგენ^აცვალებ^აწარაშვილ^ა.
- KAX-N-1-F აუცილებლად^აკარგე^აუნდაგამოვიდეს^ა.
- KAX-N-2-F მემრე^ამეორეგაკეთეფს^ა.
- KAX-N-3-M გამგე^ამადგარამა^ამეარმინდაგასაყიდალ^ამეჩემთვის^ამინდა^ა.
- KAX-N-4-M კამეჩიც^ა, ხარიც^ა ფურც^ა დაყველაფერი^ა.
- KAX-N-5-F არა^აერთისმეტისაყდარიარიყო^ა ეგეც^ა დაანგრის^ა.
- KAX-N-6-F სან^ა შიმოვნათლით^ა ხოლმე^ა.
- KAX-N-7-M მასწავლებელ^ა ფს^ა ხუარც^ა ხვნიან^ა.
- KAX-N-8-M ზირამკერაფერი^ა ცკერამაიყვანა^ა | იმტორომ^ა | ბუნება^ა |
ხელიარ^ა შეგვიწყ^ა.
- KAX-N-9-M ღირსები^ა ქნებიან^ა | თითონ^ა უნა^ა | ისინი^ა დამშენ^ა | ისე^ა |
უფროსები^ა | პარლამენტი^ა დან^ა | ხევი^ათ.
- KAX-N-10-M ნიკამ^ა ქვიოლა^ა.
- KAX-N-11-M ჩემპატარაობას^ა ერთი^ა ჩვეულებები^ა ყოფ^ა.
- KAX-N-12-M გაღმდნან^ა ჩამოდიონ^ა დენ^ა | ყვარელები^ა | შილდელებ^ა.
- KAX-N-13-M გამოღმდნან^ა | ჩვენ^ა ჩავდიოდით^ა | შაშიანი^ა | კლაური^ა...
- KAX-N-14-M ერთმეორე^ა ჭინდაობა^ა | გამა^ა მართებ^ა დახოლმე^ა | მაგარი^ა.
- KAX-Q-1-F ჩემი^ა?
- KAX-Q-2-F ძველებ^ა ურები^ა მოგ^ა იყვით^ა?
- KAX-Q-3-F სახსან^ა გვიდი^ა?
- KAX-Q-4-F შენ^ა მ^ა?
- KAX-Q-5-F ჩემბალ^ა ლ^ა ფ^ა?
- KAX-Q-7-F გა^ა უ^ა შე^ა ვ^ა ს^ა?

- KAX-Q-8-F ამირანს არ მიდიხარ? || გვიანდება.
- KAX-Q-9-M თქვენგინათს კოლები და აკეტოთ?
- KAX-Q-10-M ზირას ვენახი როგორ იწ?
- KAX-Q-11-M ამხანაგები როგორ მოვლენ მარტო შენგას წავლიწ?
- KAX-Q-12-M ავტობუსი ფული არ უნდა?
- KAX-Q-13-M ს(წ)ავლას ფული უნდა იცი?
- KAX-Q-14-M პირველი ჩვენგან რა იწყო?
- KAX-Q-15-M ჰოდა ეს სწორი?
- KAX-Q-16-M ცოდონი არ არიწ?
- KAX-Q-An-Q-6-M-m-M ყარამანი ვითარი ყავი? || მართალი ხარ ||
ხოკარგათი ყავი?

2.5. ქართლური დიალექტი

2.5.1. *ბგერითი შედგენილობა.* ქართლური მეტყველების მაგალითებში, სალიტერატუროსაგან განსხვავებით, წარმოდგენილია მხოლოდ *ღ* – ნახევარხმოვანი ბგერა. საყურადღებოა აგრეთვე პროსოდიული ფაქტორებით გამონვეული ხმოვანთა დაგრძელება.

2.5.2. *ბგერათცვლილებები.* ხმოვნებისათვის დამახასიათებელია სრული ან ნაწილობრივი რედუქცია. განსაკუთრებით აღსანიშნავი კი ხმოვანთა დაგრძელებაა. ყურადსაღებია აგრეთვე ხმოვანთა პროგრესული ასიმილაცია (*ა>ე*). რეგრესული დისიმილაცია (*ა>ე*) და დავიწროება (*უი>ვი*).

თანხმოვანთცვლილებებიდან აღსანიშნავია: სონორი *ვ, ნ, ლ* ბგერებისა და *რქ* – თანხმოვანთმიმდევრობის დაკარგვა, *ვ>მ, ვ>ნ* სუბსტიტუცია, *გ>ქ* (*კარგი>კარქი*) ანალოგია, *ტზ>ძ* აფრიკატიზაცია და მჟღერების დაყრუება.

2.5.3. *პროსოდია.* ქართლურში დინამიკური მახვილი, როგორც წესი, მოუდის პირველ ხმოვანს; თუმცა შესაძლოა, მრავალმარცვლიანებში მახვილმა მეორე ხმოვანზე გადაინაცვლოს. საყურადღებოა, რომ გრძელი ხმოვანი ყოველთვის მახვილის მატარებელი არ არის.

თხრობითი წინადადების დაბოლოება უმრავლეს შემთხვევაში თანაბარი ან თანდათან დამავალი ინტონაციური კონტურით არის გაფორმებული, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ბოლო სიტყვა დასტურს გამოხატავს ან ლოგიკური მახვილის მატარებელია.

სხვადასხვა სინტაქსური წყობის თხრობითი წინადადებების სხვა დანარჩენი სინტაგმები ფორმდება თითქმის ყველა შესაძლო ინტონაციური კონტურით.

კითხვით წინადადებაში ტონი აიწევს კითხვითი სიტყვის პირველ ამ მეორე ხმოვანზე, ზმნა-შემასმენელზე ტონის აწევა სავალდებულო არ არის. წინადადების დაბოლოება უფრო ხშირად დამავალია.

კითხვით წინადადებაში (კითხვითი სიტყვის გარეშე) კითხვითობა გამოიხატება ზმნის ან ზმნისა და ბოლო სიტყვის ინტონაციური სურათით. თუ ბოლო სიტყვა ზმნა-შემასმენელია, მიუხედავად მარცვალთა რაოდენობისა, იგი გაფორმებულია ტეხილი (აღმავალ-დამავალი) კონტურით. ამიტომ ერთმარცვლიან შემასმენელში ხმოვანი აუცილებლად დაგრძელებულია, რადგან სხვანაირად ტონის აწევა და დაწევა ჩვეულებრივი გრძლივობის ერთი ხმოვნის ფარგლებში ძნელად განსახორციელებელია.

თუ ზმნა-შემასმენელი წინადადების ბოლოს არ არის, მაშინ ტონის აწევა ხდება მის ბოლო ხმოვანზე და წინადადების ბოლო სიტყვა გაფორმებულია ტეხილი კონტურით (ტონის აწევ-დანევით). ერთსიტყვიანი კითხვითი არასრული წინადადებისათვის (კითხვითი სიტყვისა და ზმნა-შემასმენლის გარეშე) პროსოდიულ საერთო თავისებურებას წარმოადგენს ბოლო ხმოვნის დაგრძელება, ამასთანავე – ორმარცვლიაში პირველ ხმოვანზე ტონი დაბლა იწევს, მეორეზე კი ხდება აწევ-დანევა. სამმარცვლიანში – მეორდება იგივე კონტური ან პირველ ორ მარცვალში ხდება აწევა და ბოლოზე დაწევა.

ძახილის წინადადება შეიძლება წარმოდგენილი იყოს დამავალი, აღმავალი ან აღმავალ-დამავალი ინტონაციური კონტურით. ხმოვანი, როგორც წესი, გრძელდება მიმართვის და დაძახების შინაარსის სინტაგმებში.

ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ქართურისათვის დამახასიათებელია მეტყველების დინჯი სტილი, პროსოდიული თავისებურებაა ტეხილი ინტონაციური კონტურის მრავალფუნქციური გამოყენება, ხმოვნების გრძლივობითი მრავალფეროვნება და ემფატიკური ხმოვნის დართვა.

2.5.4. ცოცხალი დიალექტური მეტყველების ფორმები

ბა – მაშ სურ. 97, (An – 1 – M, An – 2 – M);

სურ. 111-112, (N – 3 – M); სურ. 102, (N – 8 – F)

ბაშა – მაშ (An – 3 – M)

ბაჰ – მაშ (An – 3 – M)

კად – *კარგი* სურ. 98, (N – 2 – M)
კარქი – *კარგი* სურ. 98, (N – 2 – M)
მყანდა – *მყავდა* სურ. 99, (N – 4 – M)
ეხლანდელ – *ახლანდელ* სურ. 113-114, (N – 5 – F)
ითვლებოდენ – *ითვლებოდნენ* სურ. 100, (N – 6 – M)
სუ – *სულ* სურ. 101, (N – 7 – F)
ვთესამთ – *ვთესავთ* სურ. 101, (N – 7 – F)
ვსწამლით – *ვწამლავთ* (N – 9 – F)
უფხეკამთ – *უფხეკეთ* (N – 9 – F)
მარტოკინა – *მარტოკა* (N – 10 – F)
მუშაობდენ – *მუშაობდნენ* (N – 10 – F)
მიწაზეთ – *მიწაზედ* (N – 10 – F)
აქთ – *აქვთ* სურ. 103, (N – 11 – M)
ამათა – *ამათ* სურ. 103, (N – 11 – M)
ღვინისა – *ღვინისა* სურ. 103, (N – 11 – M)
მყავ – *მყავს* სურ. 104, (N – 12 – F)
ნეტაი – *ნეტავი* (N – 13 – M)
არტელარია – *არტილერია* (N – 14 – M)
პულმეტები (<პულიმიოტები) – „ტყვიამფრქვევები“ (N – 14 – M)
წინეთაც – *წინათაც* სურ. 105, (N – 15 – M)
მოტყვილება – *მოტყუება* სურ. 105, (N – 15 – M)
ეხლა – *ახლა* სურ. 108, (Q – 10 – M; Q – 3 – M; Q – 8 – M)
ძირითადათ – *ძირითადად* სურ. 107, (Q – 4 – F)
მობძანდებით – *მობრძანდებით* სურ. 107, (Q – 4 – F)
მაშინა – *მაშინ* სურ. 108, (Q – 6 – M)
ვეგდევი – *ვეგდე* სურ. 115-116, (Q – 7 – M)
ფრონძე – *ფრონტზე* სურ. 115-116, (Q – 7 – M)
კიდე – *კიდევ* სურ. 115-116, (Q – 7 – M)
ფიქრობდი – *ვფიქრობდი* (Q – 9 – M)
სადან – *საიდან* (Q – 9 – M)
გაჩდა – *გაჩნდა* (Q – 9 – M)

KL-An-1-M ძნელიყრმაადვილიყო.

KL-An-2-M იყრმა!

KL-An-3-M მაშა|იცოდენმაჰ!

KL-E-1-M ბიჭო!

KL-E-2-M რუიზან!

KL-Imp-1-M დახურეკარებდღა!

KL-N-1-F უნსეროფნმოვიდეს|კაკალნცმოიხაროს|დაასე.

KL-N-2-M კამკაციყო|კარქი.

KL-N-3-M ზნფხულშიაქარიანხოლმე|მოდიანხოლმე|მა.

KL-N-4-M ნათლიამყანდა|ქალაქში.

KL-N-5-M მაშინდელიომი|უფროძნელიყო|ესლანდელიომზედა.

KL-N-6-M ეგენიჩენიშაპაპანი|ითვლებოდენყებათ.

KL-N-7-F სუყელაფერსავთესამთდა|მოდლოდაგენაცვალე.

KL-N-8-F თაფლიგემრიელიქნება|მარაბქნება.

KL-N-9-F ვსწამლით||ძირებსუფხეკამთ||ვასუფთავებთ.

KL-N-10-M ჰოლჩენები||პაპებიიყენენყებნი||

მუშაობდენმარტოკინამიწაზეთ.

KL-N-11-M დიდიქვევრები|ქთამათა|ღვინისაჰ.

KL-N-12-F ქმარიყავ|ტყვიაველი.

KL-N-13-M იტყვი|ნეტაიშენსპატრონსაო.

KL-N-14-M პიხოტა,|პულმეტები,|არტულარია.

KL-N-15-M წინეთაცმოტყვილუბანიყო|განა.

KL-Q-1-F კაკალნი?

KL-Q-2-M რამდენხანს უნდა დავიხსოვოქმეჩას ვლასა?

KL-Q-3-M ეხლა?

KL-Q-4-F ძირითადად თბილისში რა მუშაობდა დედას თქვენს?

KL-Q-5-F ჩემი?

KL-Q-6-M მაშინ?

KL-Q-7-M შეიძლება აღწეროთ რაიმე მნიშვნელოვანი

კვლევა ან გამოგონება რომელიმე დროს?

KL-Q-8-M ეხლა, სამი წელია ან უფრო?

KL-Q-9-M ვაქცინაციის პრობლემა უსვინარი კაცო | სადა ანგარიშს აკად?

KL-Q-10-M ეხლა კითხვებთან ვინაა ბრძოლა თქვენთან?

KL-Q-11-M რა შიშები გაქვთ ამჟამად?

2.6. ხემსუპრული დიალექტი

2.6.1. *ბგერითი შედგენილობა.* სალიტერატუროსაგან განსხვავებით ხევსურულში შენარჩუნებულია ვ – ბგერა, ხოლო კ – წარმოითქმის მხოლოდ შორისდებულებში. დ – ნახევარ-ხმოვნის, გ – ნეიტრალური ხმოვნის, მოკლე და გრძელი ხმოვნების წარმოთქმა პოზიციურად არის შეპირობებული.

2.6.2 *ბგერათცვლილებები.* ხევსურული მეტყველების წარმოდგენილი ნიმუშებისათვის დამახასიათებელია ბოლო ხმოვნის სრული ან ნაწილობრივი რედუქცია და მ, ვ თანხმოვნების დაკარგვა.

საანალიზო მასალაში არც თუ იშვიათია ასიმილაციის მაგალითები წარმოების ადგილის ან მჟღერობა-სიყრუის მიხედვით: ს>ზ, აე>ეე, იე>ეე, ა>ე, ა>გ, ო>გ. აგრეთვე საყურადღებოა შერწყმის (მმ>მ), დეზასპირაციის (ცდ>ნდ), აფრიკატიზაციის (შ>ჩ), გაფართოების (შე>შა, მო>მა) და დავინროების (ა>ე, ე>ი) შემთხვევები.

არ მოიძებნება მჟღერის დაყრუების არც ერთი შემთხვევა. დშ, ბს, ბჩ ბგერათმომდევრობებში სკდომის ფაზის დაყრუების მიუხედავად, მჟღერი ხშული ხშვის ფაზის მჟღერობის ხარჯზე მაინც აღიქმება მჟღერ ბგერად. აბსოლუტურ ბოლოკიდურ პოზიციაში მჟღერი ხშული ორივე ფაზის მჟღერობის გამო ასევე ინარჩუნებს მჟღერობას. ერთადერთი შემთხვევაა დ-ს დასუსტებისა (და არა დაყრუებისა) მომდევნო თ-ს გავლენით. ჰომორგანული ყრუ თანხმოვნის გამო იგი რეალიზდება, როგორც იმპლოზიური თანხმოვანი, რაზედაც მიუთითებს ხშვის საკმაო გრძლივობა (100 მსკ), რაც ერთი თანხმოვნისათვის ძალიან ბევრია (*ხევსურულა(დ)თივებს*). ხოლო ორი ერთი და იგივე მჟღერი ხშული წარმოითქმება სრულად – თავ-თავისი ხშვისა და სკდომის ფაზებით და მათ შორის მოქცეული ხმოვნური ელემენტით.

2.6.3. *პროსოდია.* ორმარცვლიან სიტყვებს მახვილი მოუდის პირველ მარცვალზე, სამმარცვლიან სიტყვებს კი – მეორე

მარცვალზე. ოთხ- და მეტმარცვლიანი სიტყვების მახვილიანი ხმოვანი ან მეორე ან მესამე. მახვილიანი ხმოვანი, როგორც წესი, გამოსატულია მახვილის სამივე კომპონენტით – გრძლივობით, ინტენსივობით და ტონით, თუმცა ხმოვნის კვანტიტეტურობა უფრო რელევანტურია.

წინადადების ინტონაციური გაფორმება ხდება ძირითადი კონტურების (აღმავალი, დამავალი და თანაბარი) თითქმის ყველა შესაძლო კომბინაციის გამოყენებით სინტაგმის ფარგლებში (აღმავალ-დამავალი, თანაბარ-დამავალი, დამავალი, აღმავალი და ა.შ.). როგორც უკვე აღინიშნა, ტონის ცვლილება არა თუ სინტაგმის ფარგლებში, არამედ ერთი მარცვლის ფარგლებშიც შესაძლოა იყოს მკვეთრი (↓ ↑) ან წარწარა (↗ ↘).

თხრობითი წინადადების ბოლო და კითხვითსიტყვიანი კითხვითი წინადადების ბოლო – ორივე დამავალი კონტურით არის წარმოდგენილი, მაგრამ თხრობითის – ოდნავ დამავალია. კითხვითსიტყვიან კითხვით წინადადებაში ტონის აწევა და ინტენსივობის მატება ხდება:

1. მხოლოდ კითხვით სიტყვაზე, თუ იგი ორმარცვლიანია;
2. მხოლოდ შემასმენელზე, თუ კითხვითი სიტყვა ერთ-მარცვლიანია;
3. კითხვით სიტყვაზე და შემასმენელზე.

უკითხვითსიტყვო კითხვით წინადადებაში კითხვითობის გამომხატველია შემასმენელზე ტონის აწევა. ამიტომ წინადადების დასრულება შესაძლებელია ტონის დაწევითაც და აწევითაც.

სინტაქსურად არასრული უშემასმენლო კითხვითი წინადადება ინტონაციურად ფორმდება აღმავალ-დამავალი ტონით.

სალიტერატურო ქართულისაგან ხევსურულ მეტყველებას განასხვავებს თანხმოვანთა მკაფიო (საარტიკულაციო დაჭიმულობის მიზეზით) წარმოთქმა, ხმოვანთა გრძლივობის, ინტენსივობისა და ტონის ფართო დიაპაზონი.

2.6.4. ცოცხალი დიალექტური მეტყველების ფორმები

- გეგიმარჯოზ* – გაგიმარჯოს (ივანე) სურ. 118, (An – 2 – M)
ველით – ხელით (An – 3 – F)
ადვილ – ადვილი სურ. 133-134, (N – 1 – F)
ზოგ ზ – ზოგს სურ. 119, (N – 2 – F)
ეხლა – ახლა (N – 4 – F)
ქეთელაურებ – ქეთელაურებმა სურ. 135-136, (N – 5 – M)
ექვინა (ექვიენა) – ერქვა (N – 6 – M)
მოვლ ეგი – მოხდა ეგ სურ. 123, (N – 8 – M)
ოთხმოცწელ – ოთხმოცწელს (N – 9 – F)
შამიძლავ – შემიძლია (N – 10 – F)
ემოდენ – ამოდენა (N – 13 – F)
გაჭირება – გაჭირვება (N – 13 – F)
კლონდებოლით – ცუდად ვიყავით (N – 14 – F)
ვეფუილებლით – ვაფუებლით (N – 15 – F)
(ვ)თიბლით – ვთიბავლით (N – 17 – F)
შიძლებოდა – შეიძლებოდა (N – 17 – F)
ყიდელსო – ყიდიდესო სურ. 137-138, (N – 16 – M)
ბულულებსა (<ბულულაებსა) – ბულულებსა (N – 18 – F)
მახკლავდეს – მოკლავდეს (N – 19 – F)
ხო მოვიდი – ხომ მოვედი (Q – 1 – F)
ვითაის – რამდენის სურ. 126, (Q – 3 – M)
იქნებ ეხლად – იქნები ახლა სურ. 126, (Q – 3 – M)
ბიძაშვილ – ბიძაშვილს სურ. 137-138, (N – 16 – M)
ფეჩებჩი – ფეჩებში (Q – 11 – F)
მოვიდი – მოვედი (Q – 1 – F)
ვერას – ვერაფერს სურ. 139-140, (Q – 6 – M)
რო – რომ სურ. 137-138, (N – 16 – M)
ბაჭიჭი – პაჭიჭი (W – 1 – M)
გაპიმპლული – ძალიან სავსე („გაპიპინებული“) სურ. 132, (W -4 -M)
ჩახკერეწდეს (ჩახკერეცდეს) – „ღაანაკუწებდეს“ (N – 19 – F)
რგს მოხველით შინ – როდის მოხველით შინ სურ. 125, (Q -2 -M)
(შენიშვნა: გ გრაფემით გადმოცემული ბგერა სპექტრულადაც და ალქმის თვალსაზრისითაც ა და ო ხმოვნებს შორის არის).

XEV-An-1-F მანქანებით.

XEV- An-2-M გგემარჯობივანე.

XEV- An-3-F კელითბიჭოქელით.

XEV-N-1-F ევესურეთკაცისმოკვლაადვილარაა.

XEV-N-2-F ზოგზტყუილსწერსის|ზოგსმართალს.

XEV-N-3-F ეგეთიაჩვენევესურეთი.

XEV-N-4-F ეხლაეგსუყველამიმსველიისაა.

XEV-N-5-M ქეთელაურებჩემიბიძაშვილინსახლიგატეხეს.

XEV-N-6-M იმეგაურსეკვინა|აბიკაბ.

XEV-N-7-M წვრილფექცხვარიასი.

XEV-N-8-M ომოქდეგი.

XEV-N-9-F მევარითხმოცწელგადამცდარი.

XEV-N-10-F ძნელიყოფილა|სიბერესალარშამიძლავალარაა|
გამომერიაჭალარა.

XEV-N-11-F გავაკეთებდითიმიხსს|კინკალ.

XEV-N-12-F შეყვარებითაცმიყვებოდესლა|მაჭანკლითაცთხოვდებოდეს.

XEV-N-13-F ემოღენგაჭირებაარცერთდროსარიყო.

XEV-N-14-F არცომიანობისდროსვლონდებოდით|ანე.

XEV-N-15-F კოდშისაარაყესავფუილებდით||ფქვილსვყვრიდით.

XEV-N-16-M დაისეგამოუცხადაქა|იმიბიძაშვილი||

როშენესივერცხელესო|ქალაქშიყიდესო.

XEV-N-17-F თიბდით|შვილოთიბით|ნამგლნით|ცელით||
რაცვიშიაიძლებოდა|ვთიბდიდედა|ვთიბდით.

XEV-N-18-F ავაგებდით ბუღალერებს ანაწილით თქვენს

კავსურულა (დ) თქვენს ავაგებდით დღე...

XEV-N-19-F თუკი დევნილი ვიქნები | ჯიქვს მანკლავდეს | დიდი ჯიხვის

მრიდებდეს კორცს | ჩახკვრეწდეს იმას კარგად გააკეთებდეს ზღა

განკეთებდეს იმის კეცეულებს.

XEV-Q-1-F ააქამდეს მოვიდი | რა გინდათ?

XEV-Q-2-M რე სმონხველთ მინ?

XEV-Q-3-M ვითაის წლისა იქნებულა?

XEV-Q-4-F ეხლარამდენ ვიქნები?

XEV-Q-5-F ფურიძროხა არას?

XEV-Q-6-M ძველებამებრა გეცოდინებთ სგოთუა | ვერას მიაძობ?

XEV-Q-7-F გვარი?

XEV-Q-8-F ეხლა | სინკლის გულროგორ კეთდება ბებო?

XEV-Q-9-F სინკალი ცითა რარი?

XEV-Q-10-M დარამესანილებლის არაფერს ურევდითაში?

XEV-Q-11-F განაფერებხი ვაცხოვრებ?

XEV-W-1-M ბაჭიჭი

XEV-W-2-M კელმაქეული

XEV-W-3-M ბარსქვა

XEV-W-4-M გაპიმკლული

3. ხმოვანთა ფორმანტული ანალიზი

აკუსტიკური ბუნების მიხედვით ხმოვნები წარმოადგენენ სახმო სიმებით გენერირებულ მუსიკალურ ტონებს. სახმო სიმების რხევებით წარმოქმნილი ტონალური სიგნალი სახეს იცვლის ზესადგამი მილის რეზონატორთა განსხვავებული კონფიგურაციების მიხედვით.

მეტყველების აკუსტიკური ანალიზის ერთ-ერთი მეთოდი – ხმოვნების ფორმანტული ანალიზი – სამეტყველო ტრაქტის რეზონანსული მაქსიმუმების (ფორმანტების) დადგენის საშუალებას იძლევა.

ფორმანტული ანალიზის შედეგად მიღებული F-სურათი წარმოადგენს საარტიკულაციო კონფიგურაციების კორელატს და განსაზღვრავს ბგერების ძირითად სპექტრულ თავისებურებებს.

ხმოვანთა ფორმანტების სიხშირე დამოკიდებულია როგორც ექსტრალინგვისტურ (ანატომიურ-ფიზიოლოგიურ) ფაქტორებზე, ისე კონკრეტული ენისა თუ დიალექტის საარტიკულაციო ბაზისის თავისებურებებსა და ფონოტაქტიკურ წესებზე.

ქართულში ენის მდგომარეობის მიხედვით გამოიყოფა წინა რიგის ი, ე, შუა რიგის ა, უკანა რიგის ო, უ; მაღალი აწეულობის ი, საშუალო აწეულობის ე, ო და დაბალი აწეულობის ა.

საყოველთაოდ მიღებულია, რომ ხმოვანთა იდენტიფიკაციისათვის განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს F1-სა და F2-ს (პირველ ორ ფორმანტს); F1 განისაზღვრება ხმოვნის აწეულობით (ანუ ღიაობით), F2 კი – რიგით. ხოლო F3 და F4 უფრო მეტად სამეტყველო აპარატის ინდივიდუალურ თავისებურებებს გამოხატავს. F0-ით აღინიშნება სახმო სიმების რხევის სიხშირე – ძირითადი ტონი.

ეს ნიშნავს, რომ რაც უფრო დაბალი აწეულობისაა ხმოვანი, ანუ რაც უფრო ფართოა, მით უფრო მაღალია F1-ის სიხშირე;

რაც უფრო უკანა რიგისაა ხმოვანი, მით უფრო დაბალია F2-ის სიხშირე.

მაგრამ გარდა ამ კანონზომიერებისა, F-სურათზე გავლენას ახდენს რეზონატორის გამოსასვლელის მოყვანილობა (ანუ ხმოვნების შემთხვევაში ბაგეების მონაწილეობა), რადგან ლაბიალიზაცია ყველა ფორმანტს (განსაკუთრებით F1, F2-ს) ადაბლებს.

ამიტომ ლიაობაზე და ენის მდგომარეობაზე მსჯელობა F1-ისა და F2-ის მნიშვნელობების მიხედვით უფრო ზუსტია ცალკე – არალაბიალიზებული (ა, ე, ი) და ცალკე – ლაბიალიზებული (ო, უ) ხმოვნებისათვის.

ქართული სალიტერატურო ენისა და ხუთი დიალექტის (გურული, იმერული, კახური, ქართლური და ხევსურული) ქალისა და მამაკაცის მიერ წინადადებებში წარმოთქმული ხმოვნების ფორმანტული ანალიზიდან კარგად ჩანს, რომ ხმოვანთა აკუსტიკური დიაგრამები F1, F2-ის მიხედვით ემთხვევა არტიკულაციურ საფუძველზე დამყარებულ კლასიფიკაციას ე.წ. „ხმოვანთა სამკუთხედს“ (იხ. სურ. 141-148).

მეტად საყურადღებო და საინტერესო სურათს იძლევა ა-ხმოვნის ფორმანტული ანალიზის მონაცემები.

ცნობილია, რომ ა-ხმოვანი ერთ ენაშიც კი პოზიციურად შეიძლება იყოს წინა რიგის, შუა რიგის ან უკანა რიგის. ასევე შეიძლება იცვლებოდეს ა ხმოვნის აწეულობაც. ოღონდ უფრო მცირე დიაპაზონში. ენათმეცნიერთა შორის განსხვავებული აზრი არსებობს ქართული ა ხმოვნის რიგის თაობაზე: ერთნი შუა რიგის ხმოვნად მიიჩნევენ, მეორენი კი – უკანა რიგის ხმოვნად.

საკვლევი ფონეტიკური ერთეულები ა-ხმოვნის F1, F2-ის საშუალო მნიშვნელობათა კლების მიხედვით ასე დალაგდებიან:

ა) F1-ის მიხედვით – კახური-გურული-იმერული-ხევსურული-ქართლური-სალიტერატურო (სხვაობა კიდურა წევრებს შორის უდრის 97ჰც-ს).

ბ) F2-ის მიხედვით – გურული-კახური-ხევსურული-იმერული-სალიტერატურო-ქართლური (სხვაობა კიდურა წევრებს შორის 151 ჰერცია).

გამოდის რომ, კახური და გურული დიალექტების ა ხმოვანი სხვებთან შედარებით არის დაბალი ანეულობისა (ფართო) და უფრო წინ წანეული;

სალიტერატურო ენისა და ქართლური დიალექტის ა ხმოვანი კი – მაღალი ანეულობის და უფრო უკანა რიგისა.

ხოლო ხევსურული და იმერული დიალექტების ა ხმოვანი ანეულობისა და რიგის მიხედვით შუალედურ პოზიციას იკავებს.

მიუხედავად იმისა, რომ ხმოვანთა ფორმანტული ანალიზი ეყრდნობა თითოეული ფონეტიკური ერთეულის 6-9 წარმომადგენლის მონაცემებს, სავარაუდოა, რომ განსხვავებები ფორმანტულ სურათში, რაც კარგად ჩანს ა ხმოვნის მაგალითზე, უნდა აიხსნას მხოლოდ ლინგვისტური ფაქტორებით.

ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ ამ მიმართულებით კვლევის გაგრძელება ფრიად აქტუალური და პერსპექტიულია.

პირიქით აღნიშვნათა და
შემოკლებათა განმარტება

SAL – ქართული სალიტერატურო ენა

GUR – გურული დიალექტი

IM – იმერული დიალექტი

KAX – კახური დიალექტი

KL – ქართლური დიალექტი

XEV – ხევსურული დიალექტი

N – თხრობითი შესიტყვება

Q – კითხვითი შესიტყვება

An – პასუხის ფორმა

E – მიმართვის ფორმა

Imp – ბრძანების ფორმა

F – ქალი

M – მამაკაცი

F0 – ძირითადი ტონი

F1, F2, F3, F4 – ფორმანტები

Hz – ჰერცი

kHz – კილოჰერცი

db – დეციბელი

t – დრო

- ~ – მოკლე ხმოვანი (ჲ)
  - – გრძელი ხმოვანი (ჳ)
  - | – სინტაგმათგასაყარი
  - || – პაუზა
  - ⌘ ალმავალი ტონი
  - ⌘ დამავალი ტონი
  - † მკვეთრად ალმავალი ტონი
  - ‡ მკვეთრად დამავალი (ვარდნილი) ტონი
  - ‡‡ მკვეთრად ალმავალ-მკვეთრად დამავალი ტონი
  - ↗ ალმავალ - მკვეთრად დამავალი ტონი
  - ↘ მკვეთრად ალმავალ - დამავალი ტონი
  - ↖ ალმავალ - დამავალი ტონი
  - ↗ თანაბარ - ალმავალი ტონი
  - ↘ თანაბარ - დამავალი ტონი
  - ↖ დამავალ - ალმავალი ტონი
  - † მკვეთრად ალმავალ - თანაბარი ტონი
  - ↗ ალმავალ - თანაბარი ტონი
  - ↖ დამავალ - თანაბარ - ალმავალი ტონი
  - ↘ ალმავალ - თანაბარ - დამავალი ტონი
- შენიშვნა: თუ ხმოვანს თავზე არც ისარი აქვს და არც ისრების კომბინაცია, ეს ნიშნავს, რომ ამ ხმოვნის ძირითადი ტონი იგივეა, რაც წინა ხმოვნისა.

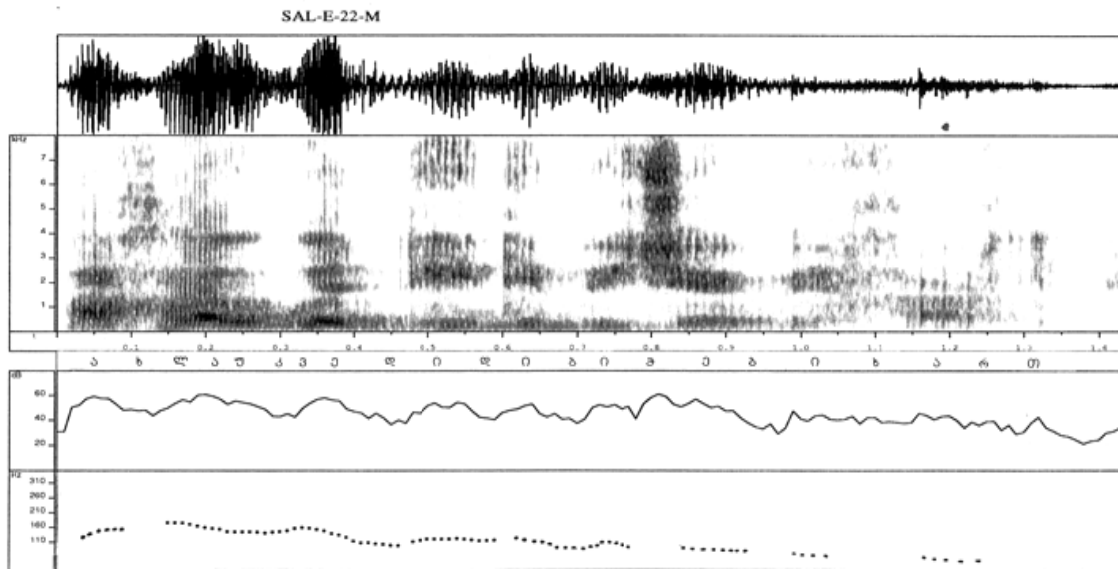
დანართი:

1. ოსცილოგრამები, სპექტროგრამები, ინტონოგრამები

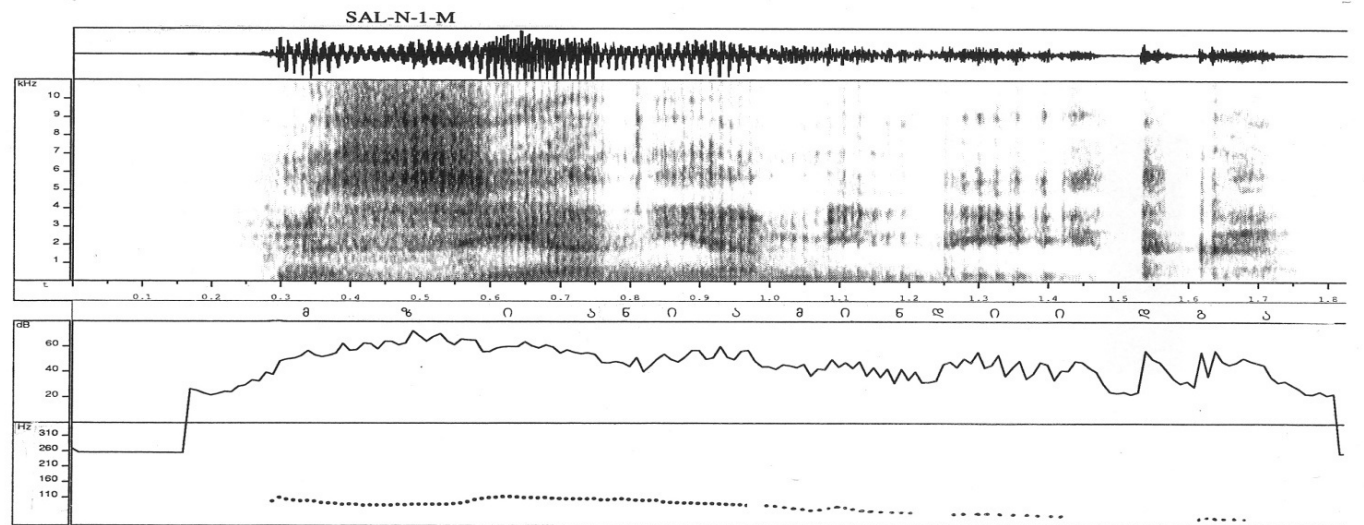
- ქართული სალიტერატურო ენა (SAL) – სურ. 1-24
- გურული დიალექტი (GUR) – სურ. 24-48
- იმერული დიალექტი (IM) – სურ. 48-72
- კახური დიალექტი (KAX) – სურ. 72-96
- ქართლური დიალექტი (KL) – სურ. 96-116
- ხევსურული დიალექტი (XEV) – სურ. 116-140

2. დიაგრამები – სურ.141-154

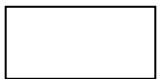
3. ცხრილები – 1-6

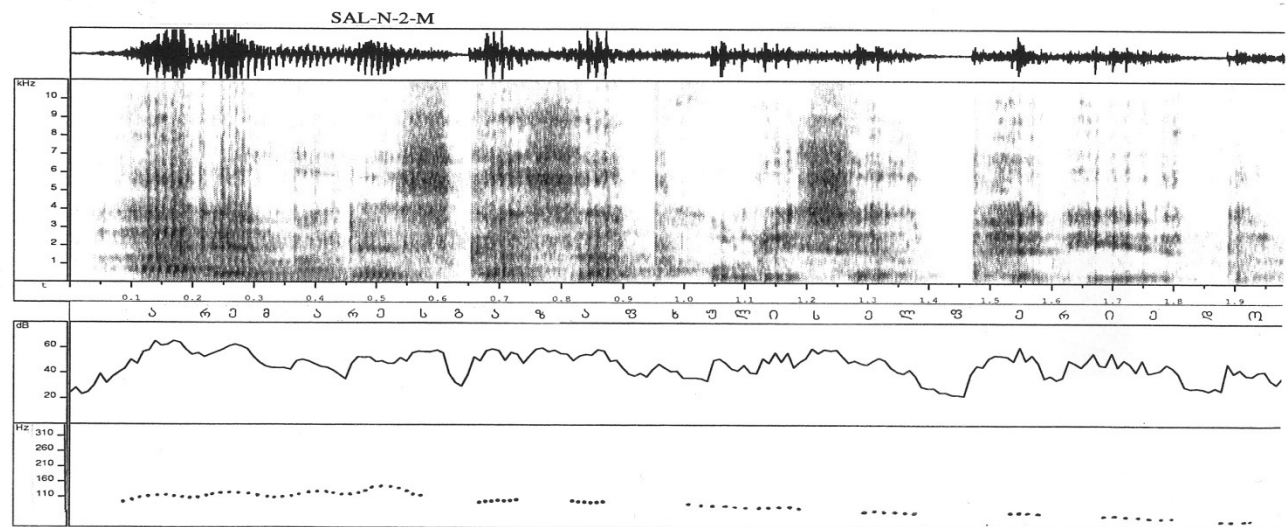

სურ.1

სურ.2

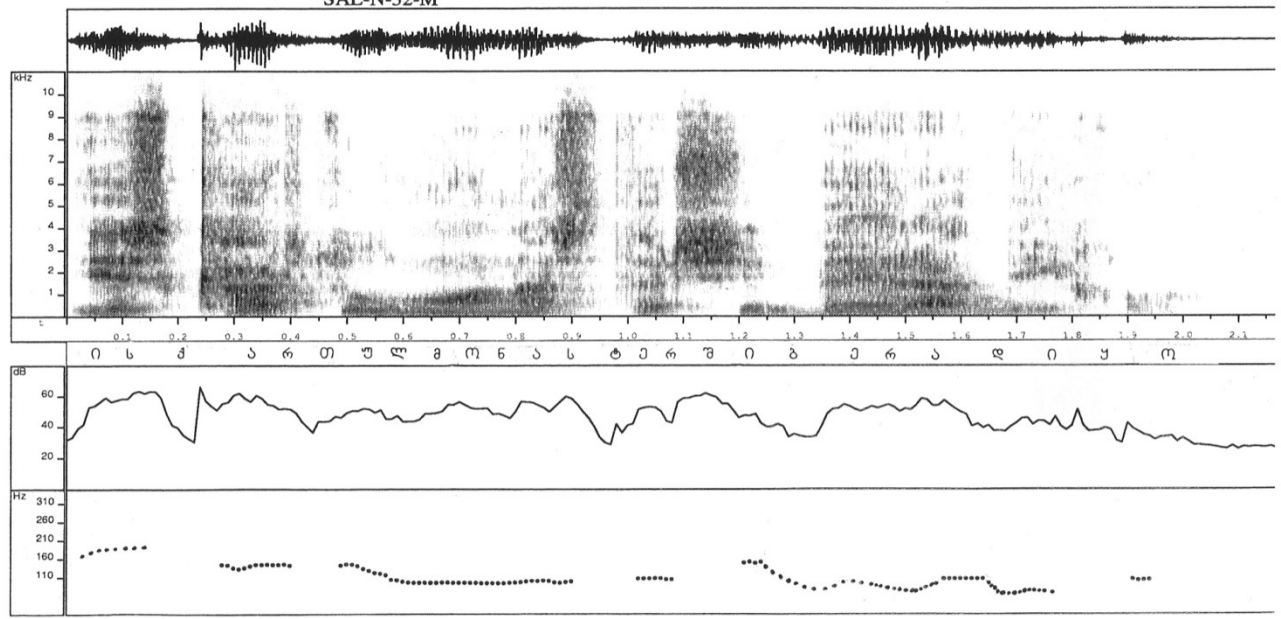
სურ.3

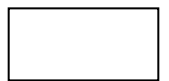

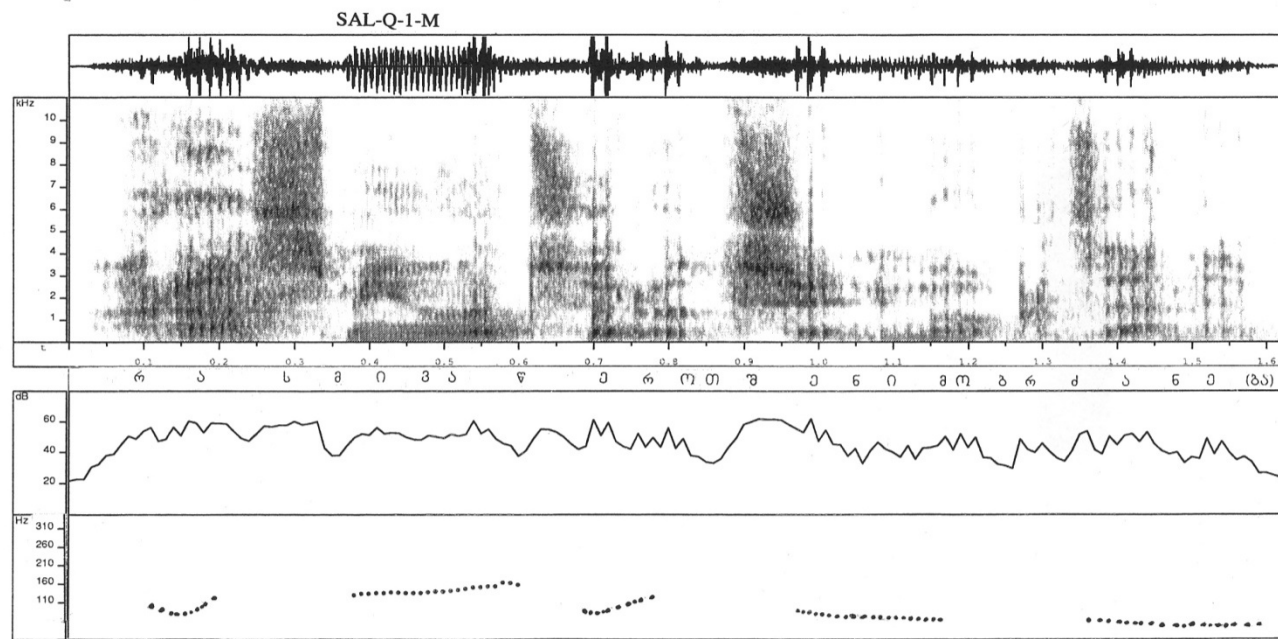
გვერდი

SAL-N-32-M

სურ.5

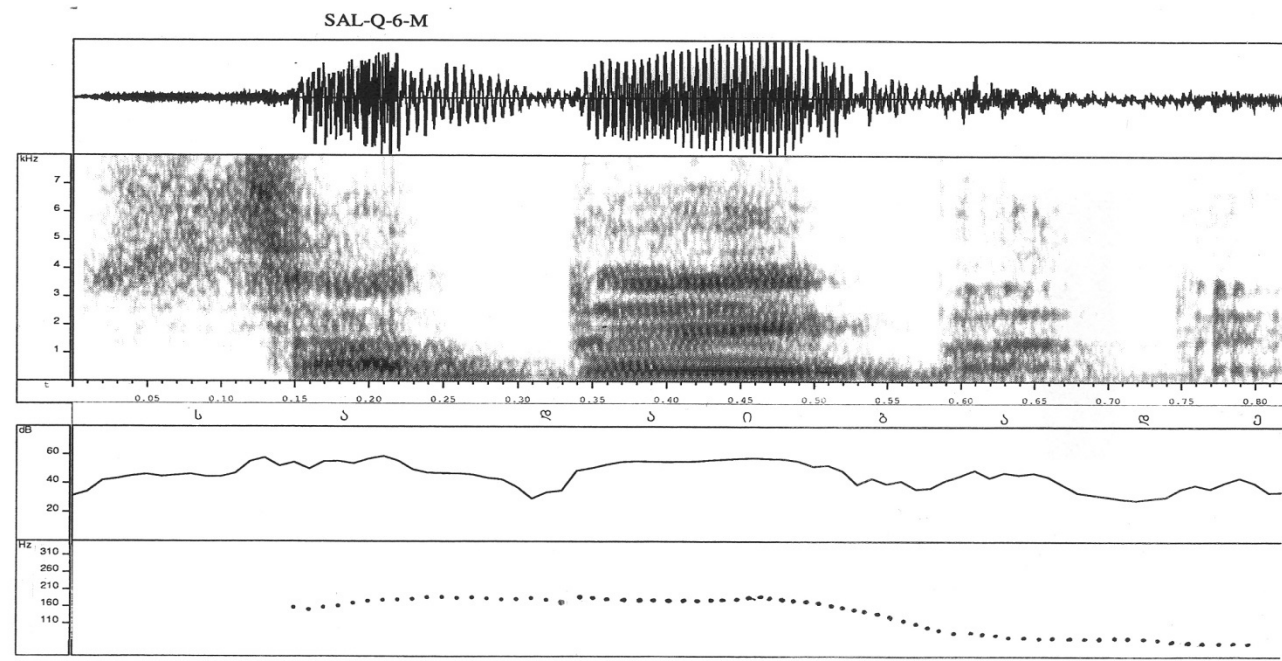

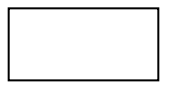
სურ.6

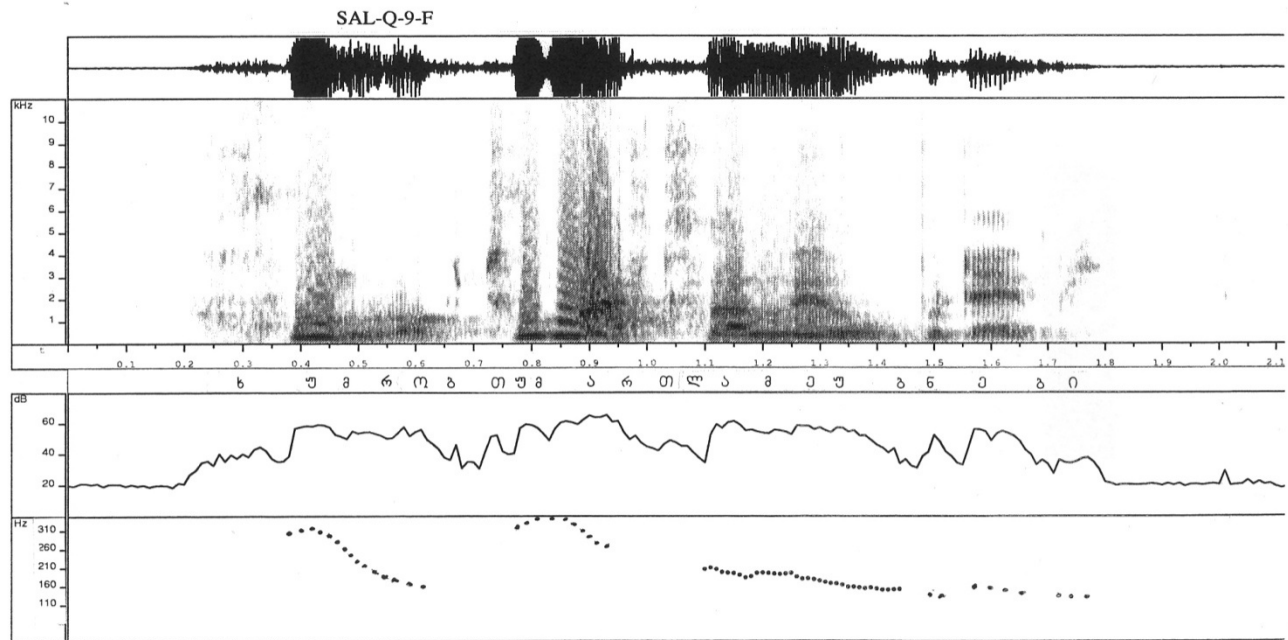
Handwritten notes in the top right corner, possibly including the number '2' and some illegible text.

სურ.7

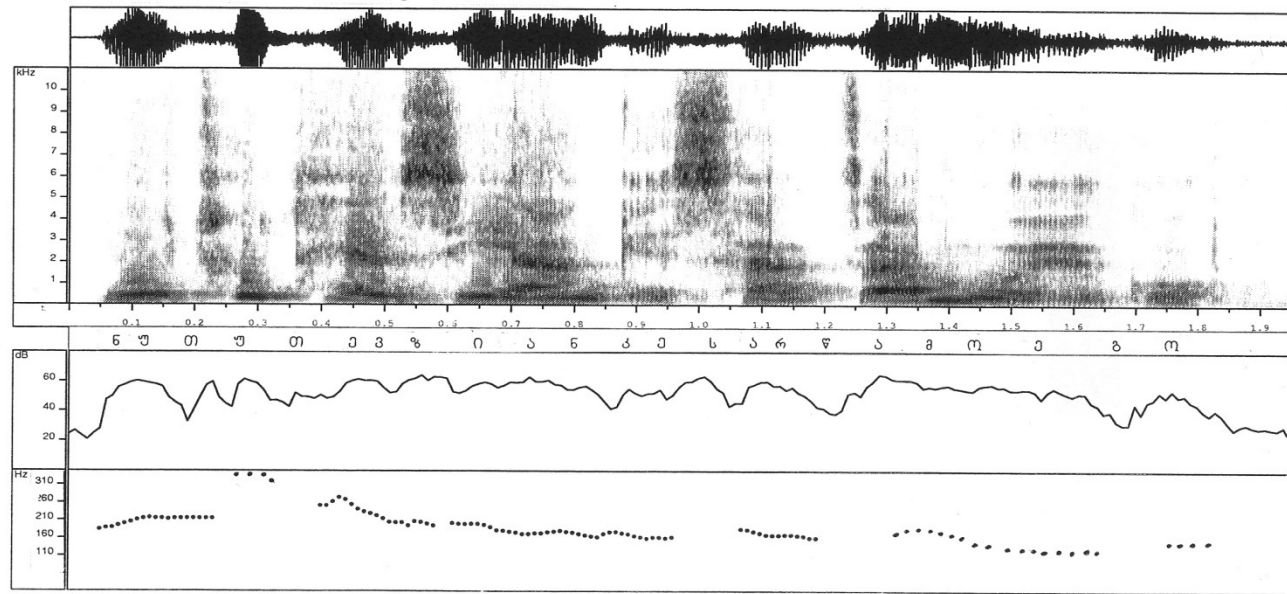
Handwritten notes in the top right corner, possibly including the name "L. P. ...".

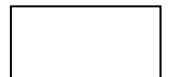
სურ.8

SAL-Q-12-F

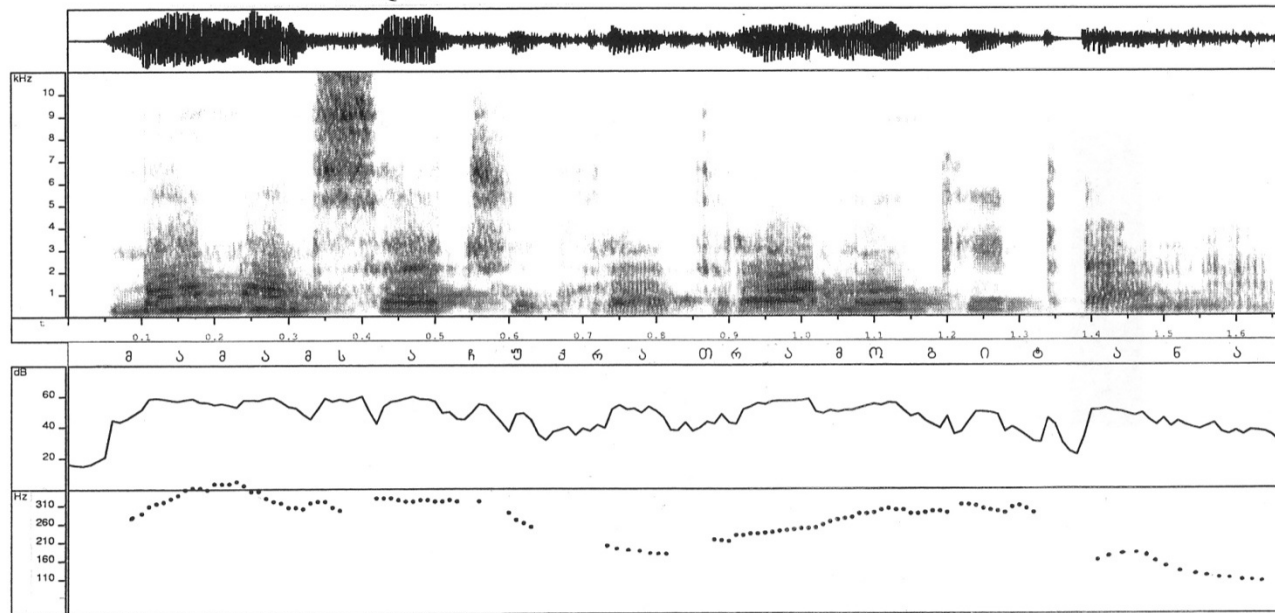

სურ.9

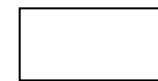

4/11/19

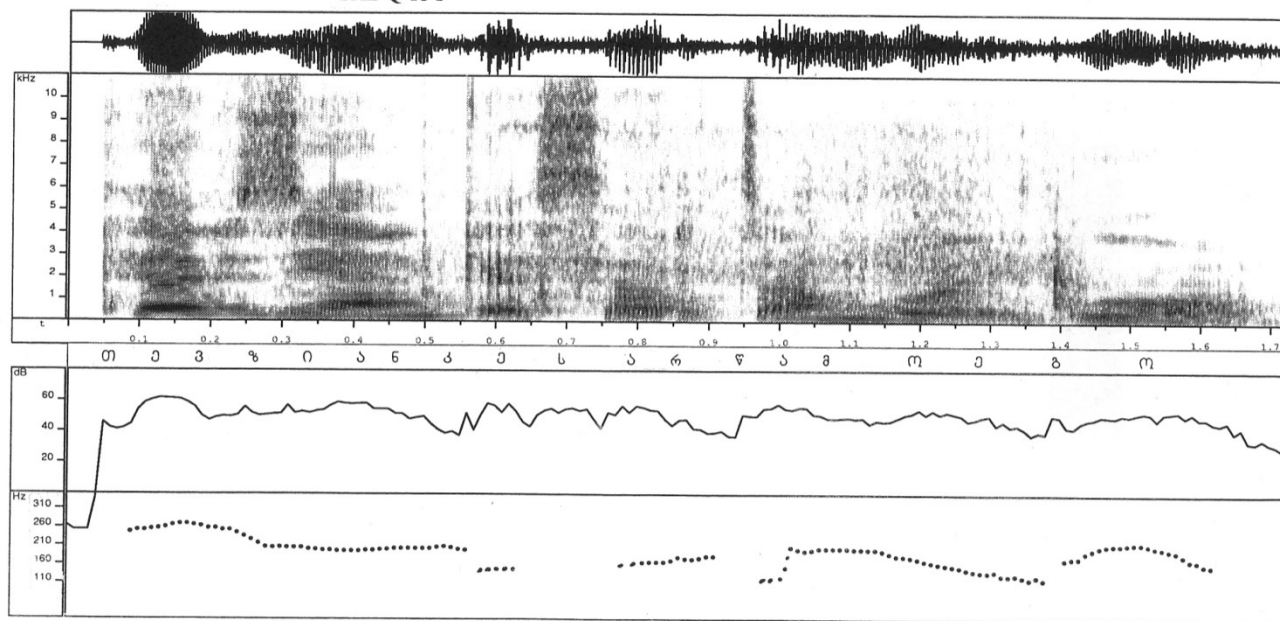
SAL-Q-17-F

სურ.10

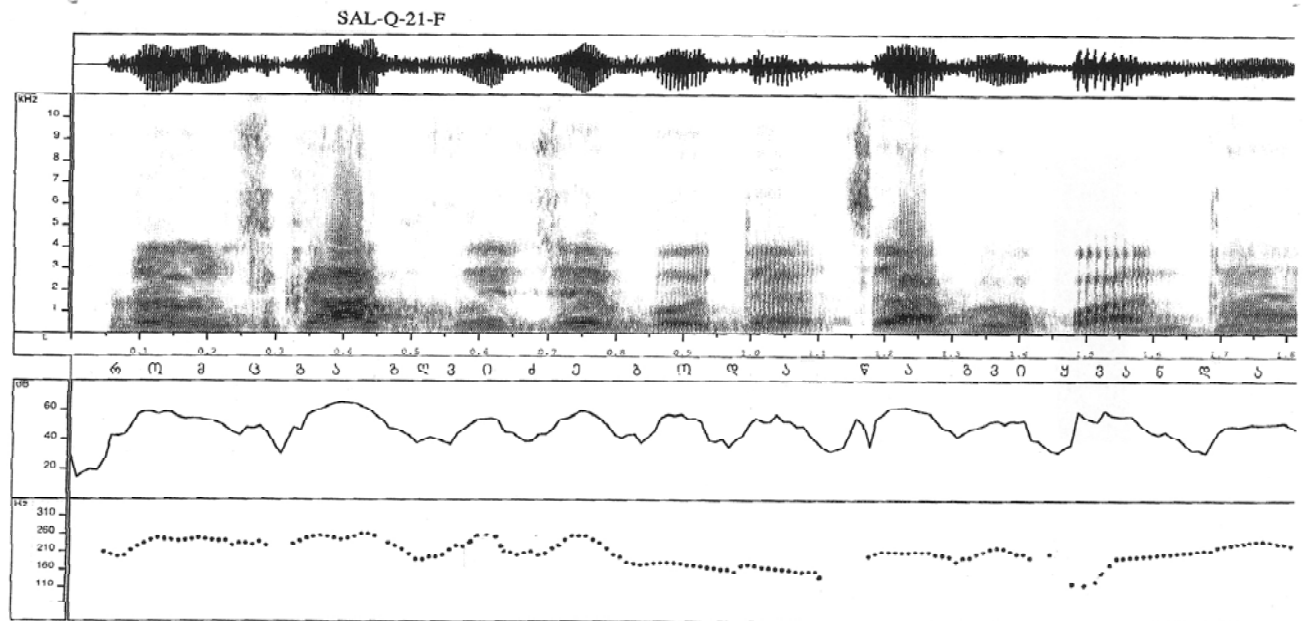
SAL-Q-18-F

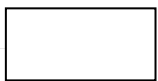
სურ.11

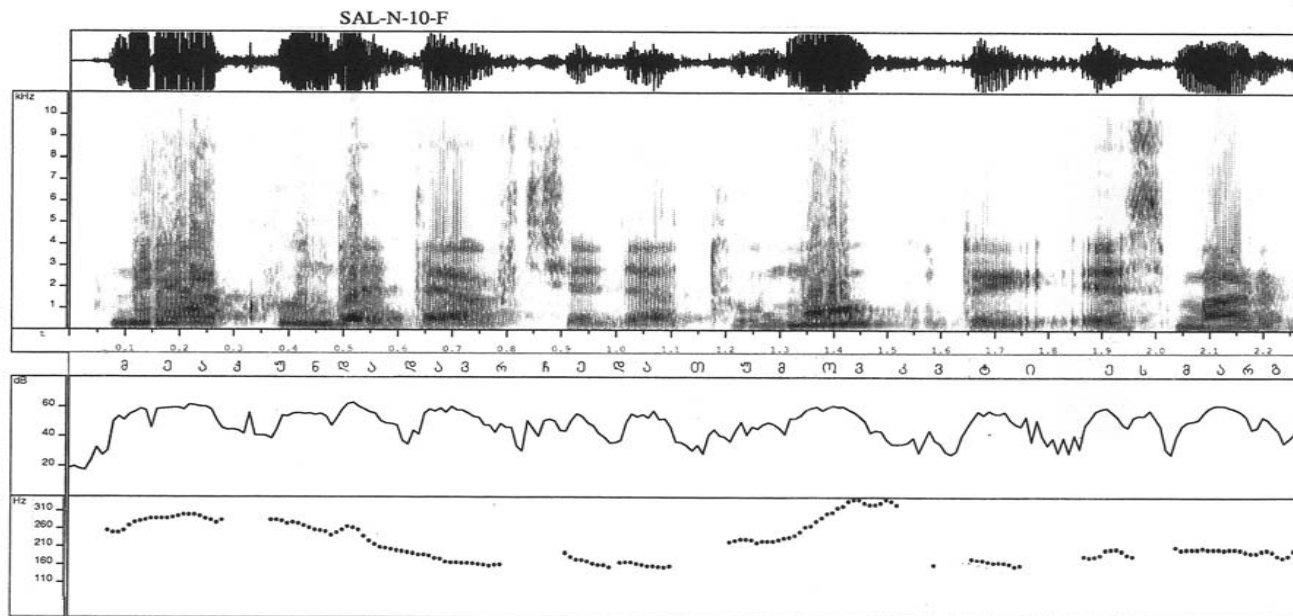
Handwritten text in the top right corner, possibly a date or reference number.

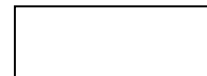
სურ.12

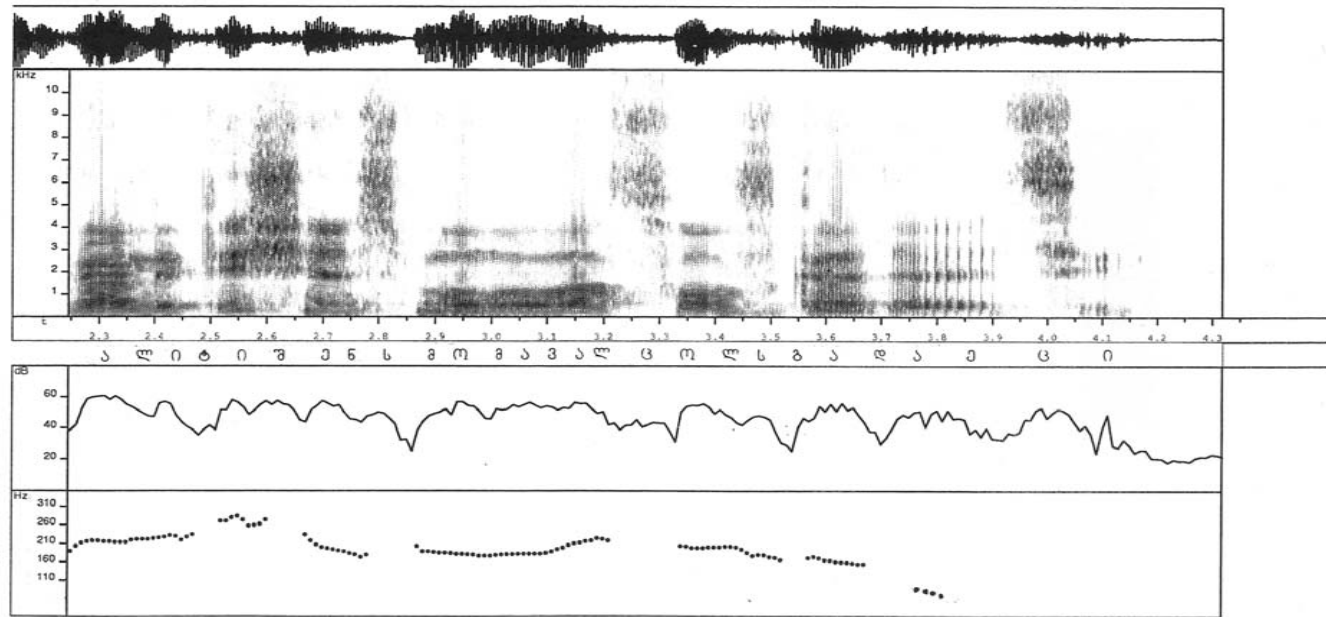
Handwritten text, possibly a signature or date.

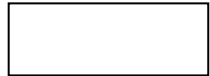
სურ.13-14

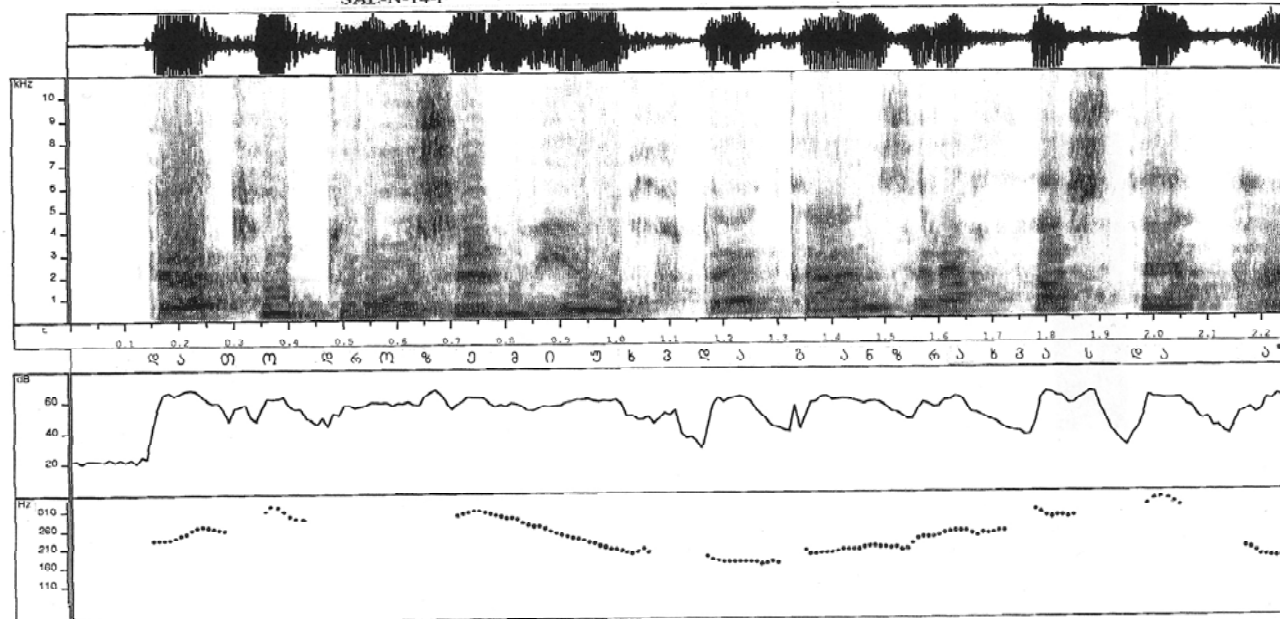
სურათი 13-14

სურ.13-14

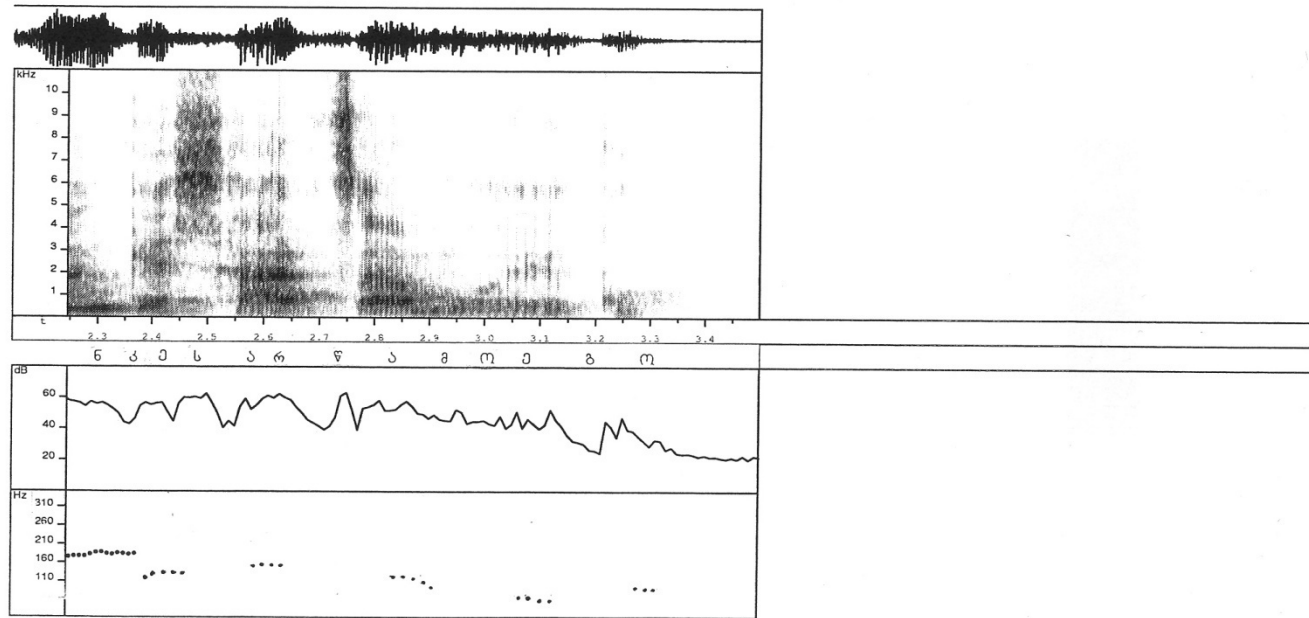

SAL-N-14-F

სურ.15-16

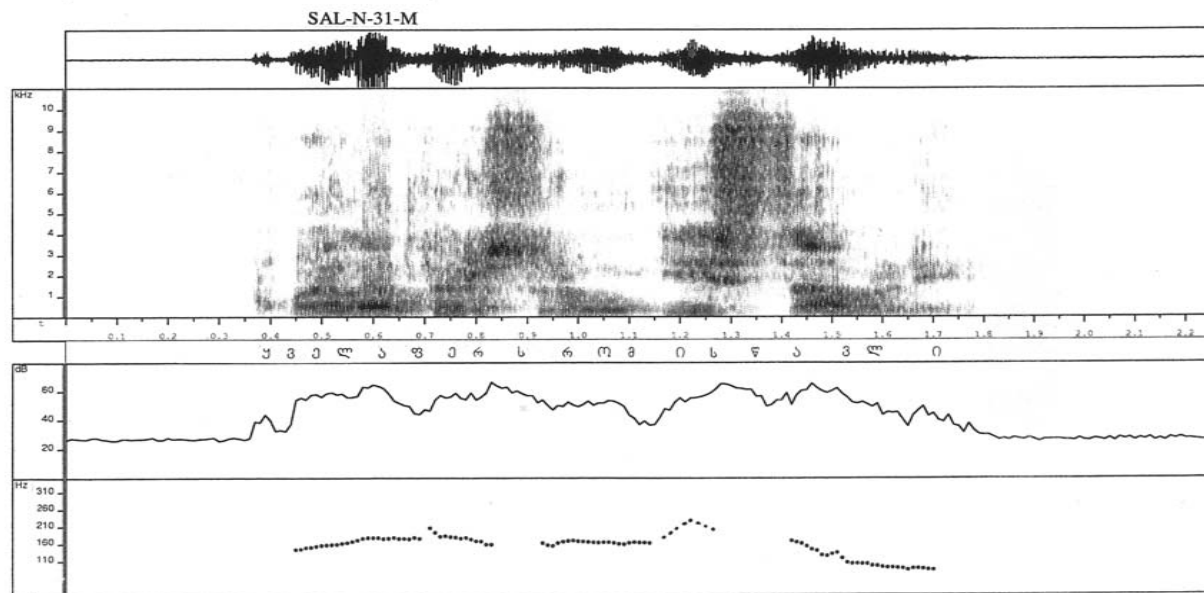

სურ.15-16

საქართველო

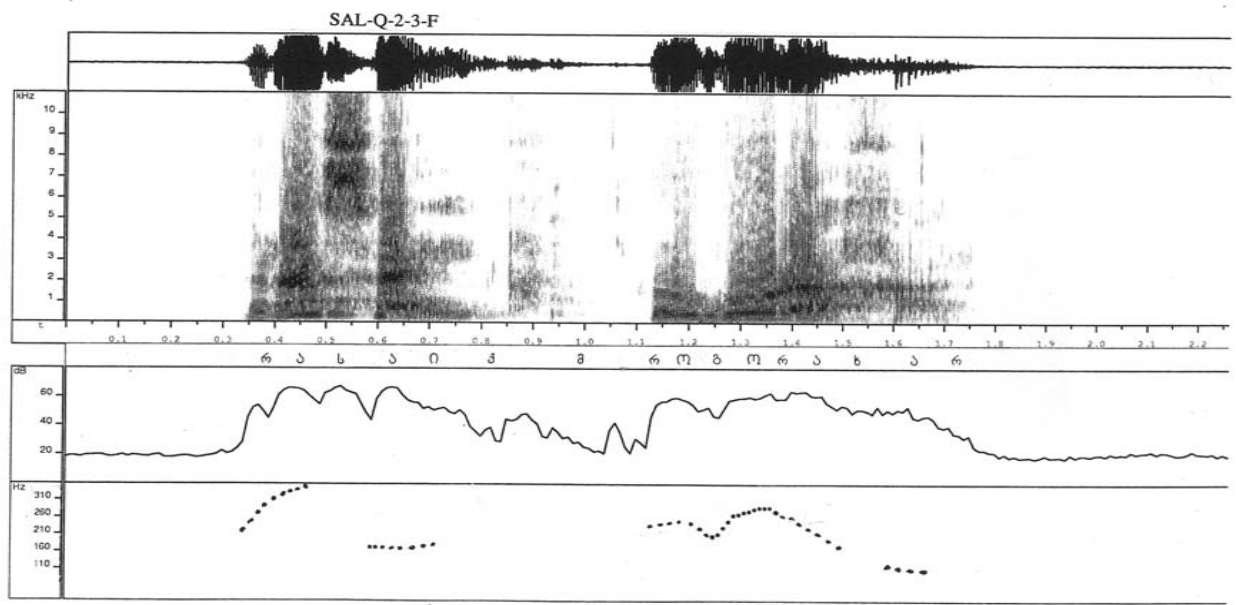

სურ.17-18

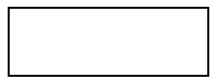

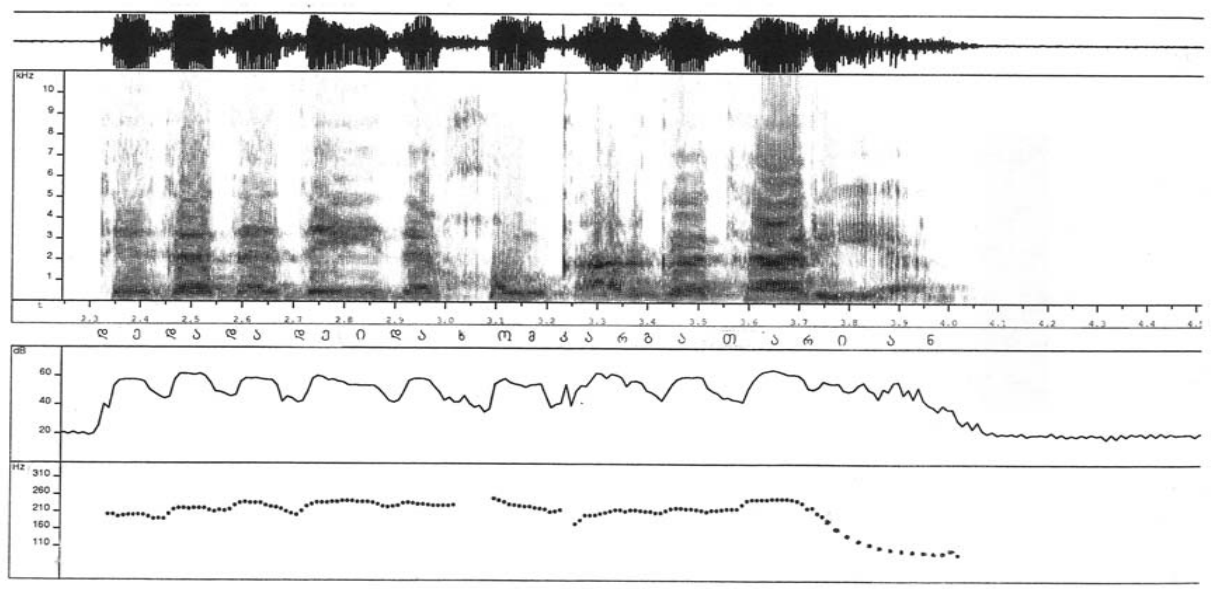
სურ. 19-20

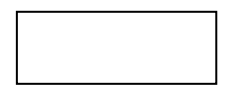
სურ.19-20

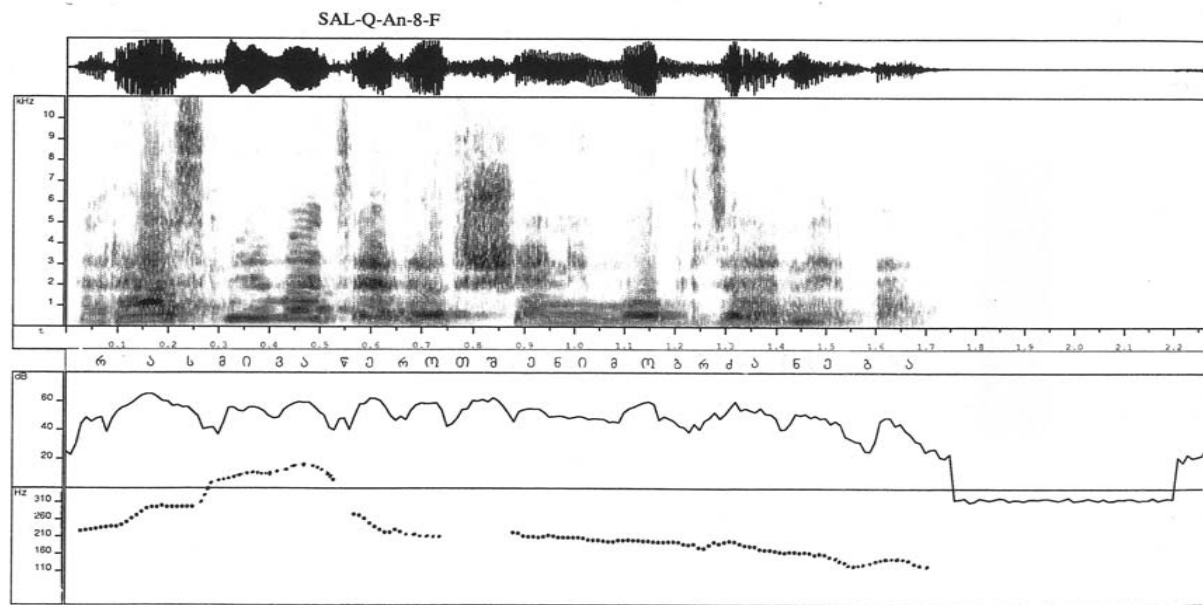

სურათი 19-20

სურ.19-20

სურ.21-22

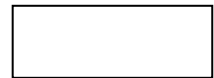
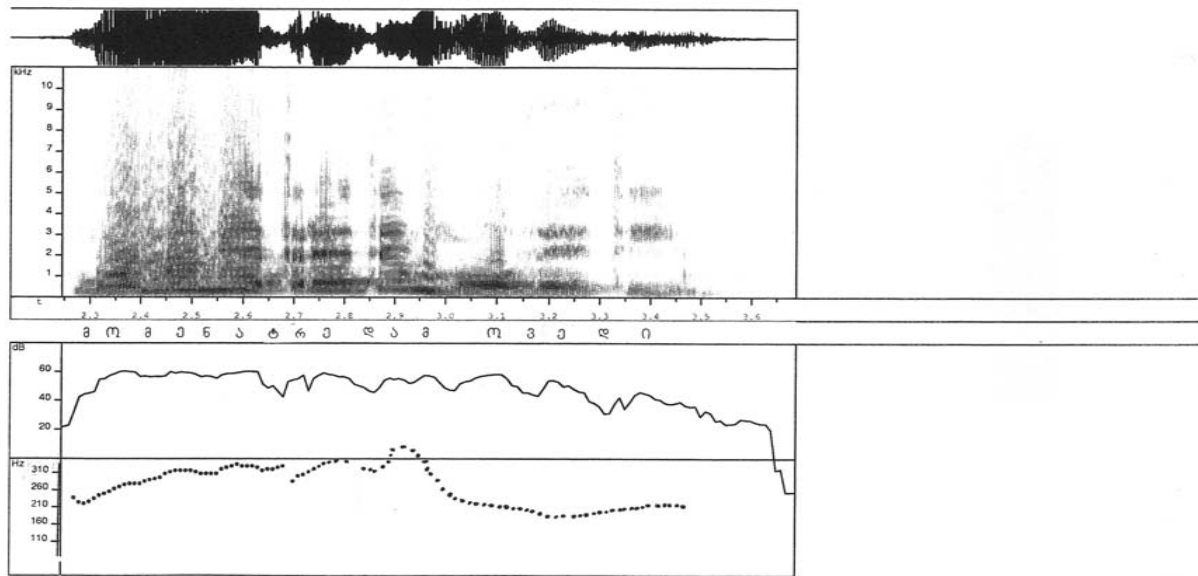
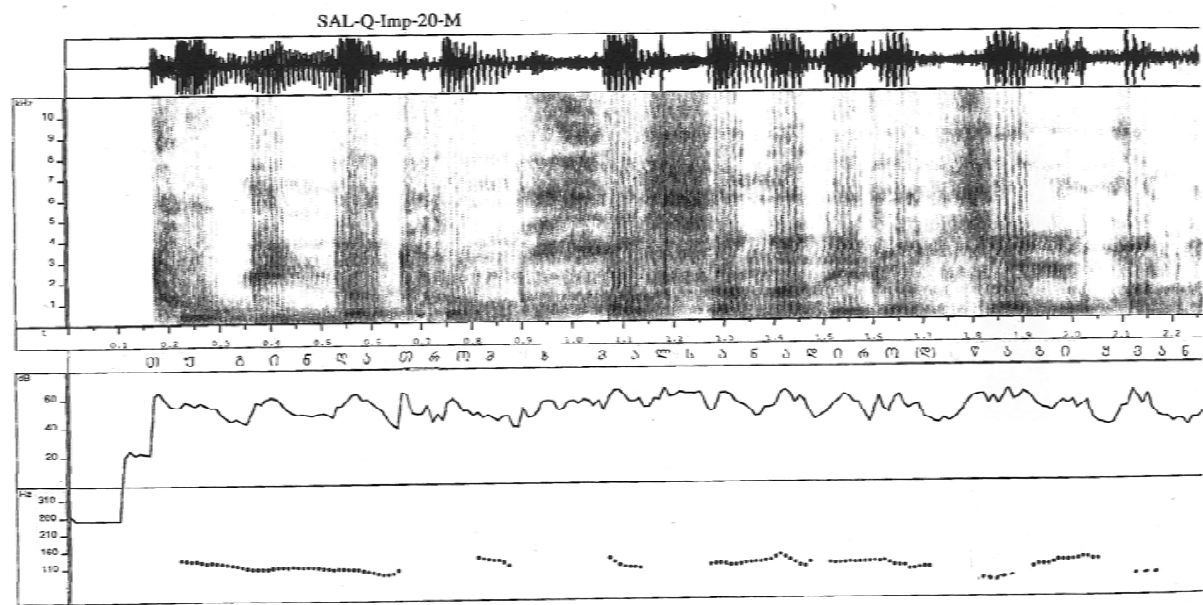

Figure 21-22

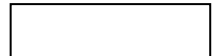

სურ.21-22

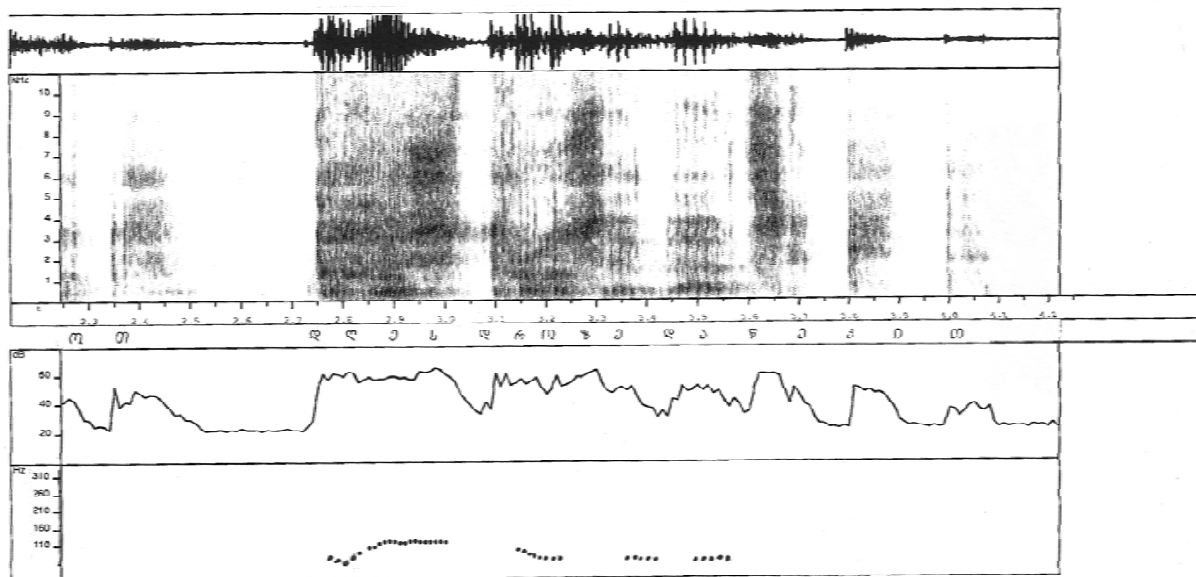

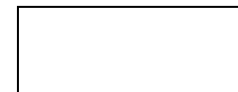
სურ.23-24

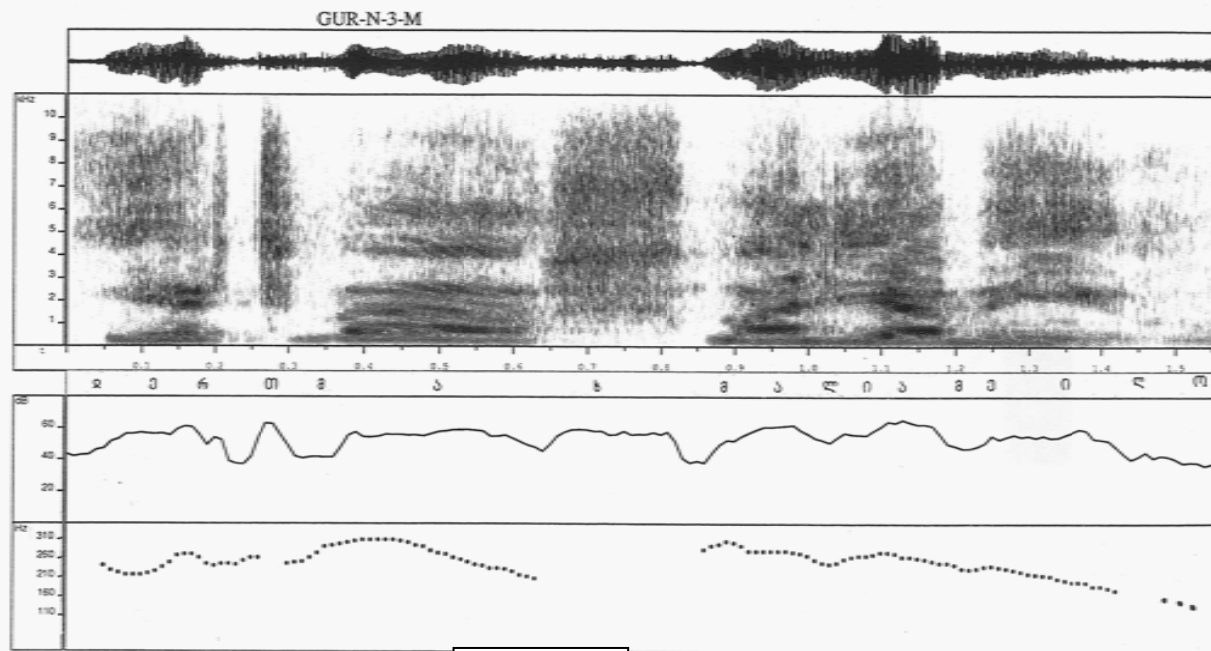

სურათი 23-24

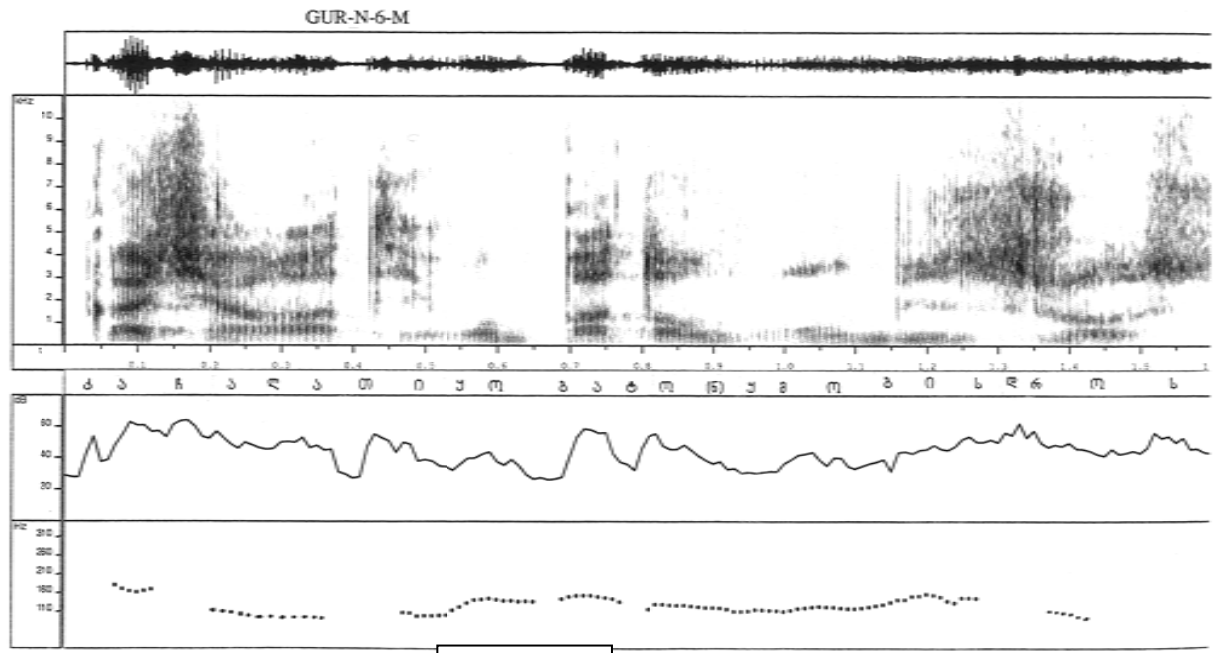
სურ.23-24

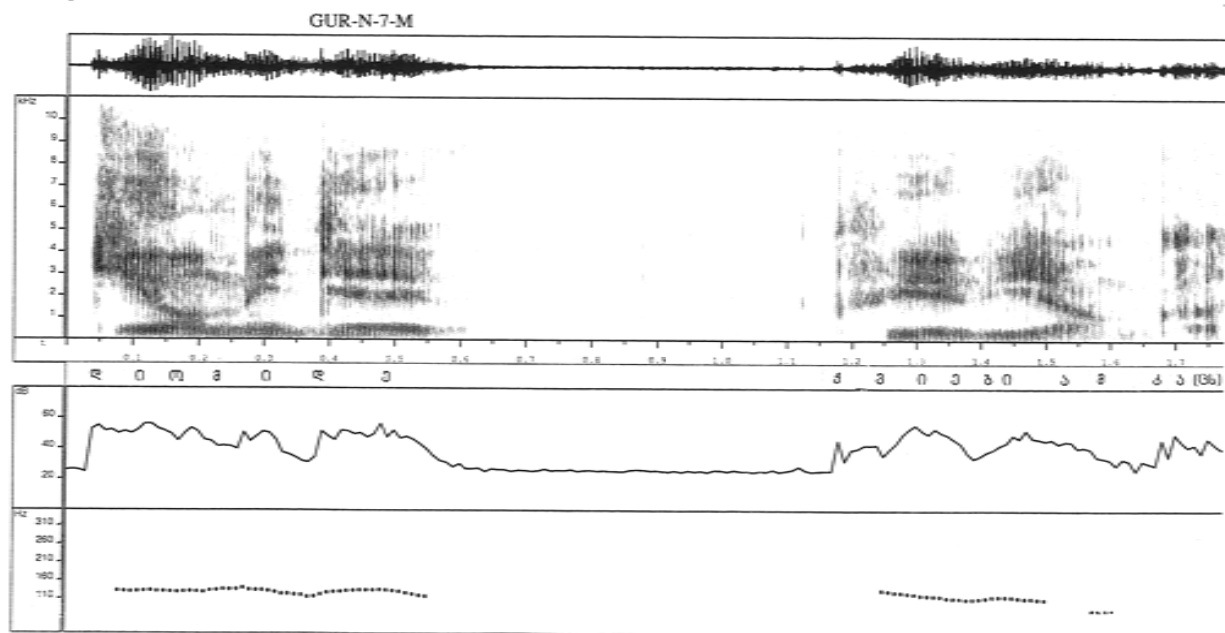

სურ.25

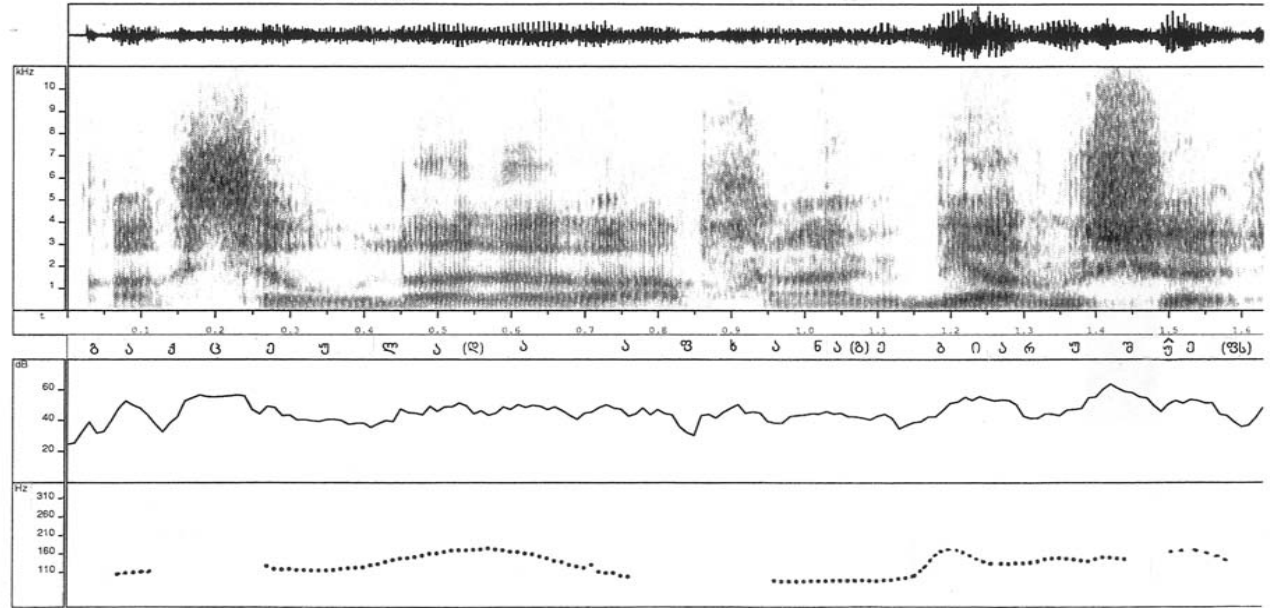
Figure 26

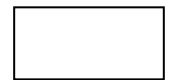
სურ.26

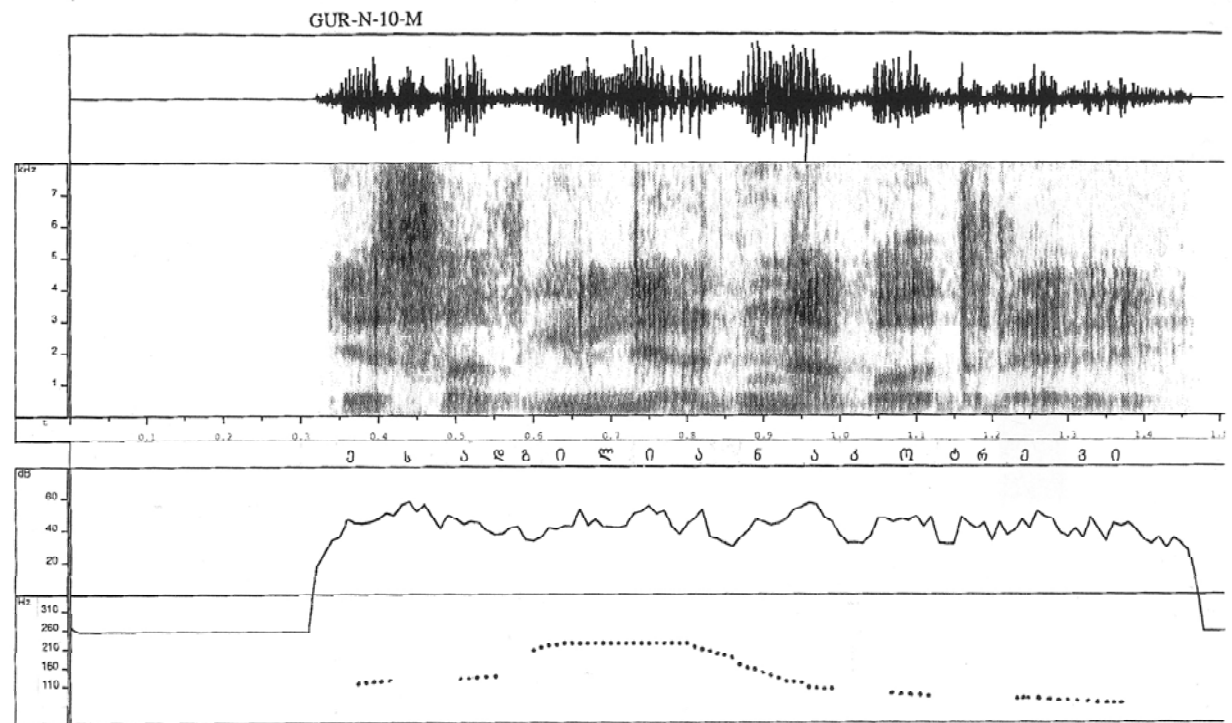
GUR-N-8-M

სურ.28

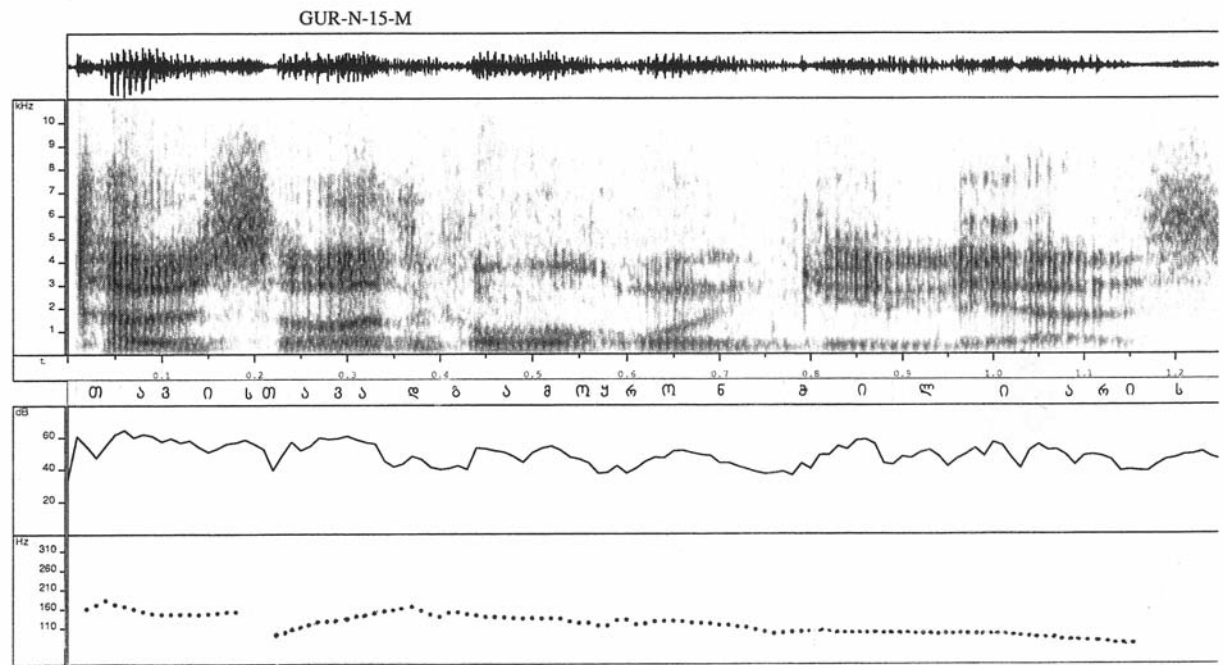
2019

სურ.29

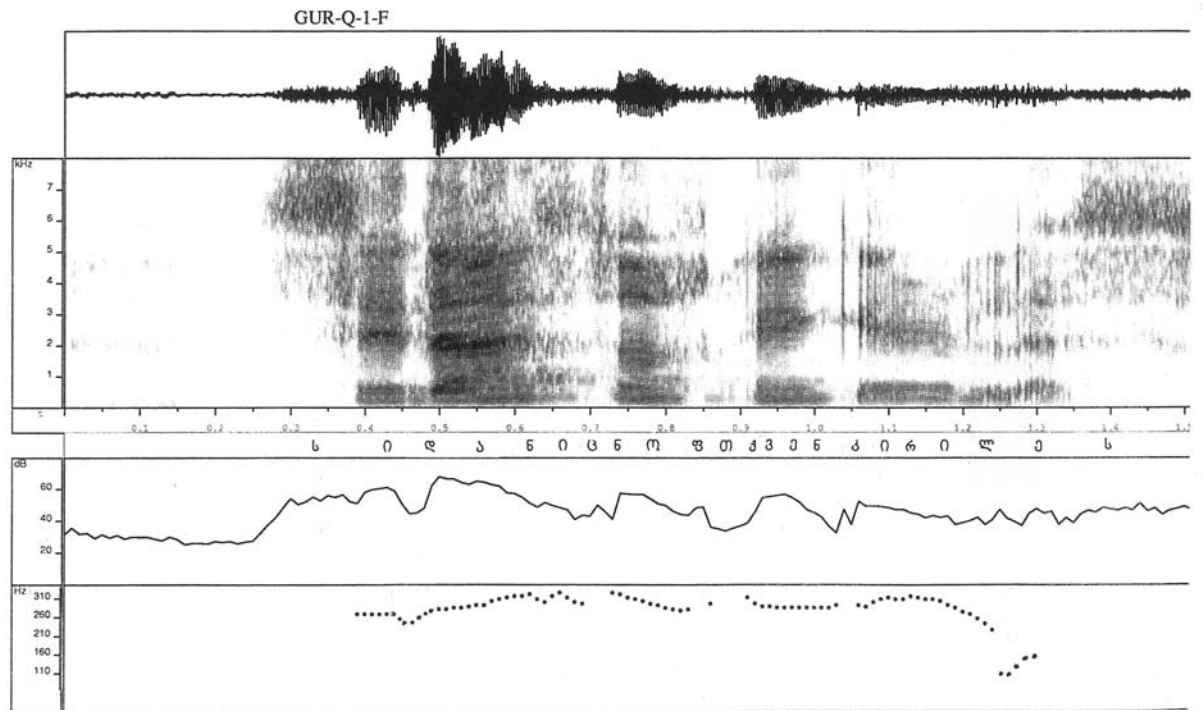
სურათი 30

სურ.30

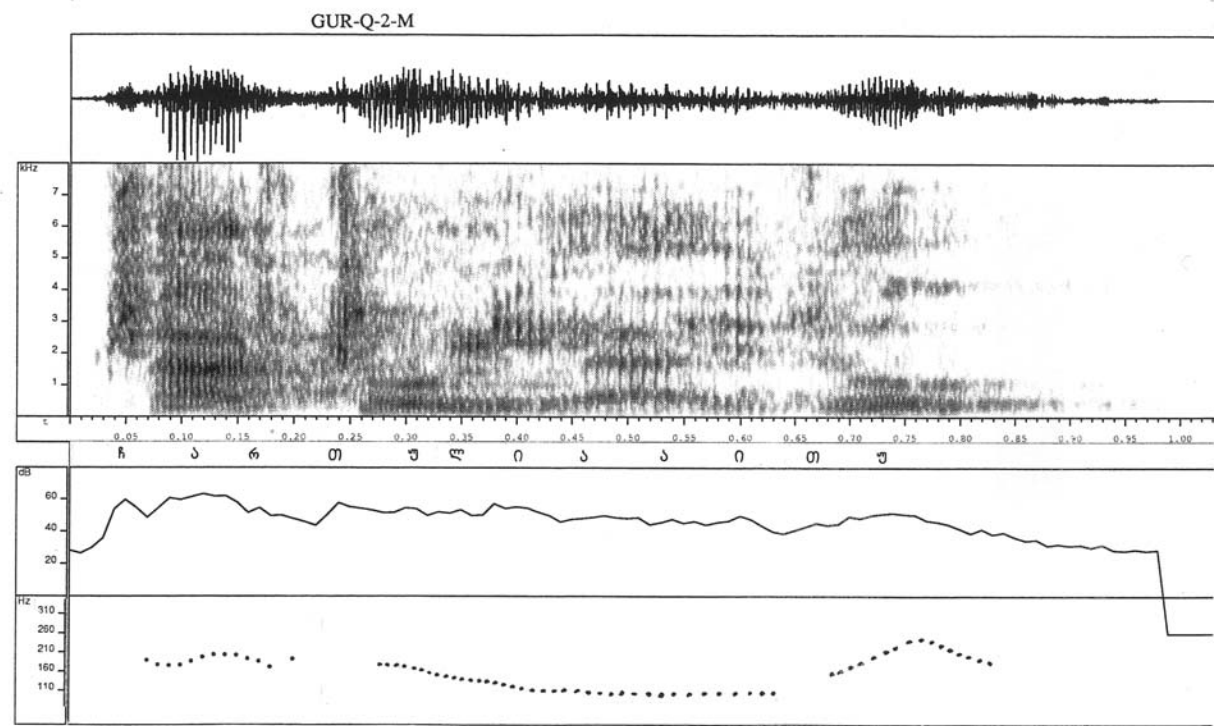

სურათი 31

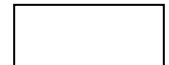

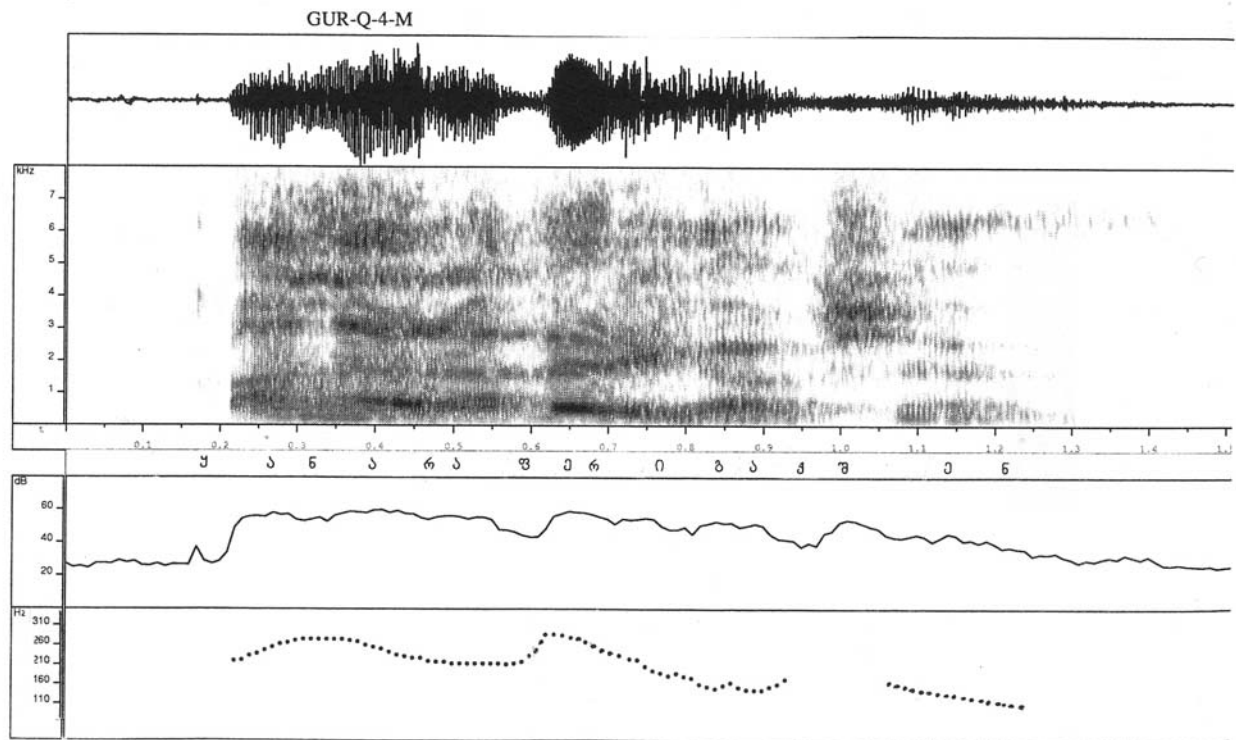
სურ.31

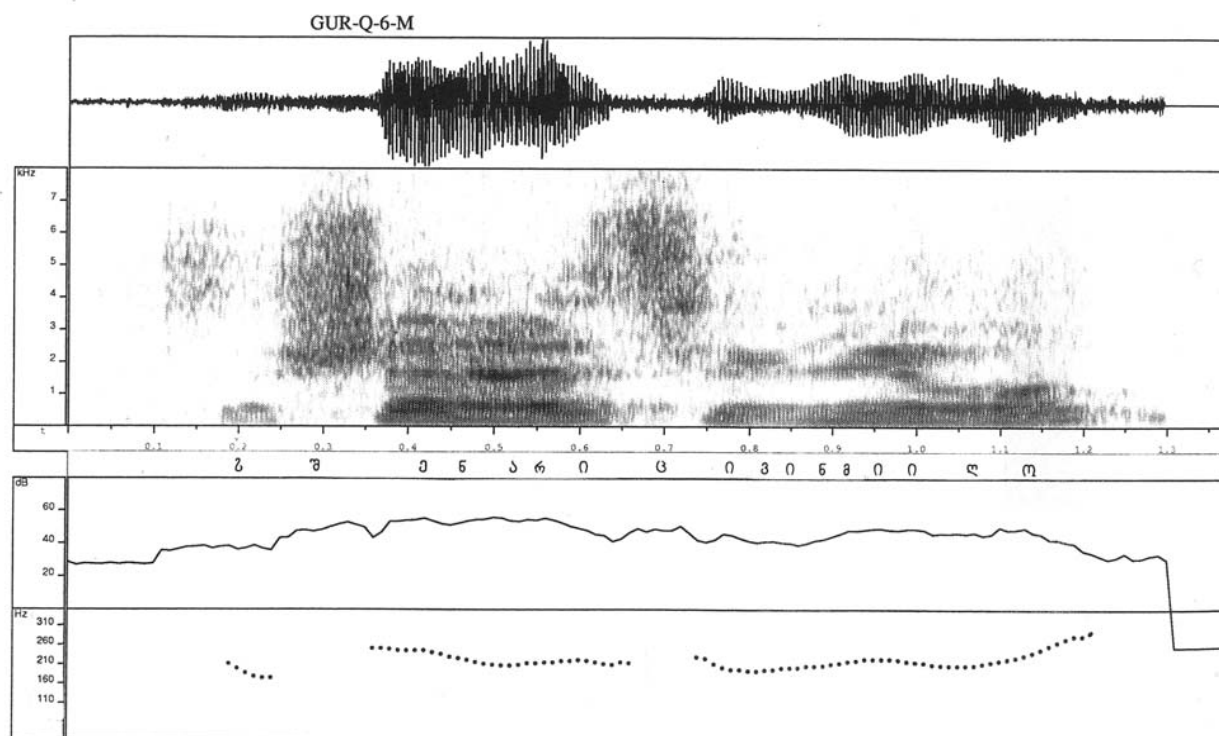
სურ.32

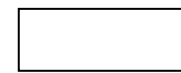

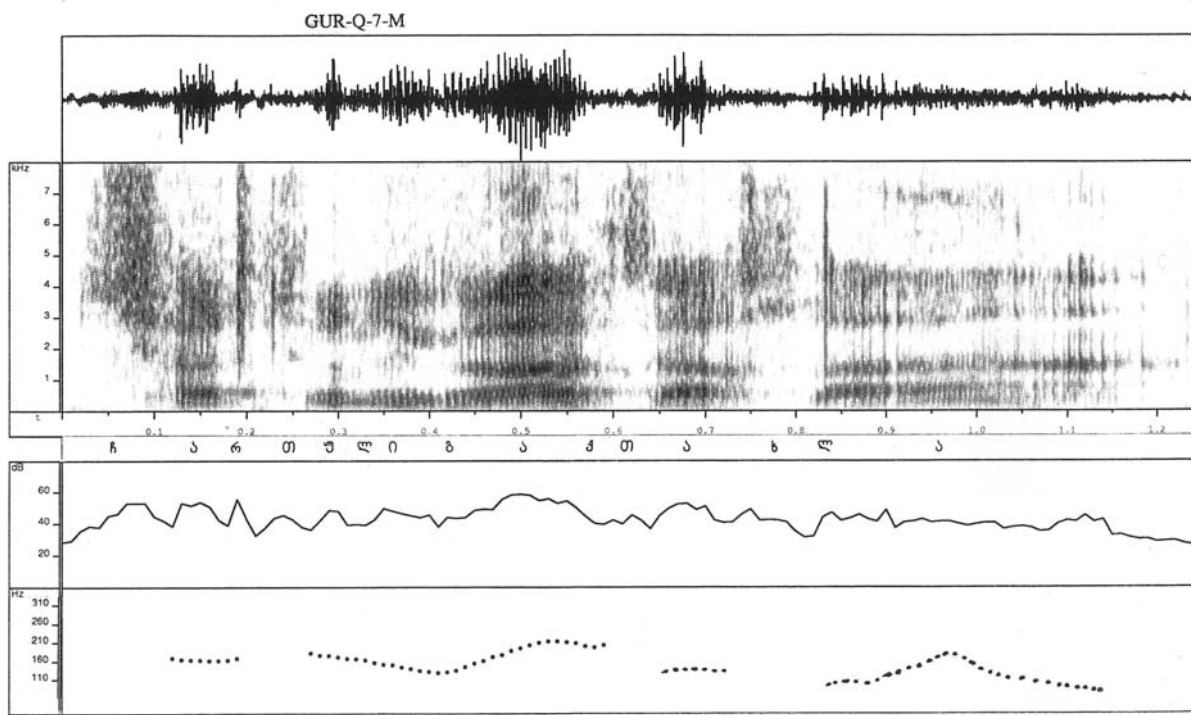
სურ.33

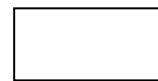

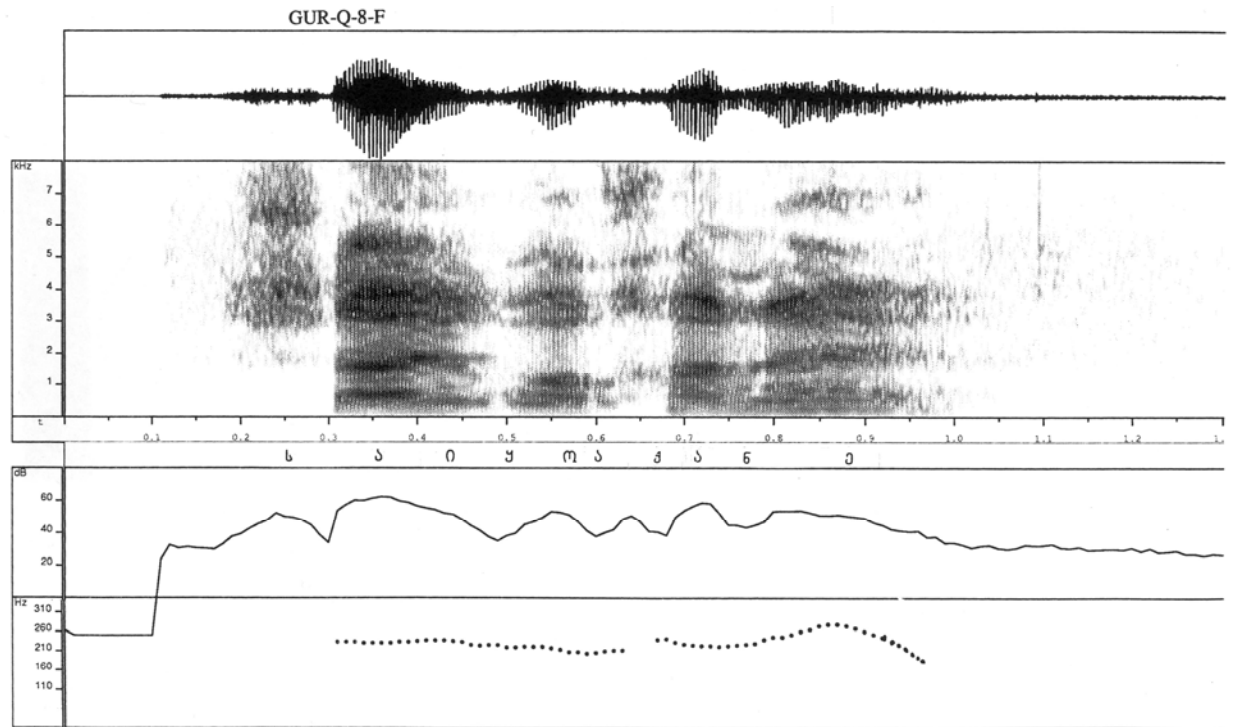
სურ.34

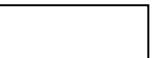

სურ.35

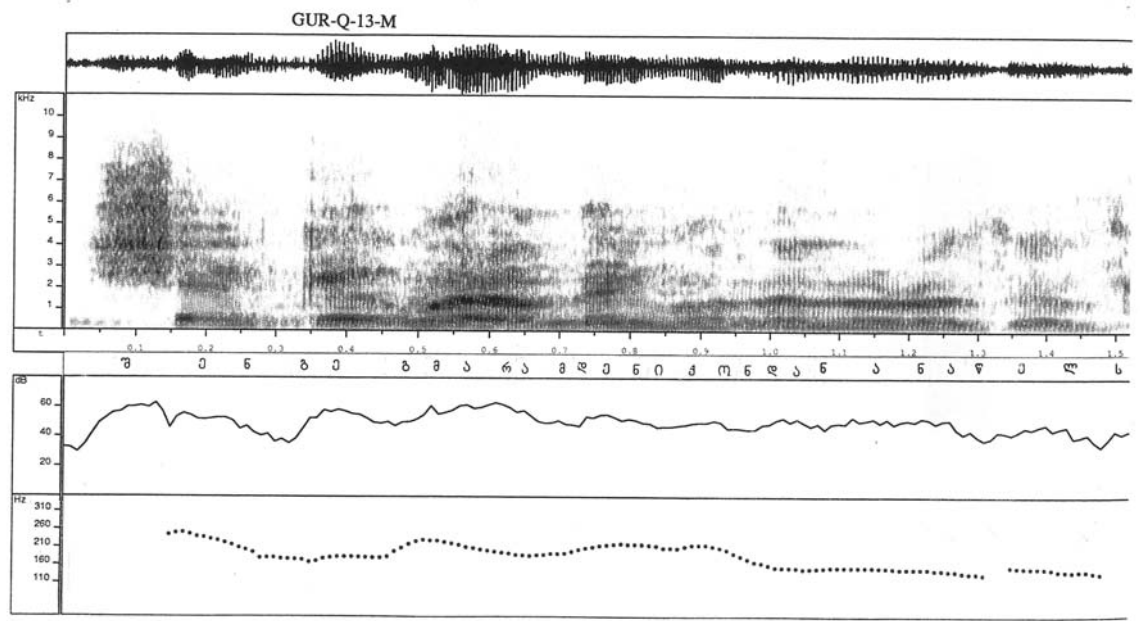

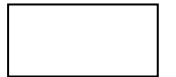
სურ.36

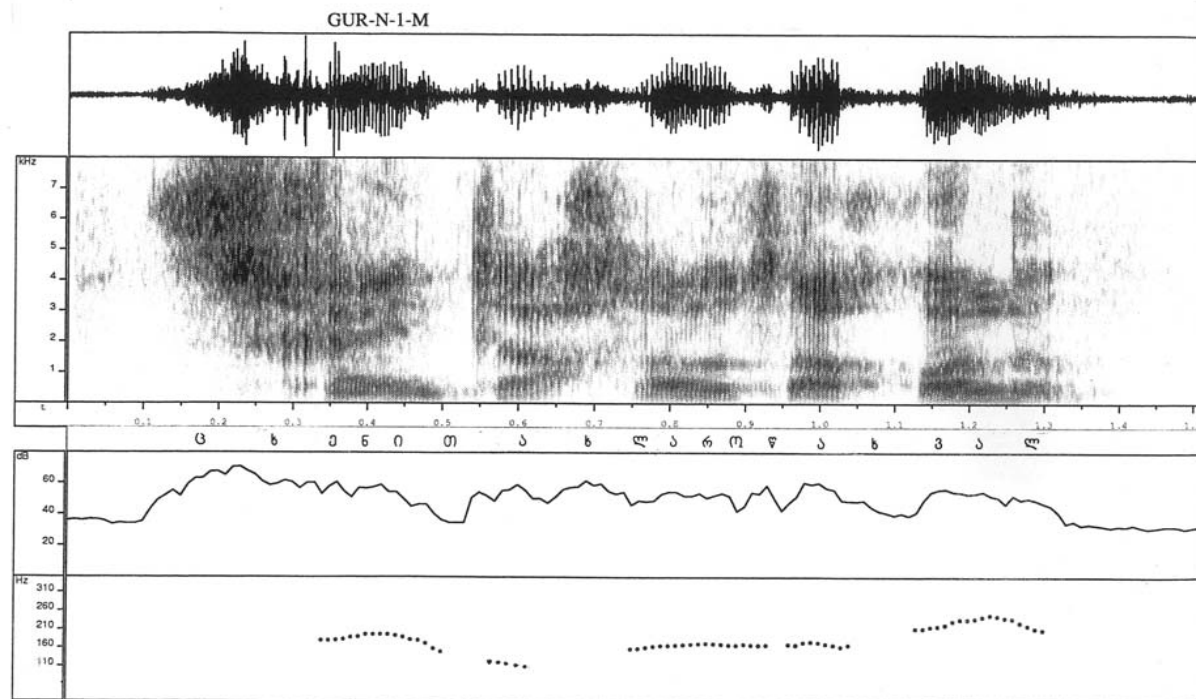

სურ.38

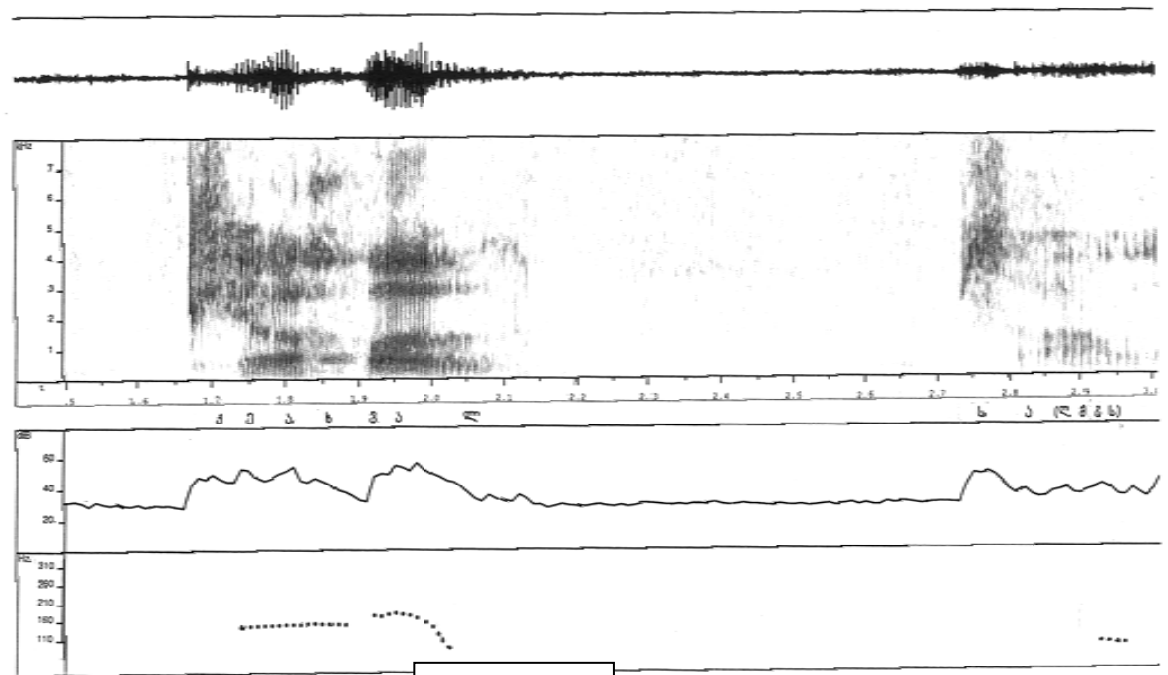
2000-00-00

სურ.39-40

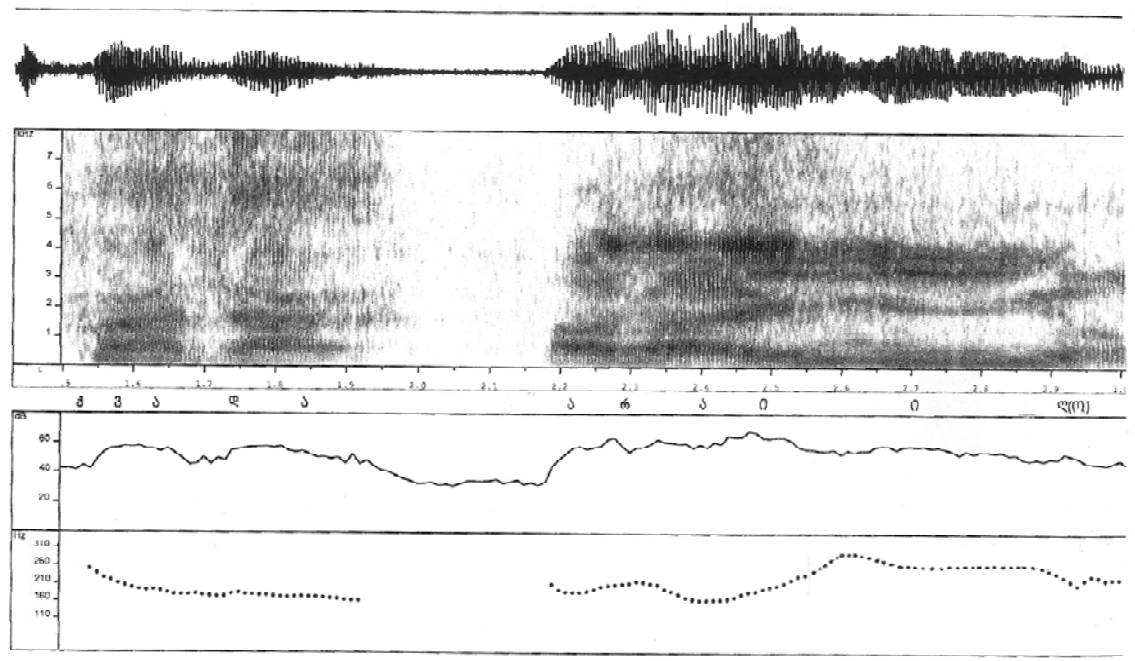
სურ. 39-40

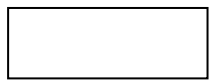
სურ.39-40

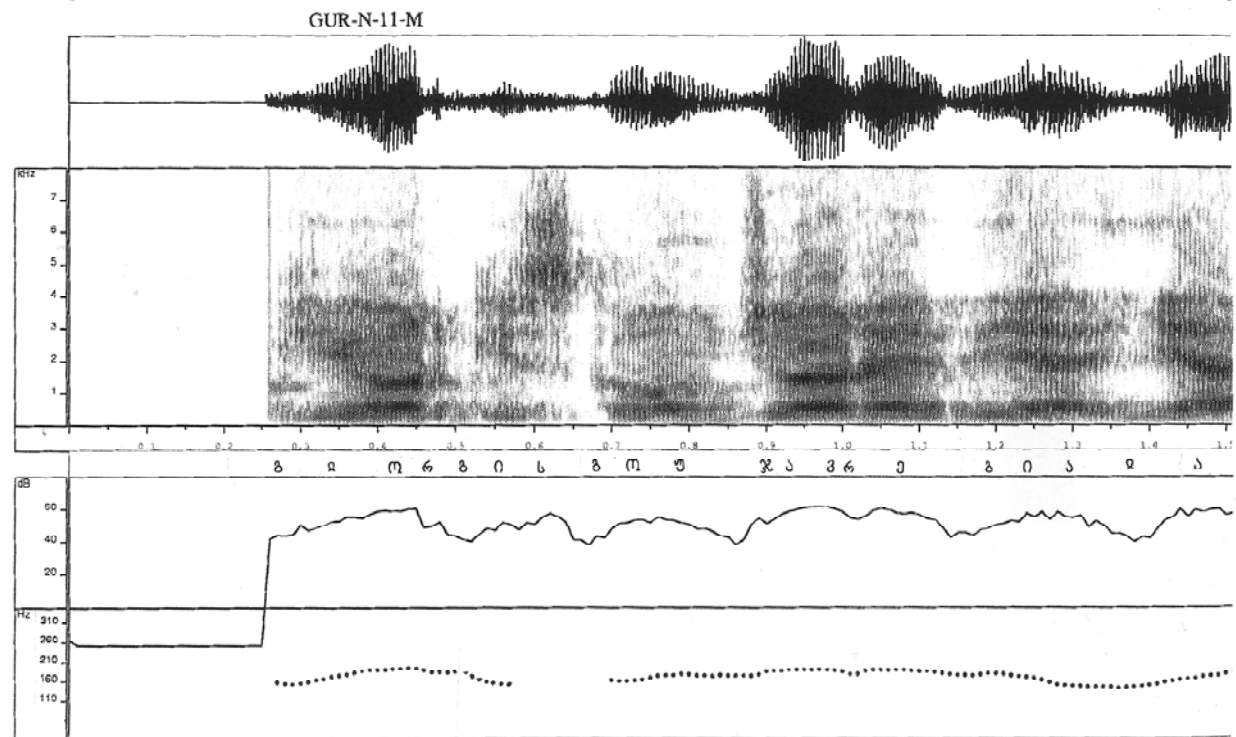

სურ. 41-42

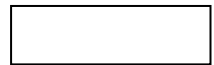

სურ.41-42

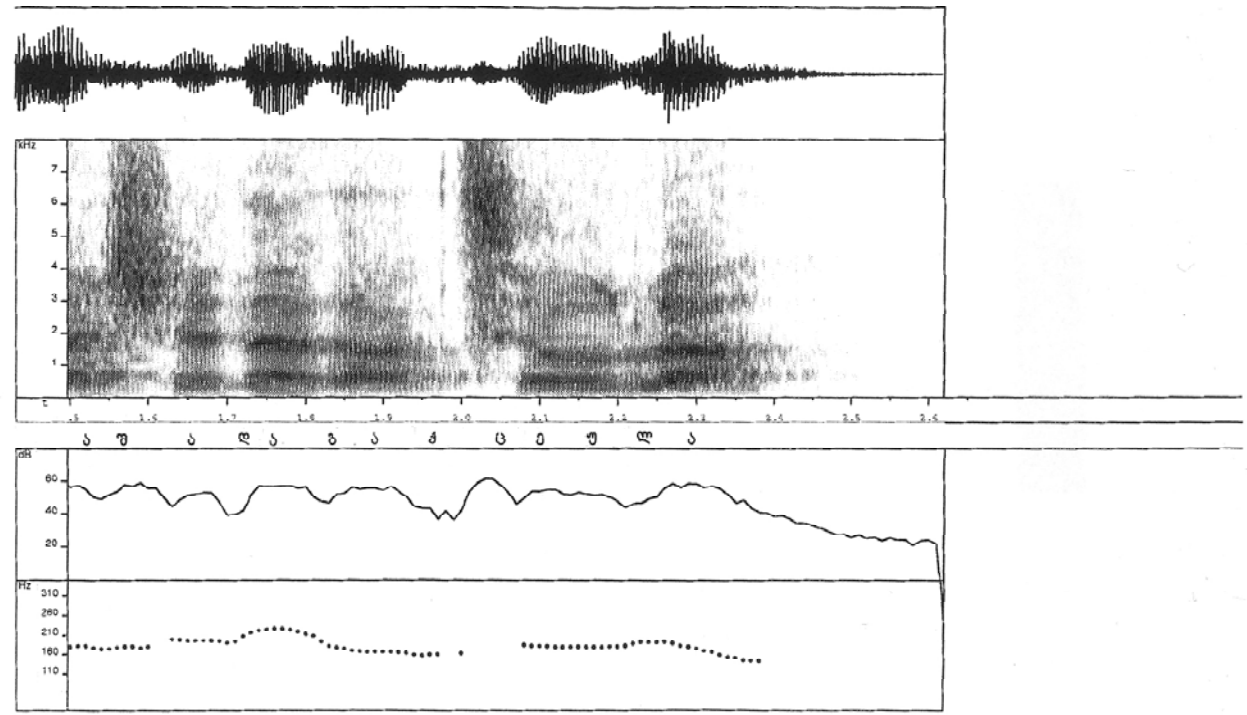

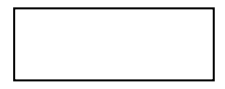
სურ.43-44

სურათი 43-44

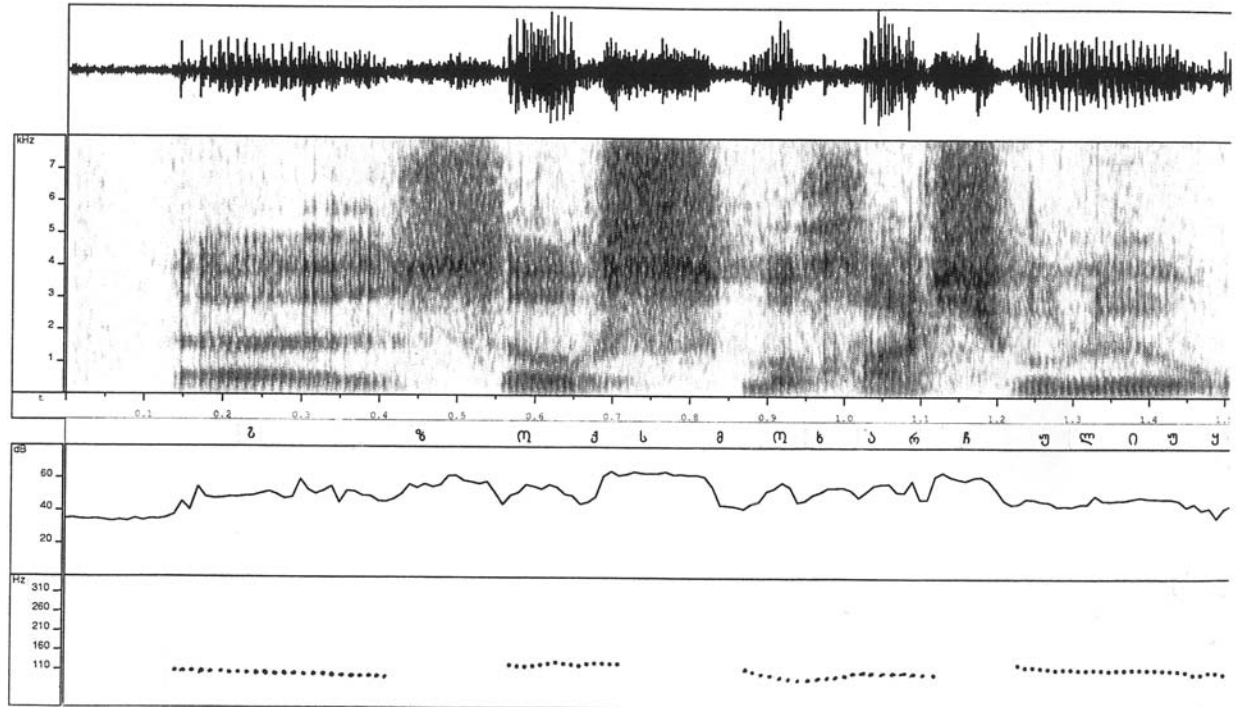

სურ.43-44

ტელე- 95 10

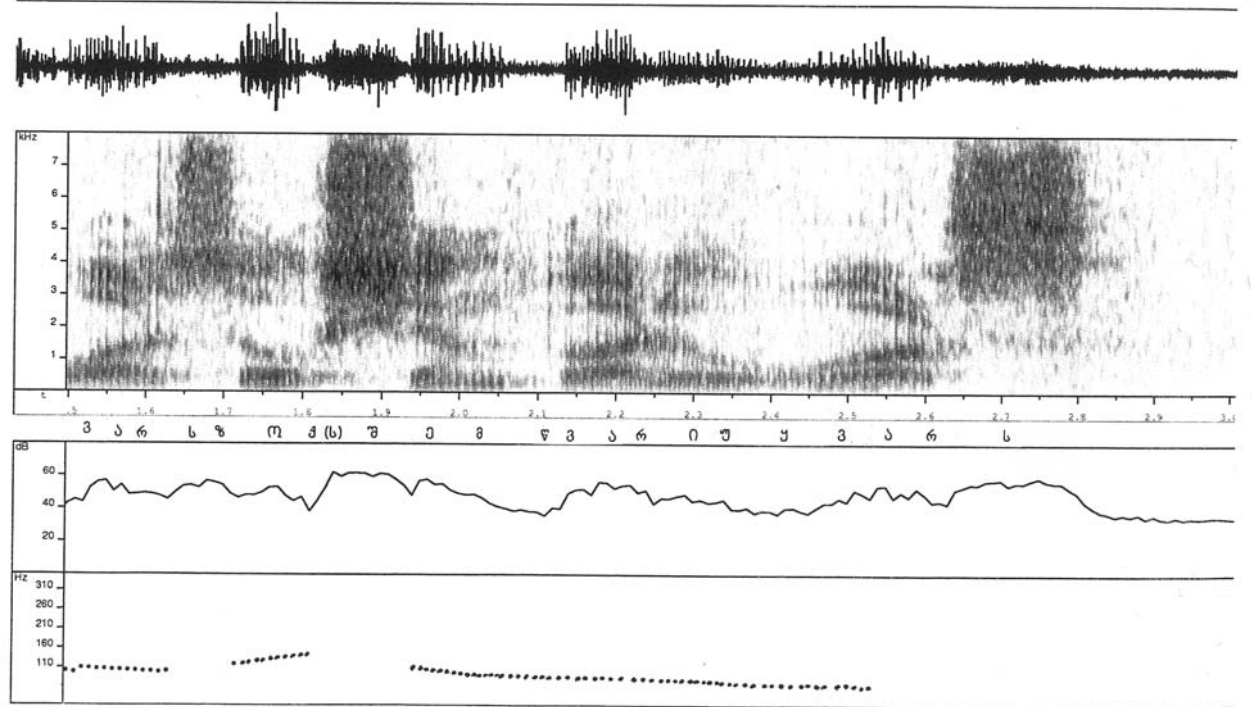
GUR-N-14-M

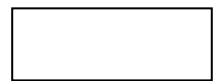
სურ.45-46

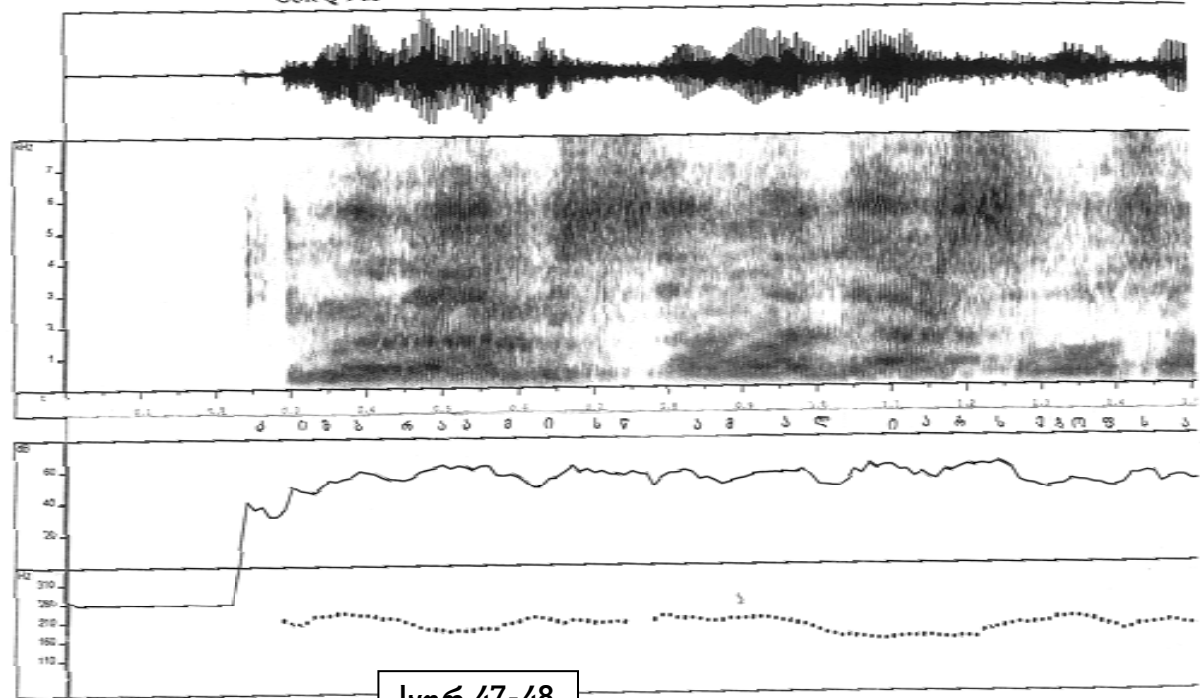
45-46

სურ.45-46

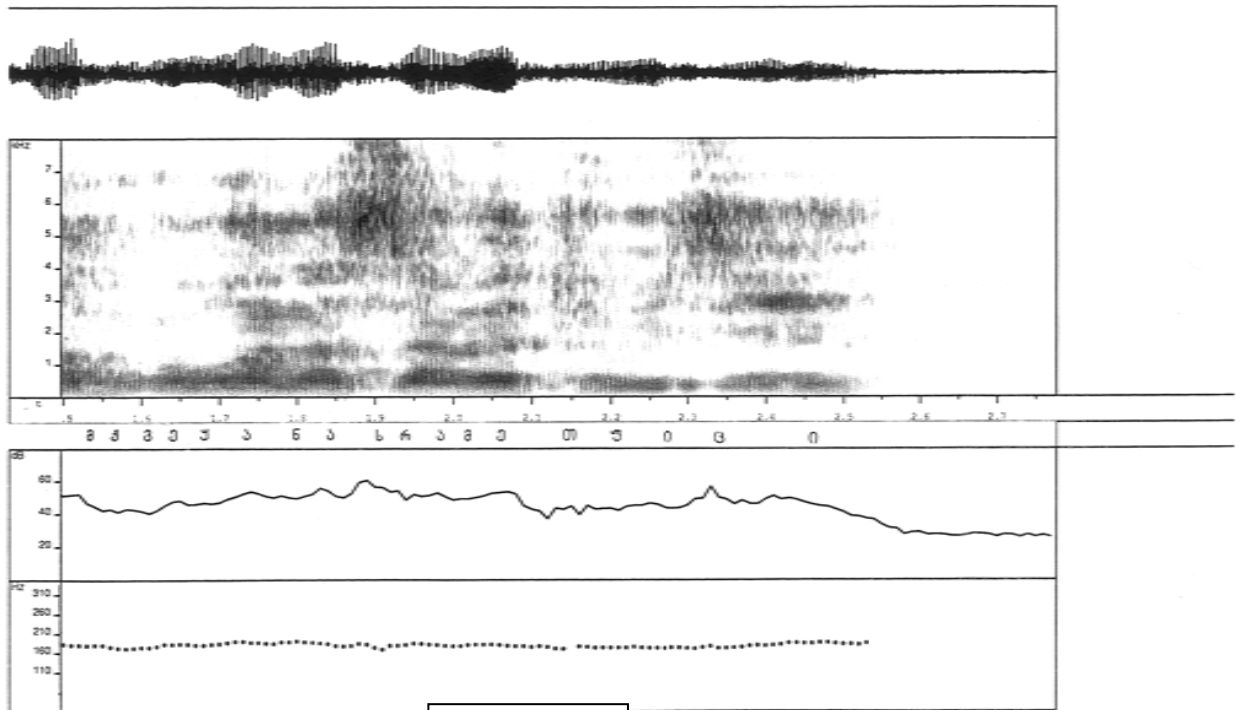

GUR-Q-9-M

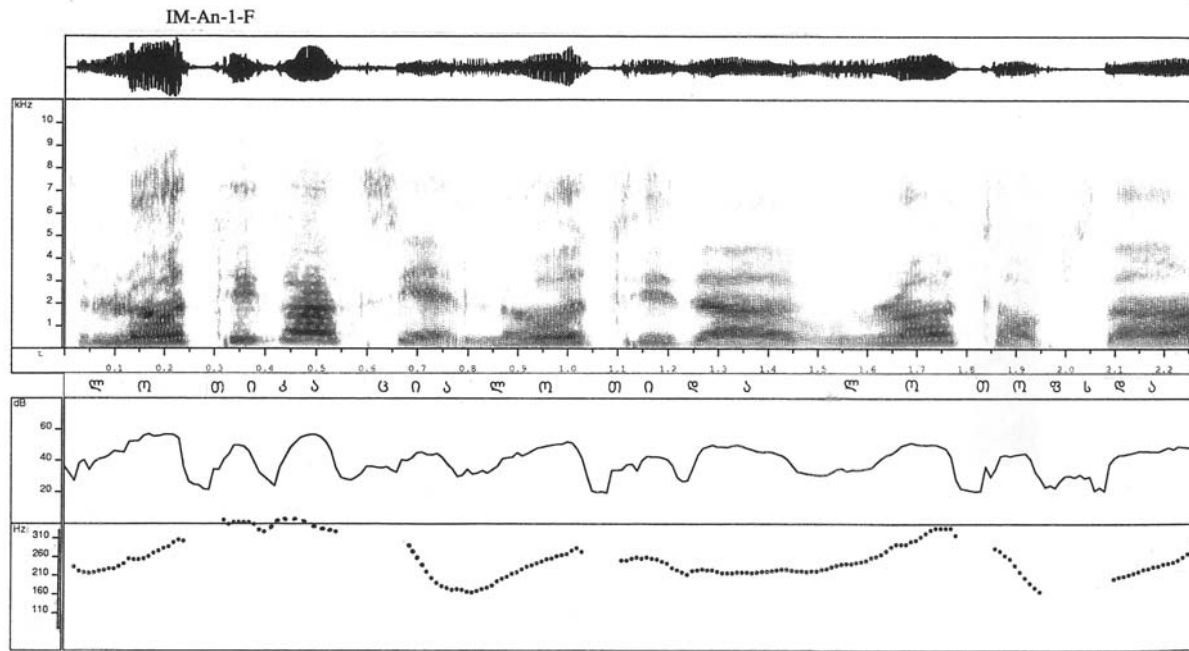

სურ.47-48

სურ. 47-48

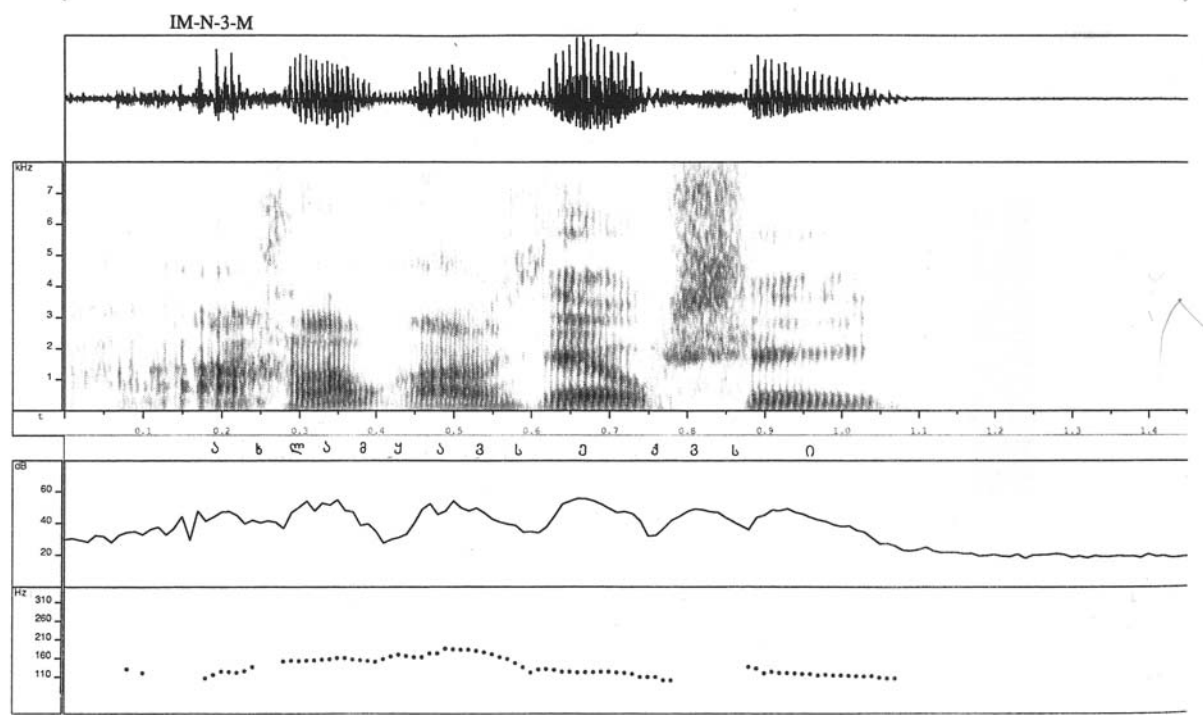

სურ.47-48

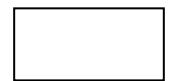

სურ.49

სურათი 50

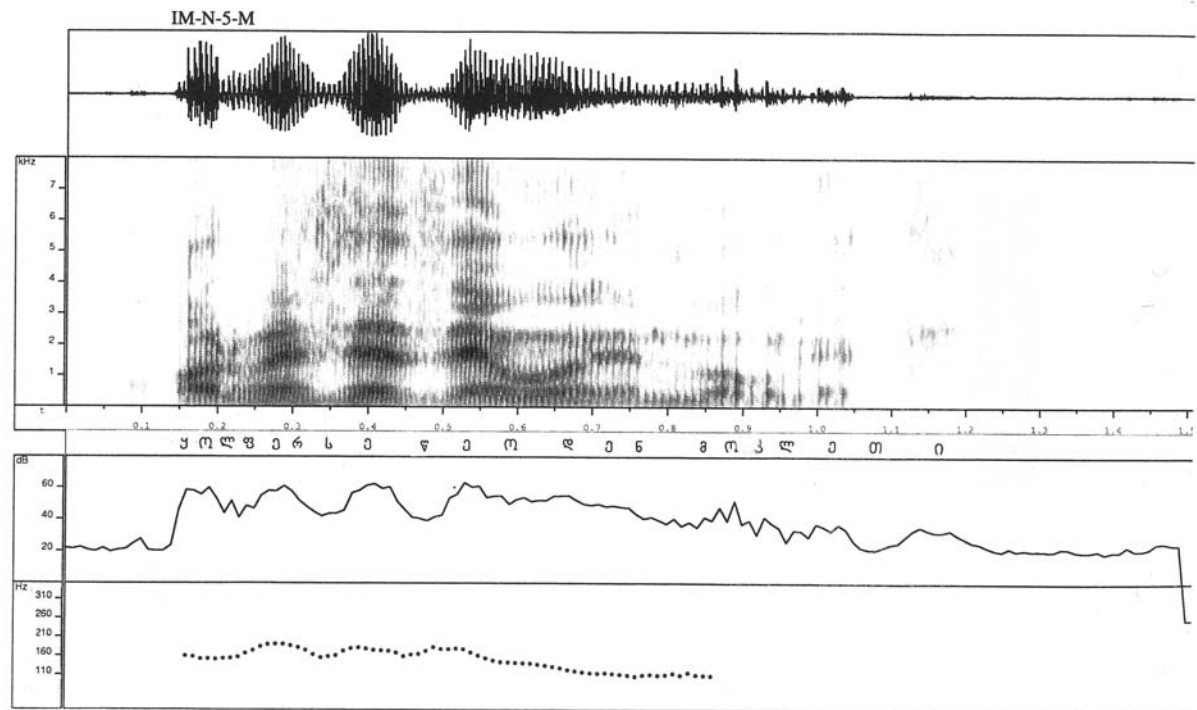

სურ.50

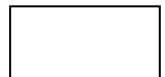

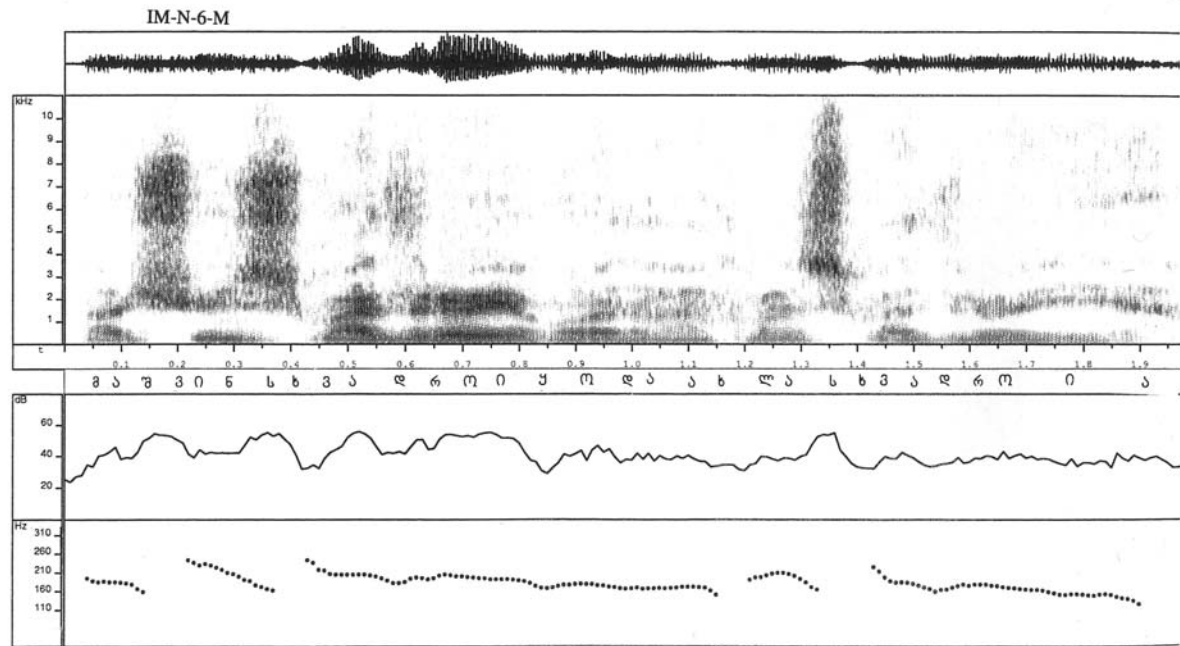
სურათი 52

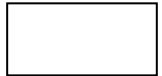
სურ.52

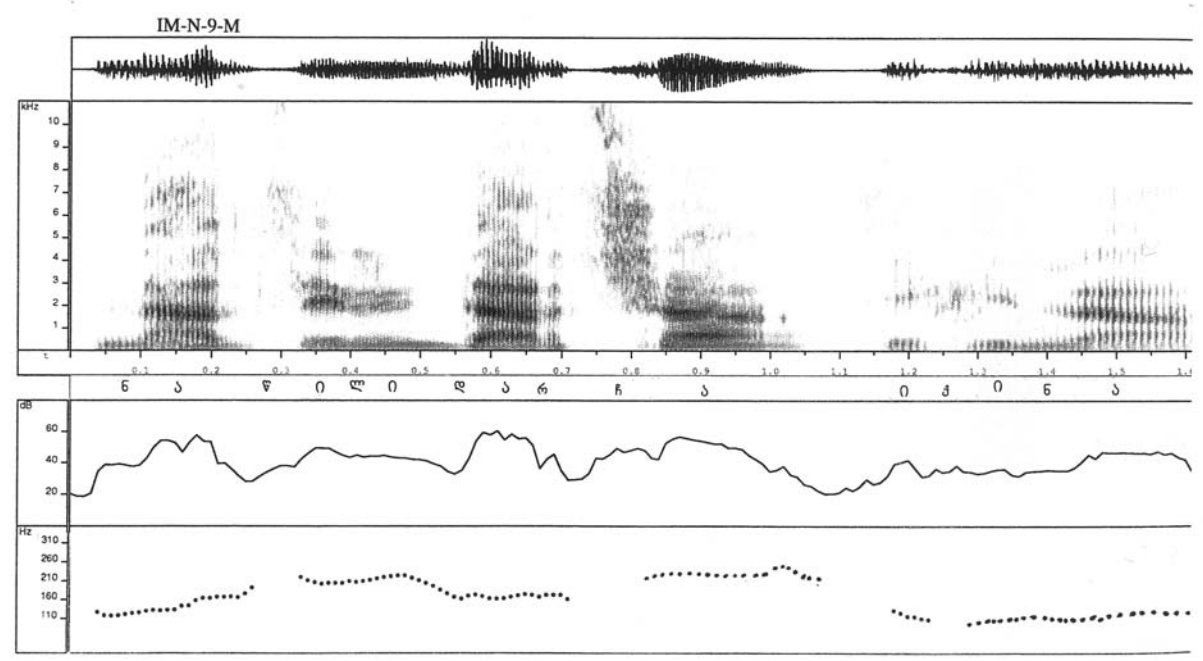
27/10/20 53

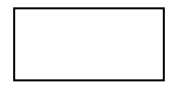
სურ.53

სურათი 54

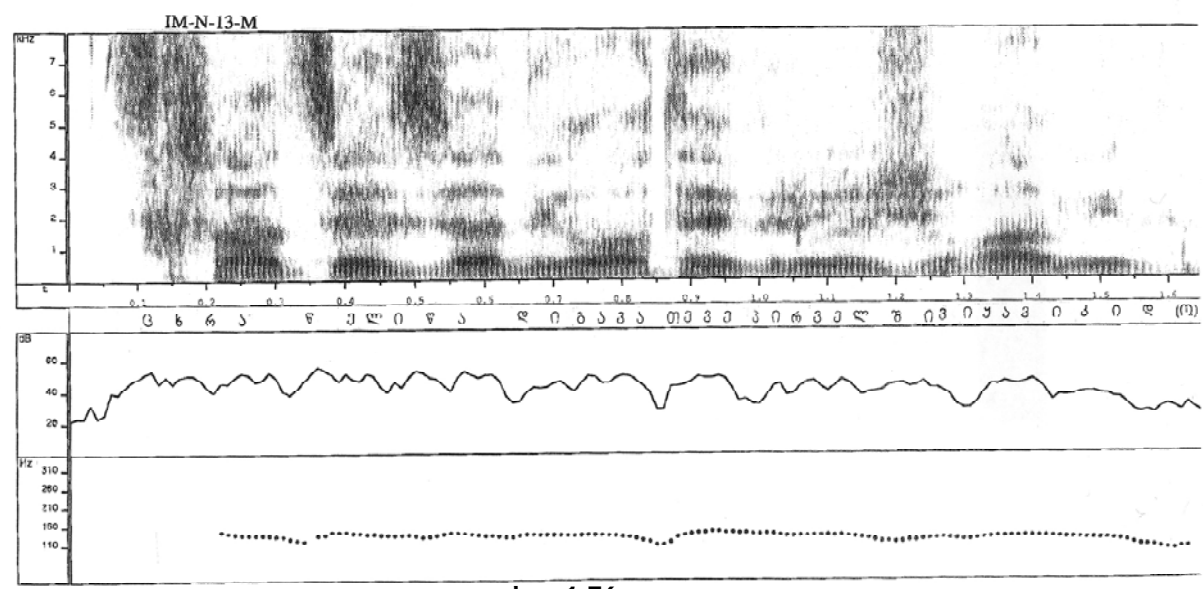

სურ.54

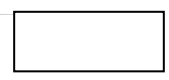

17/11-56

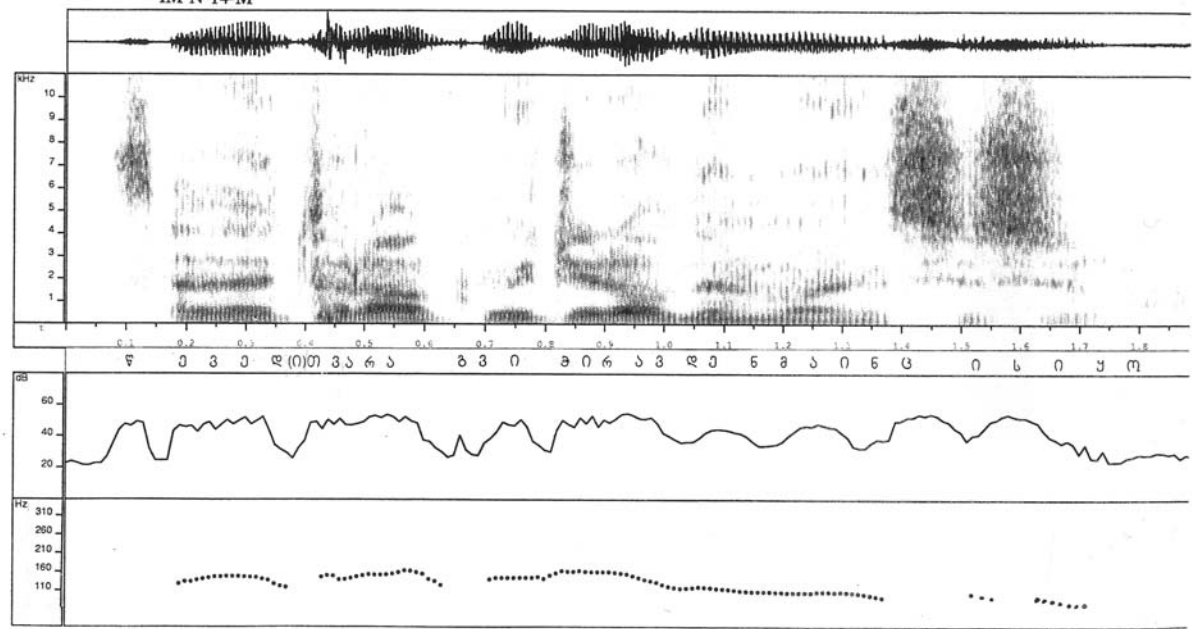

სურ.56

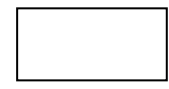

2-10-52

IM-N-14-M

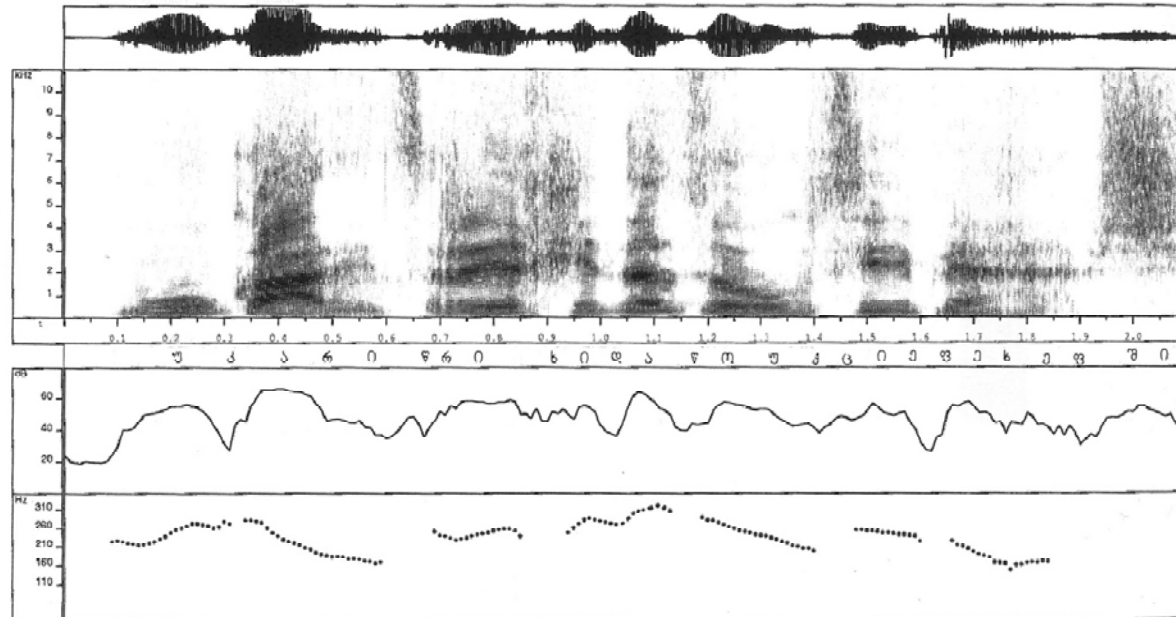

სურ.57

Lylian SS

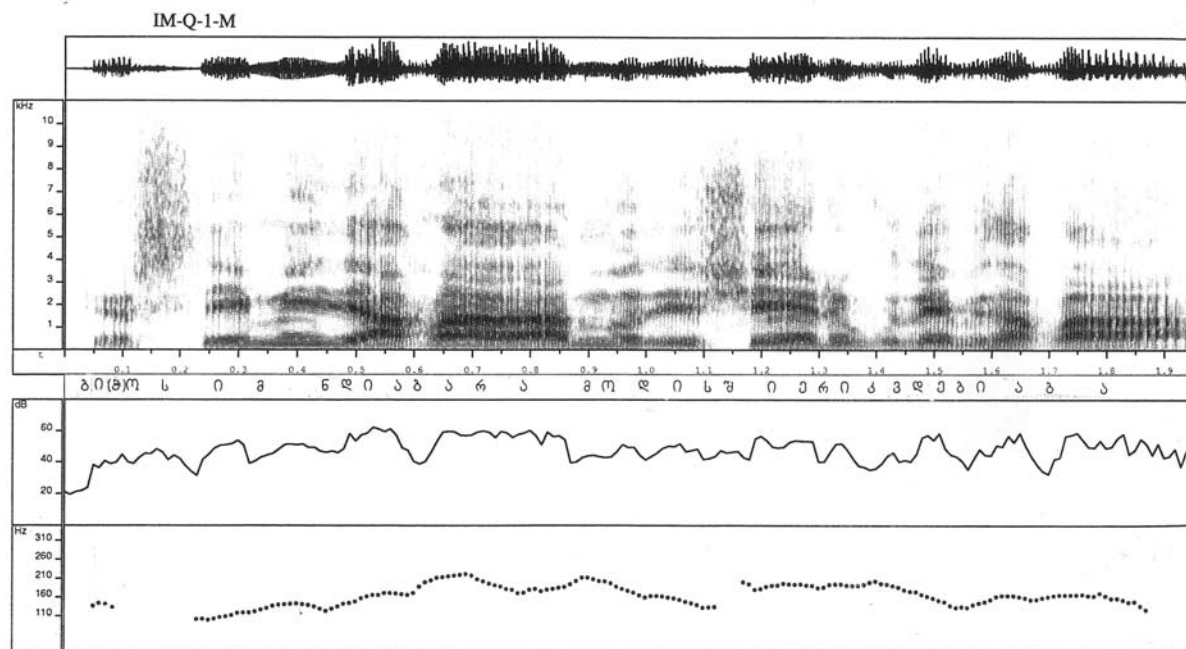
IM-N-16-F

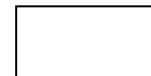
სურ.58

სურათი 59

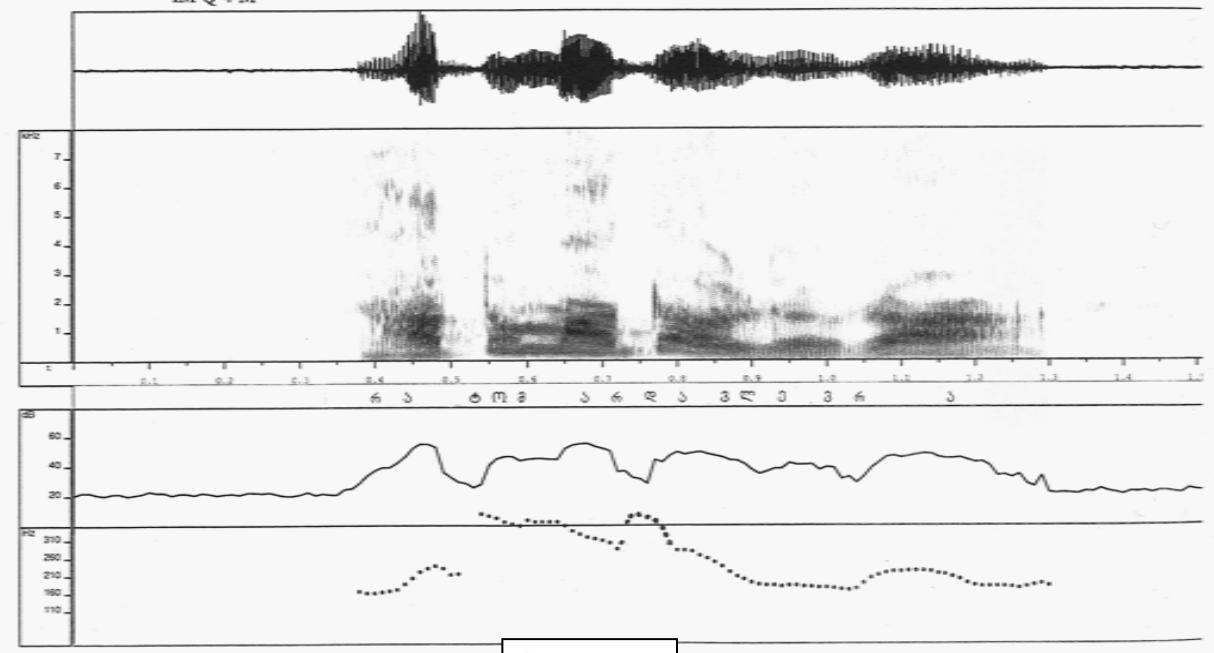

სურ.59

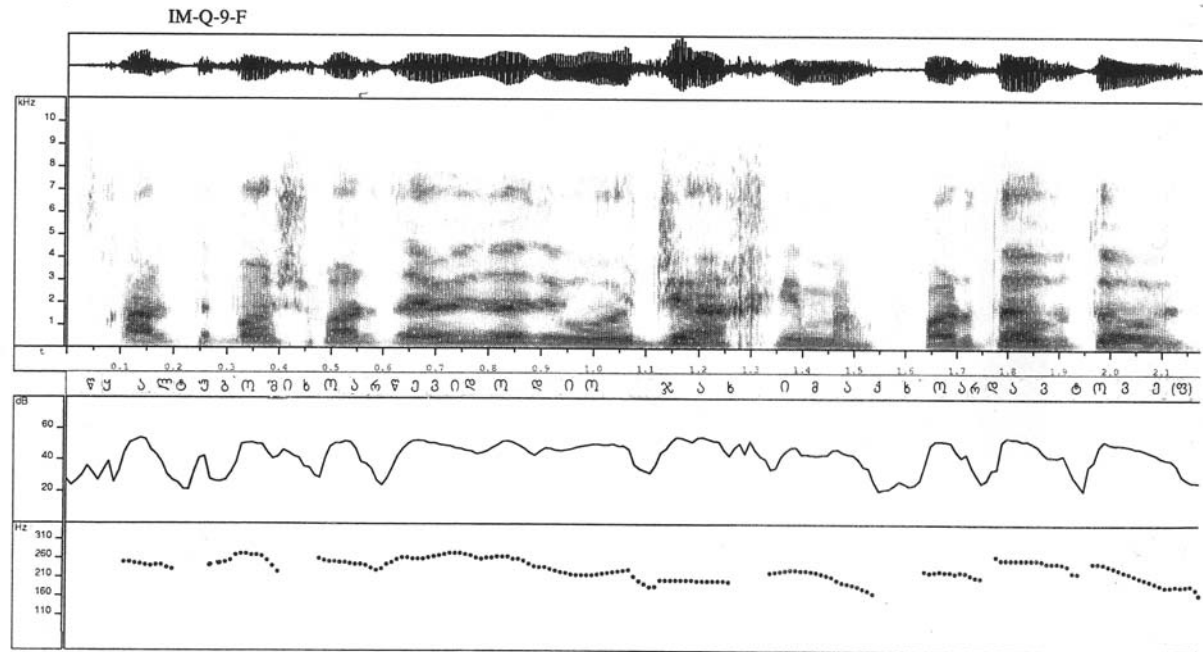
Lyhan 0

IM-Q4-M

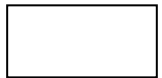

სურ.60

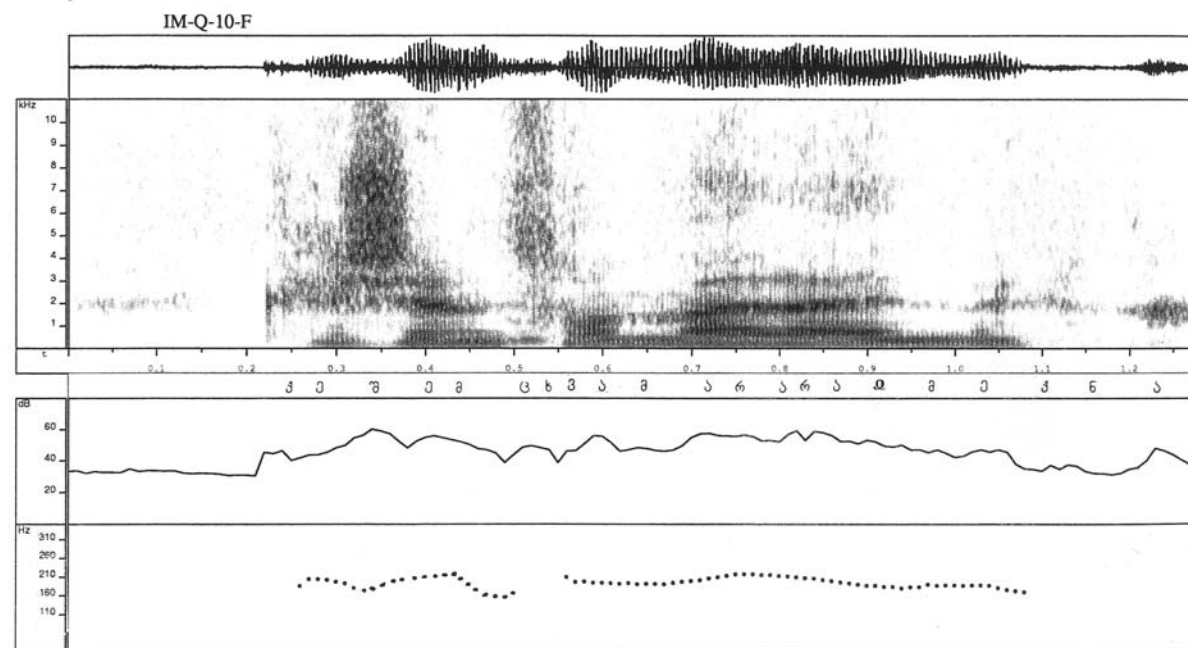
სურათი 61

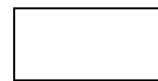
სურ.61

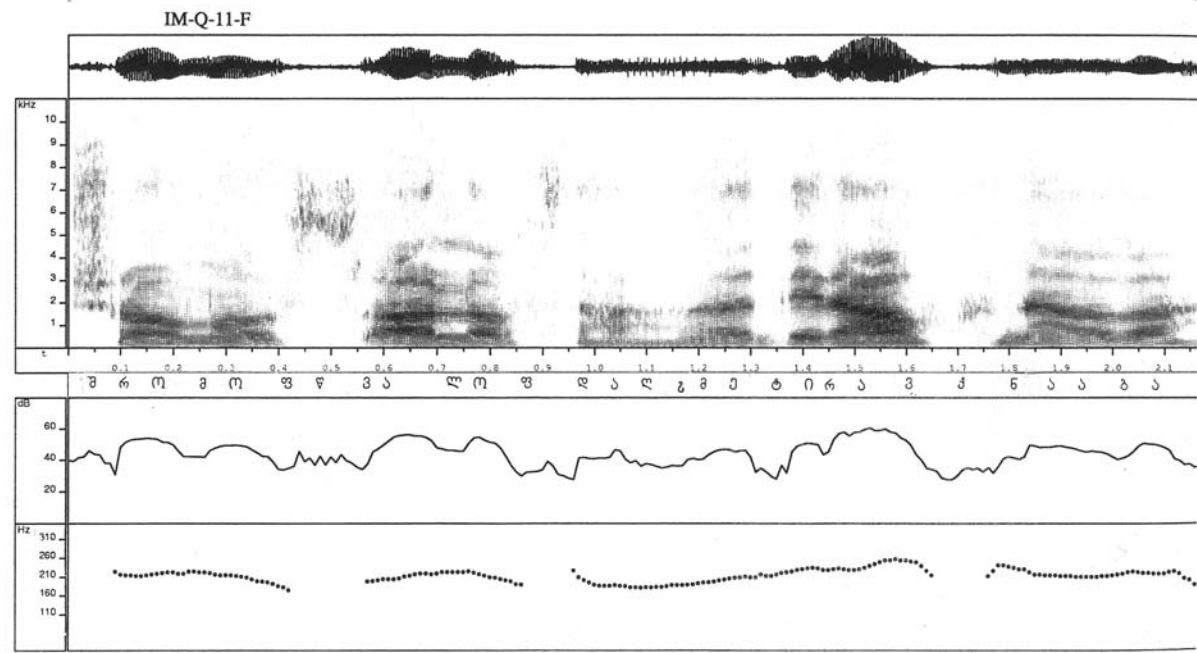
Lyra 02

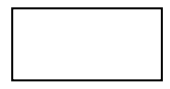
სურ.62

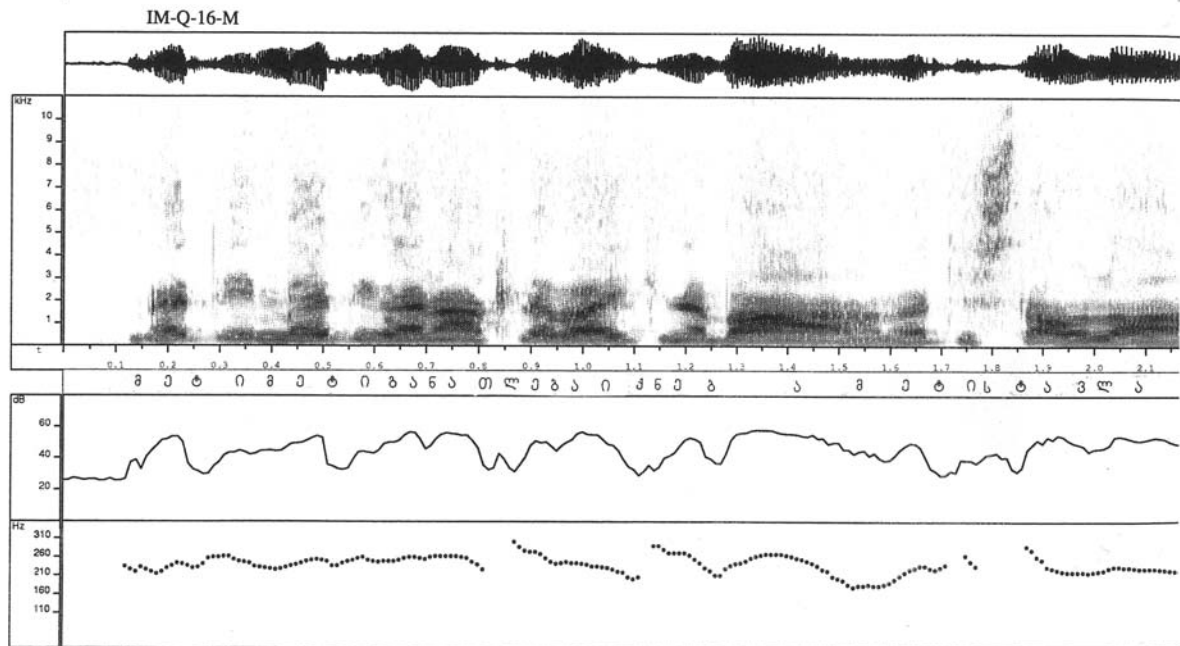
სურ. 63

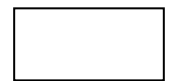
სურ.63

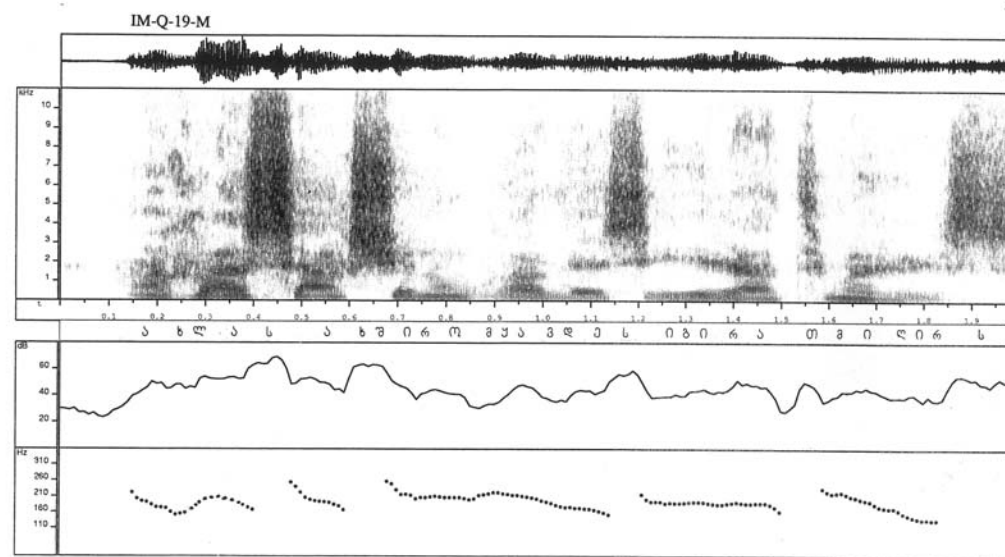
ტყვიანი 64

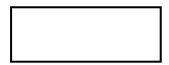
სურ.64

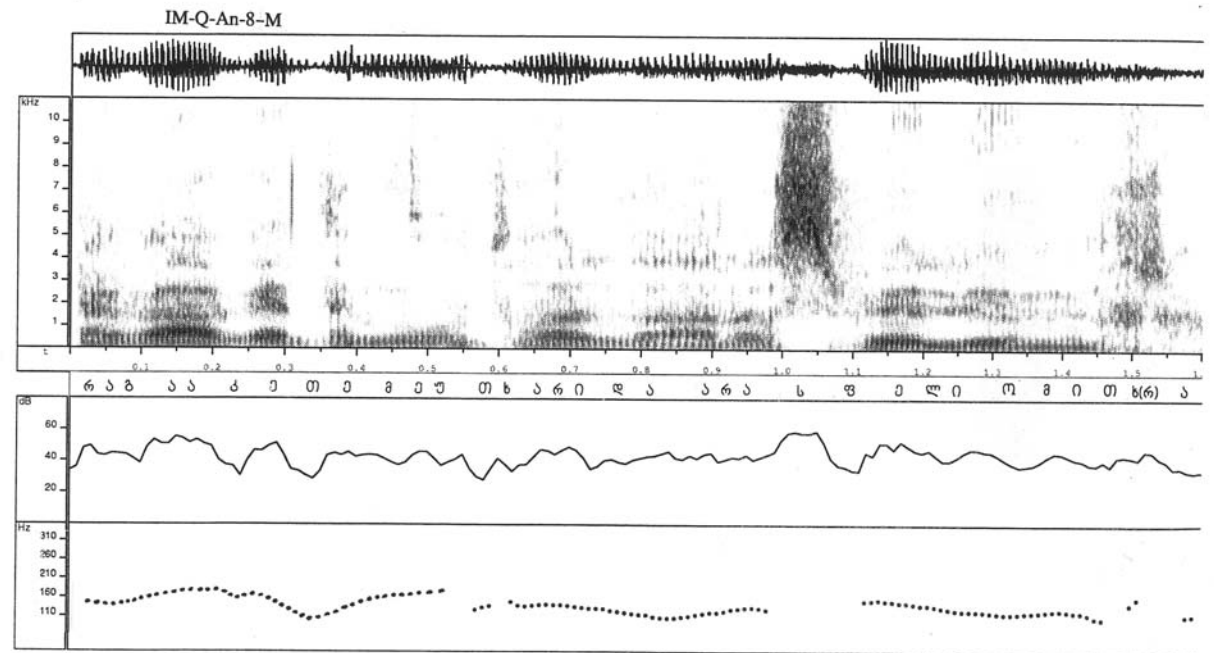
სურ. 65

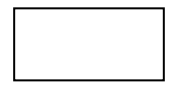
სურ.65

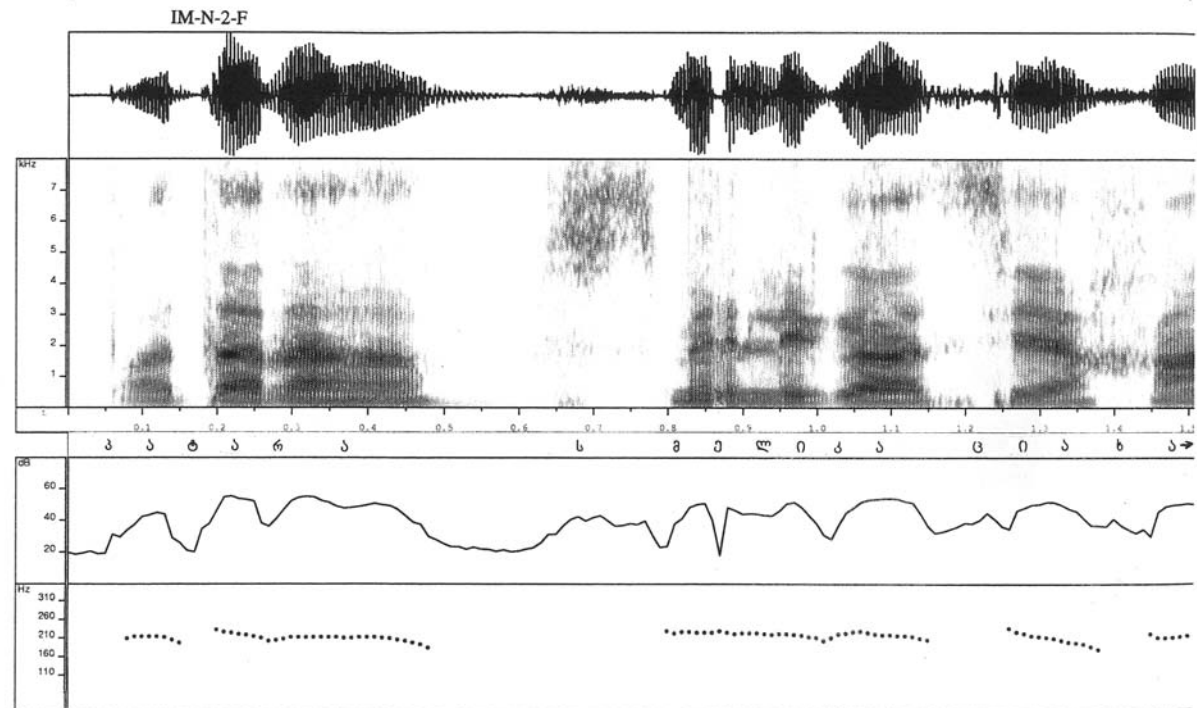
სურათი 66

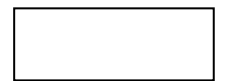
სურ.66

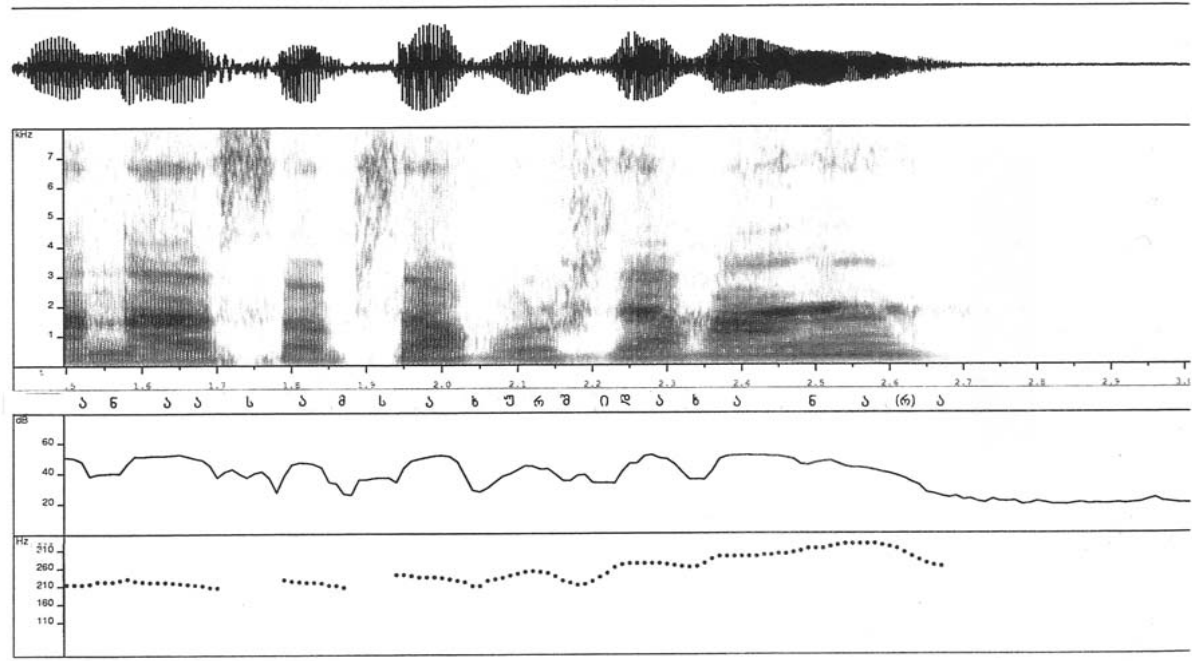
სურათი 67-68

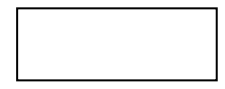
სურ.67-68

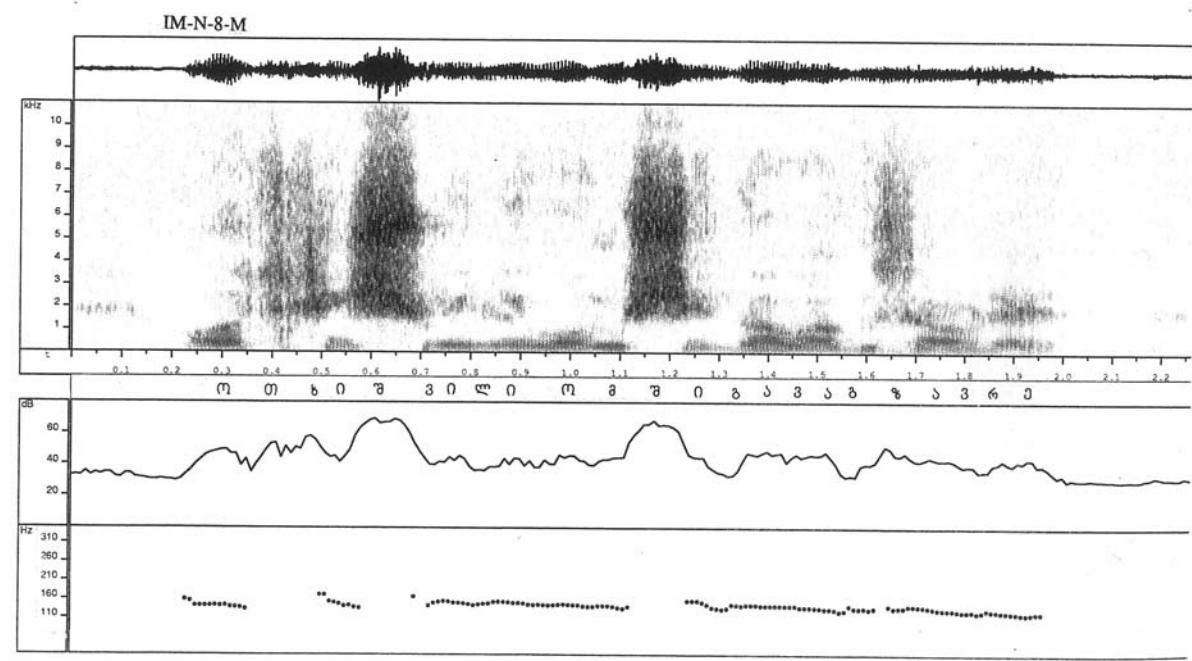
ს. სილა 67-68

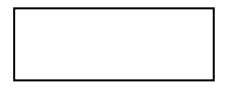
სურ.67-68

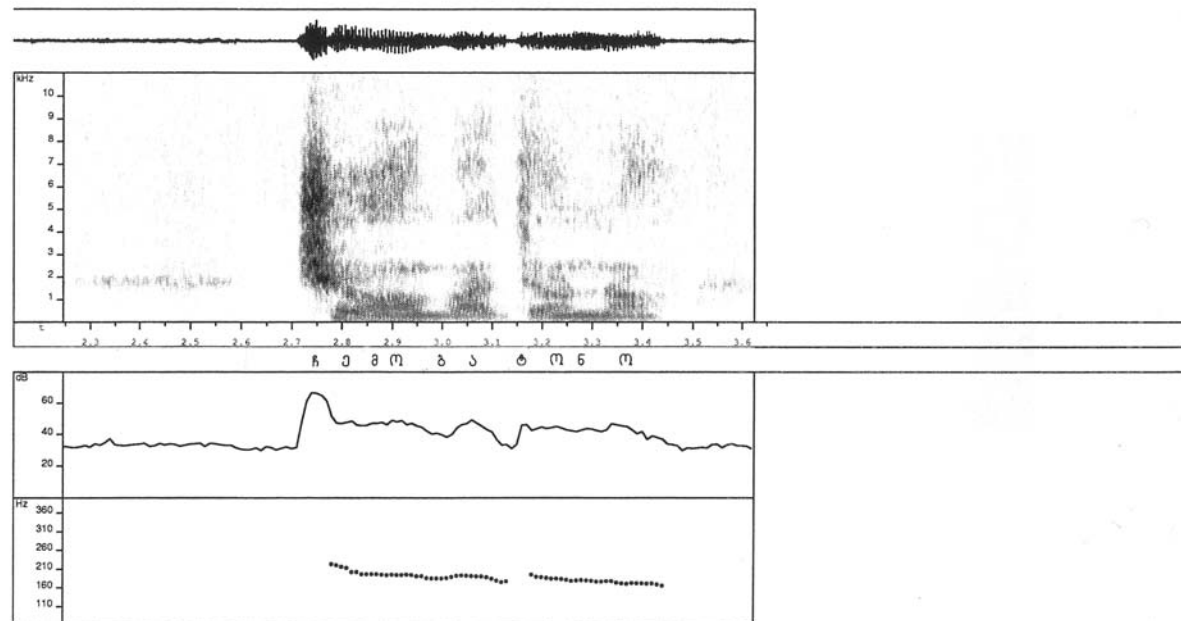
სურ. 69-70

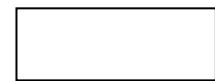
სურ.69-70

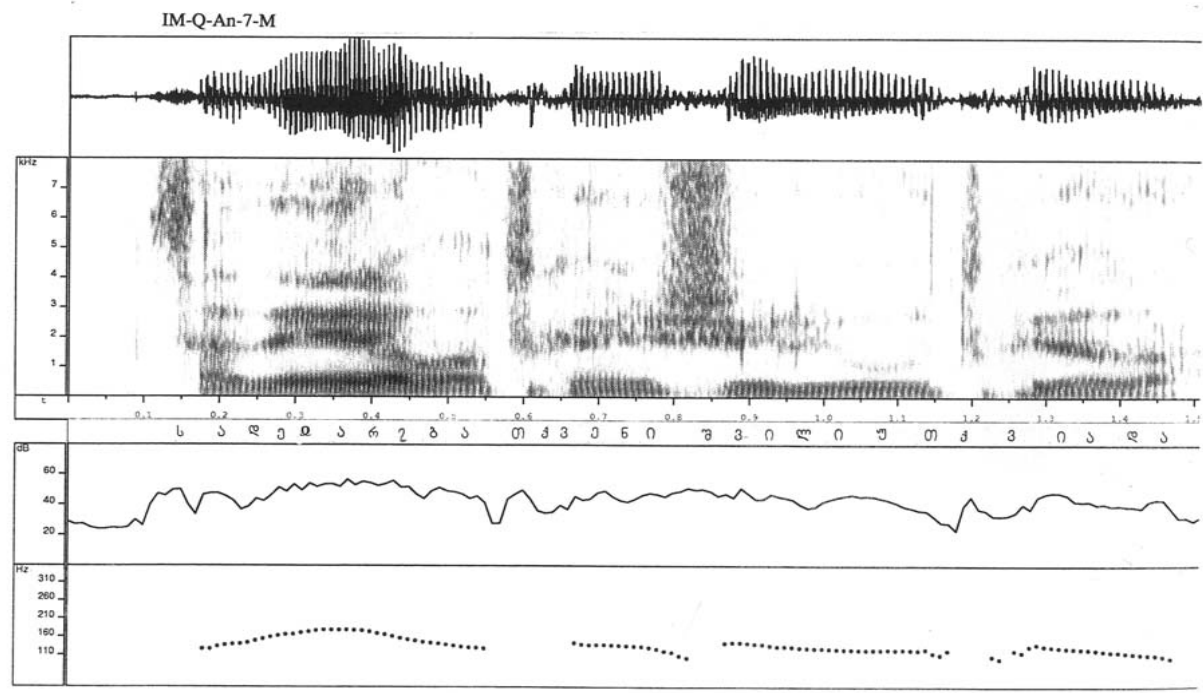
სურ. 69-70

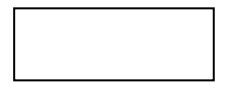
სურ.69-70

სურათი 71-72

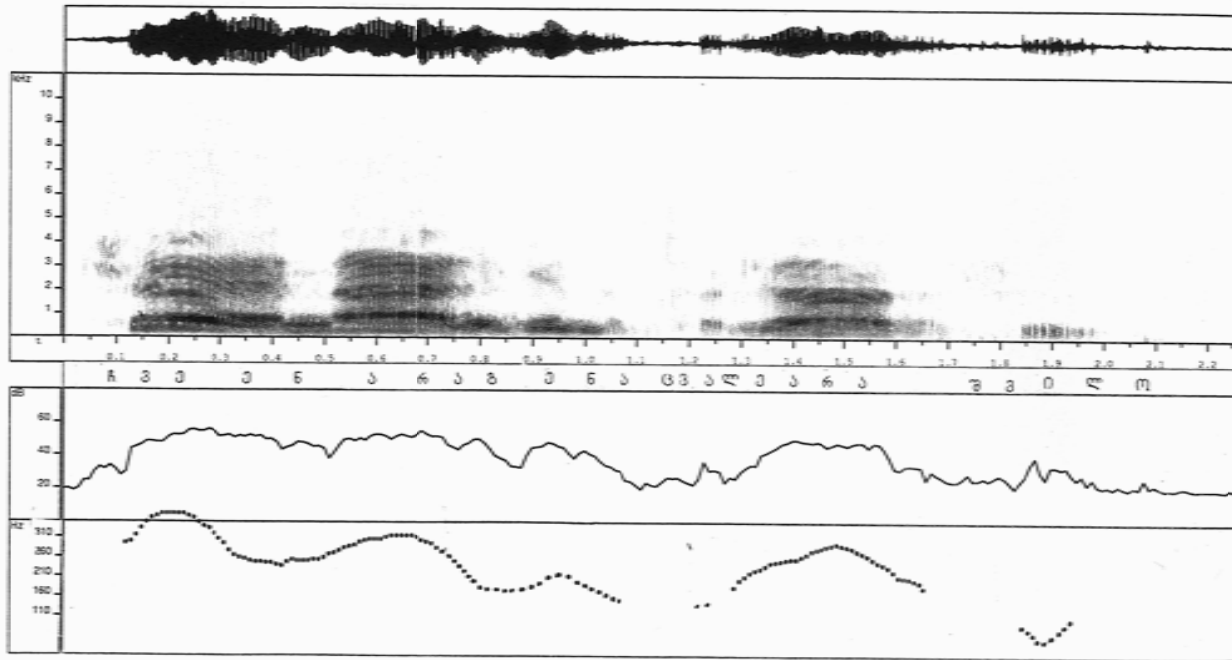

სურ.71-72

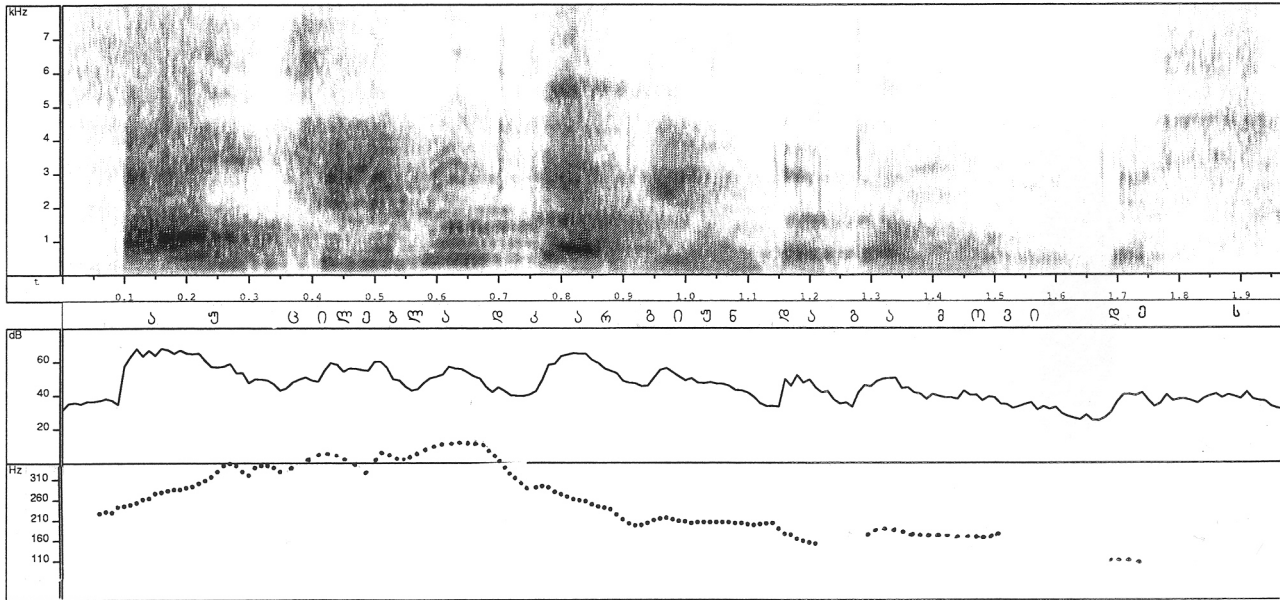

KAX-Am-1-F

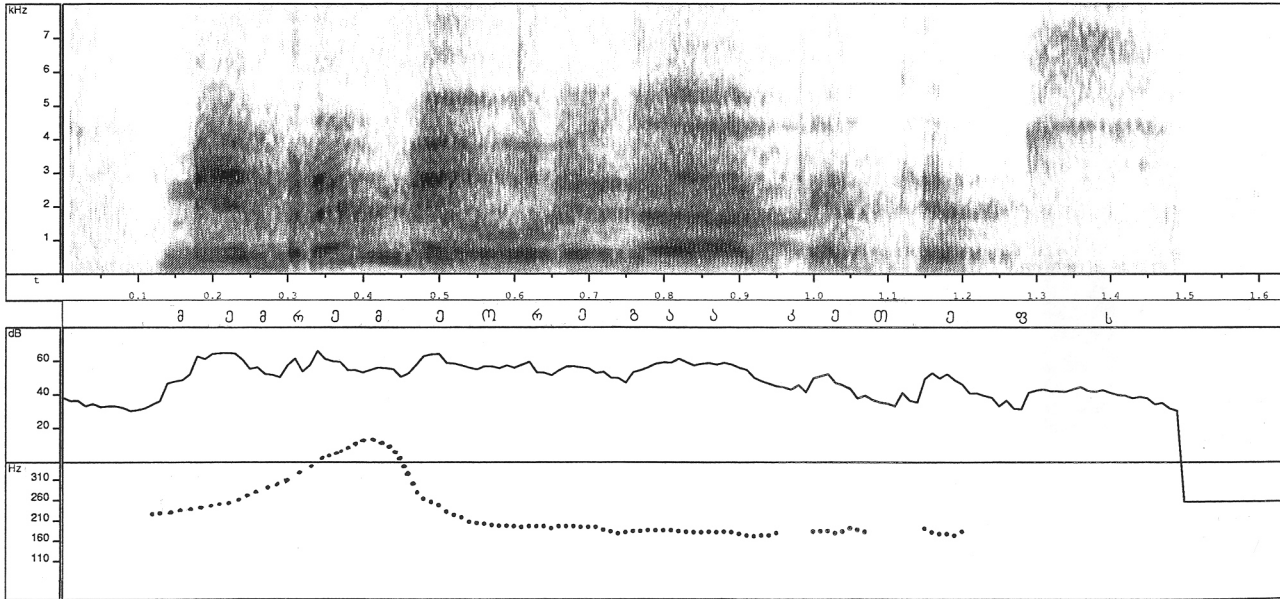
სურ.73

KAX-N-1-F

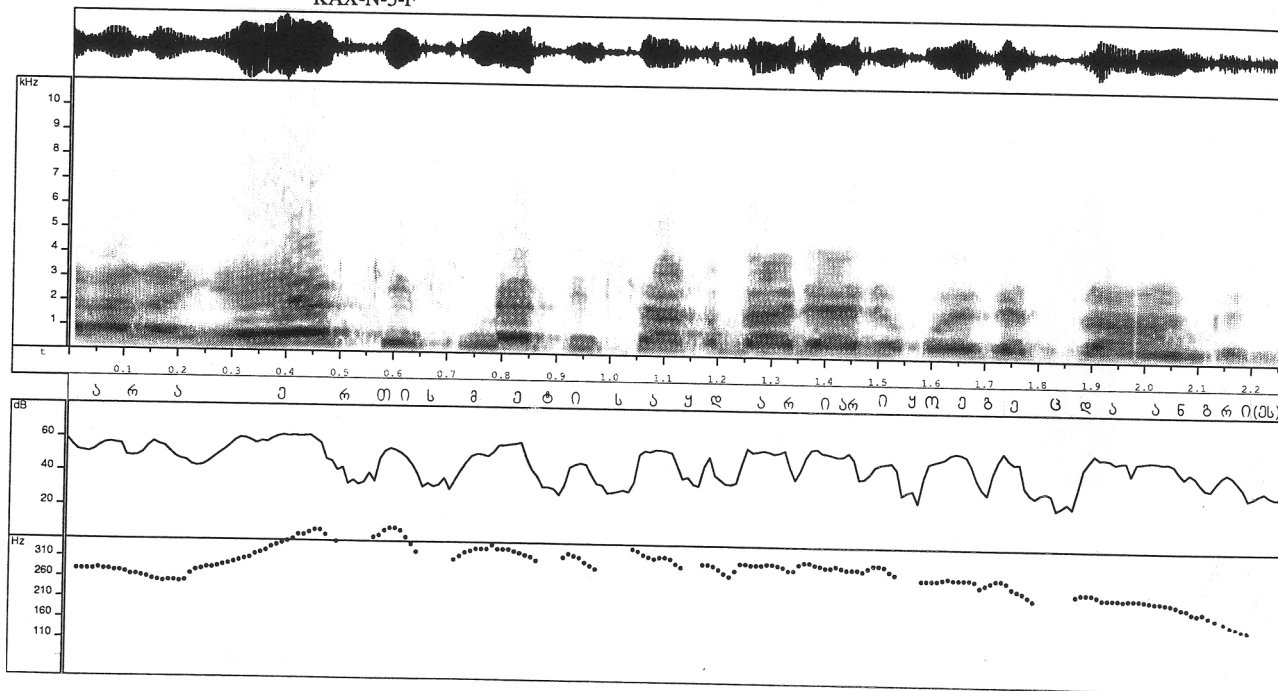
სურ. 74

KAX-N-2-F

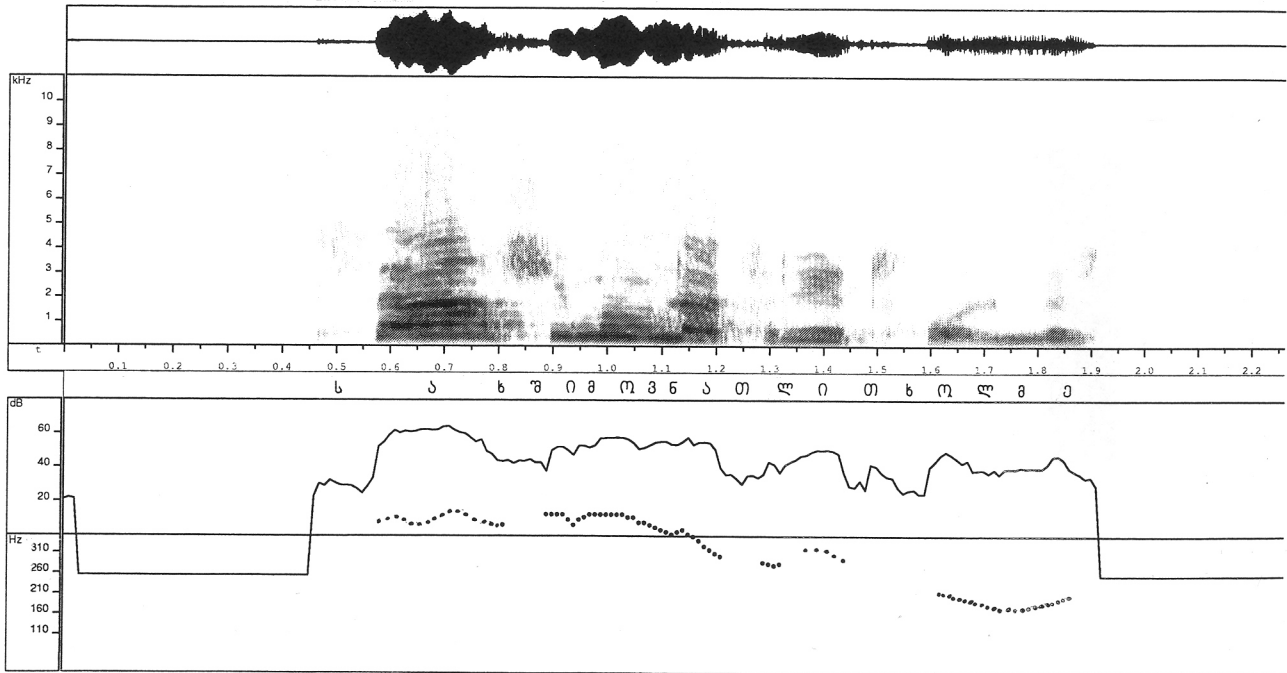
სურ. 75

KAX-N-5-F

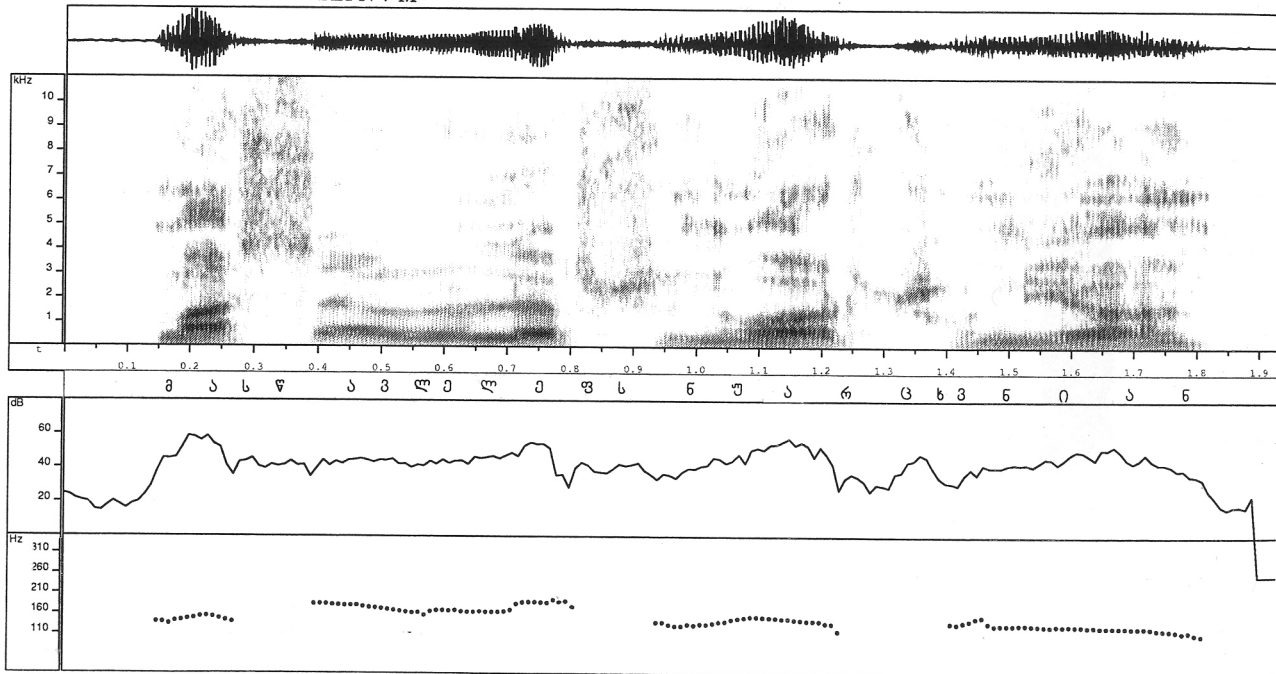
სურ. 76

KAX-N-6-F

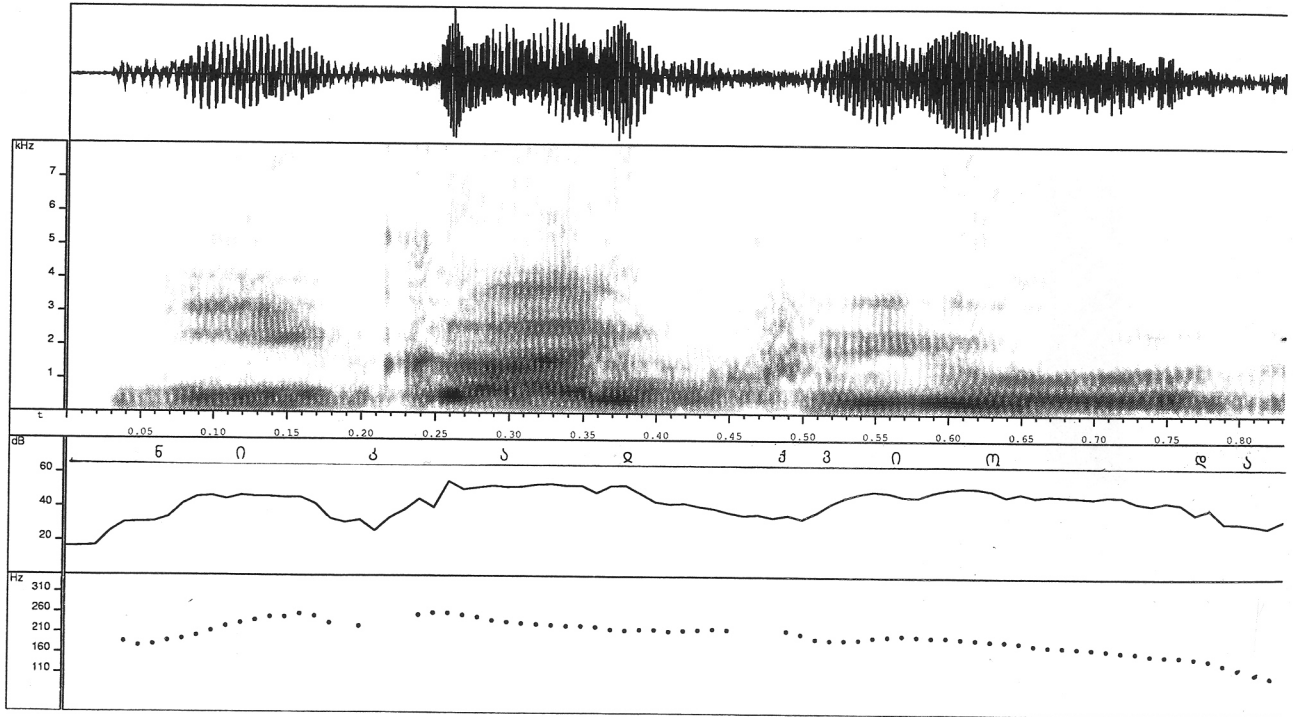
სურ. 77

KAX-N-7-M

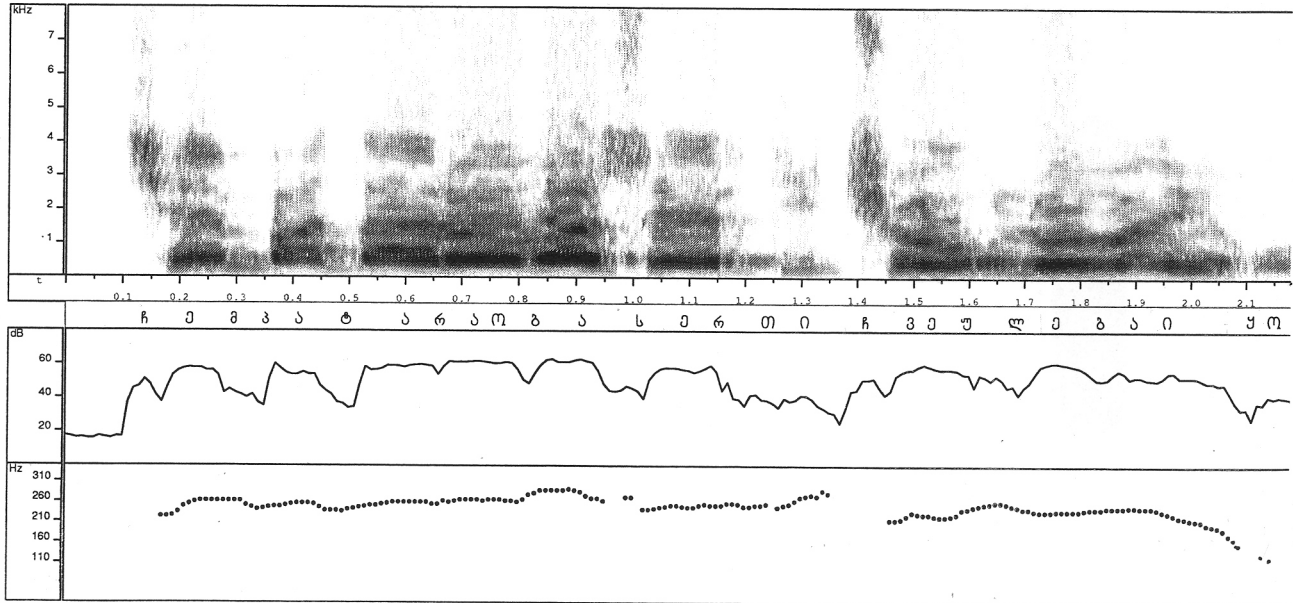
სურ. 78

KAX-N-10-M

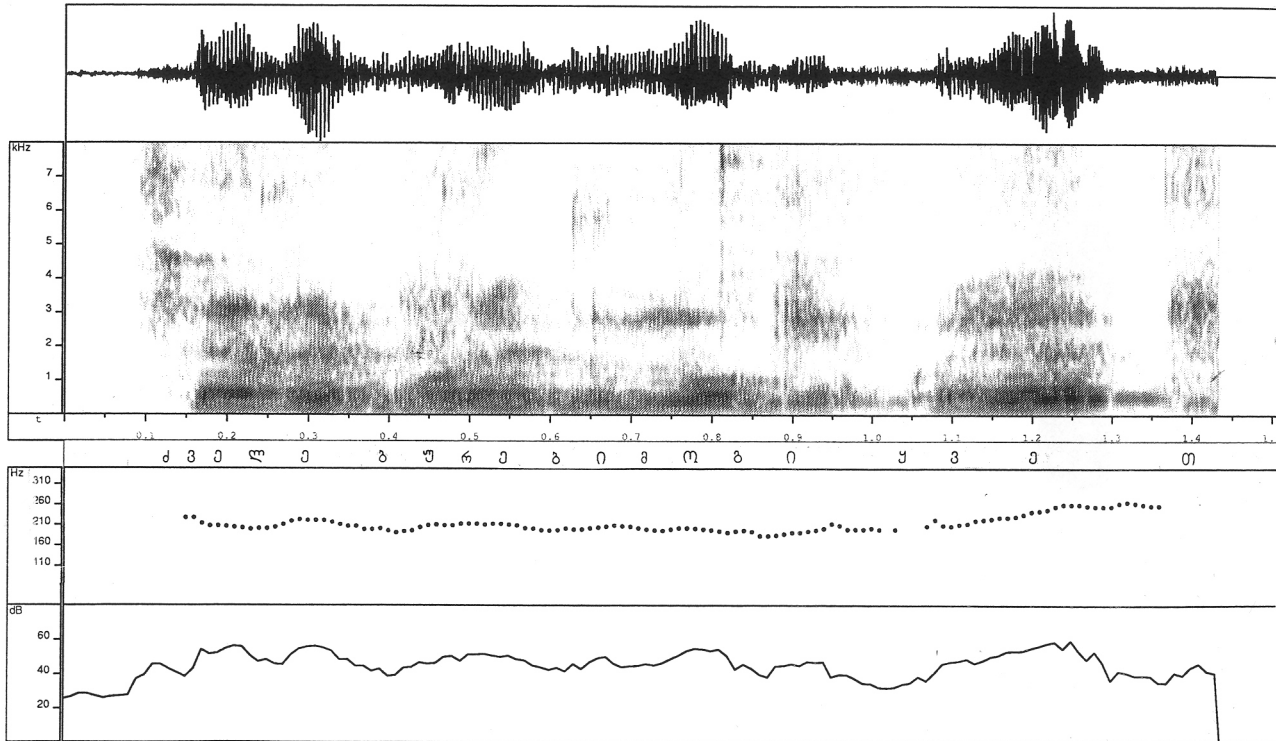
სურ. 79

KAX-N-11-M

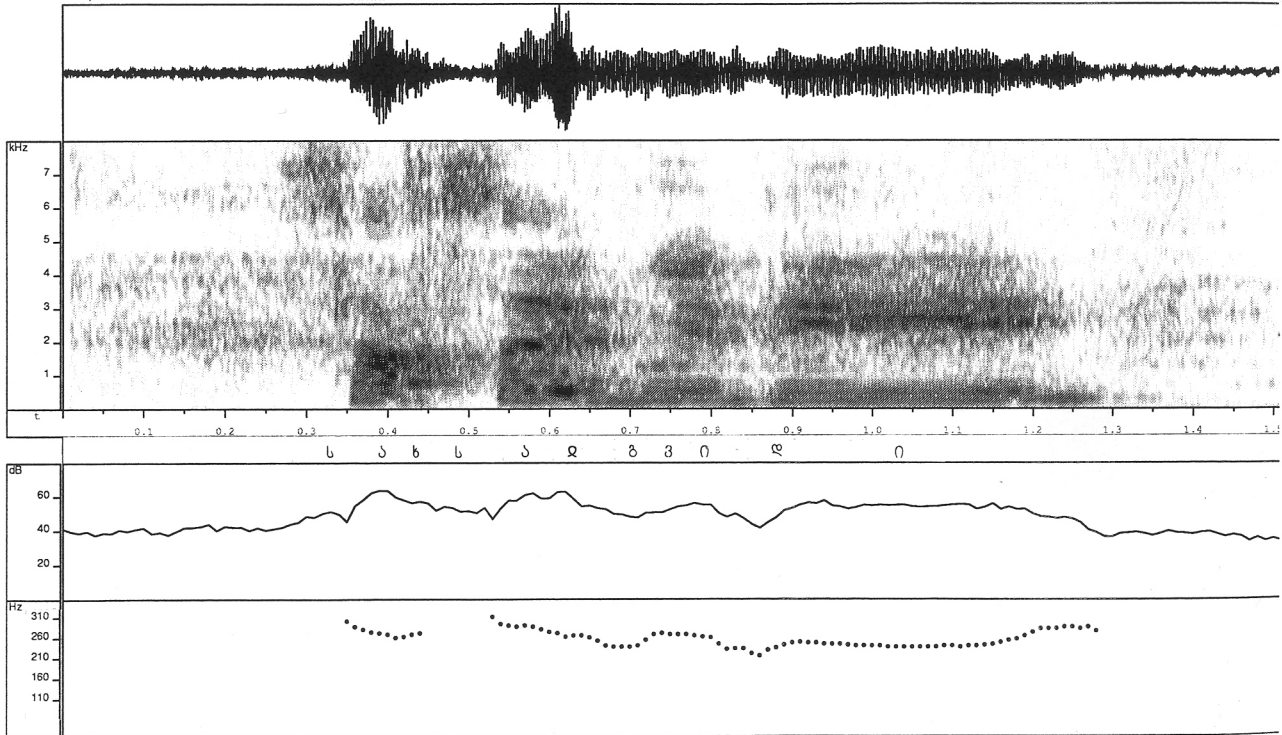
სურ. 80

KAX-Q-2-F

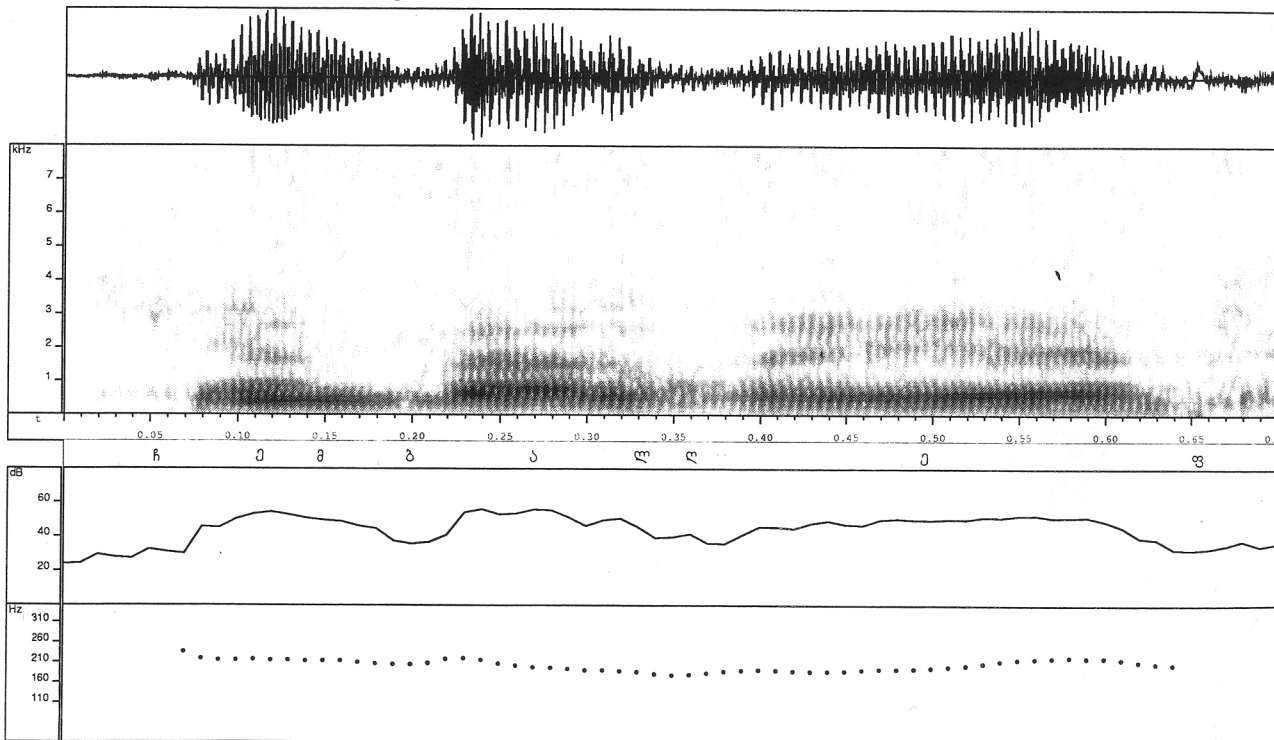
სურ. 81

KAX-Q-3-F

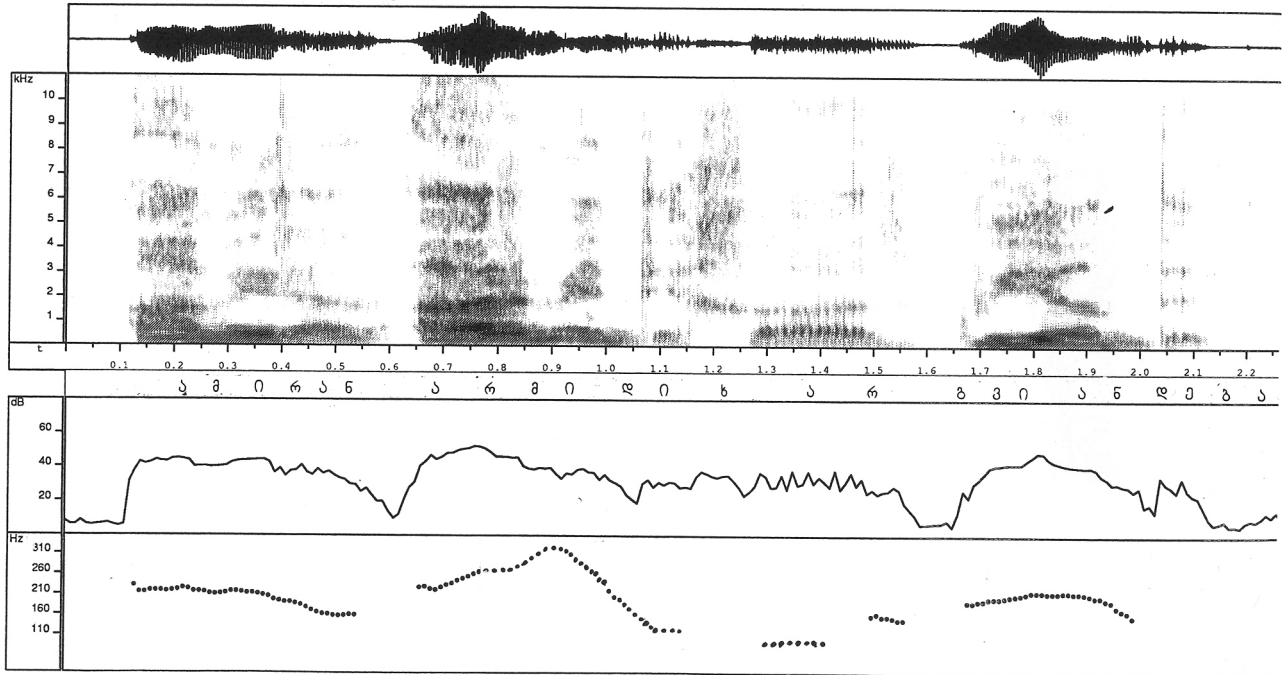
სურ. 82

KAX-Q-5-F

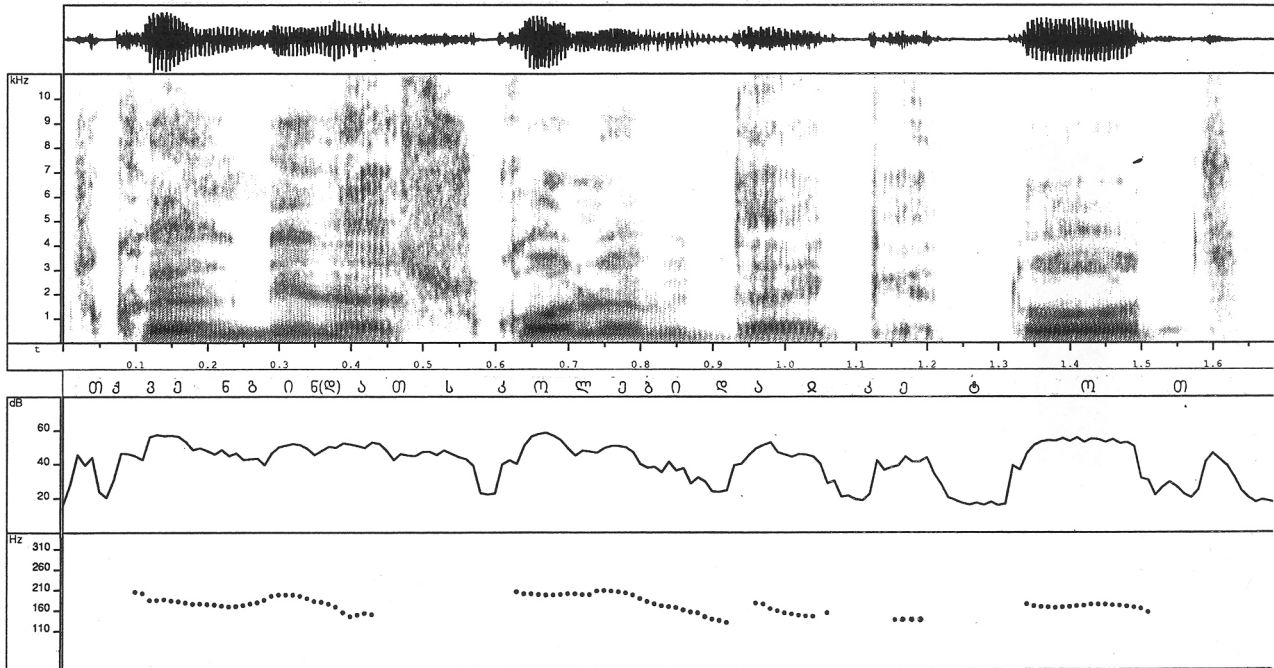
სურ. 83

KAX-Q-8-F

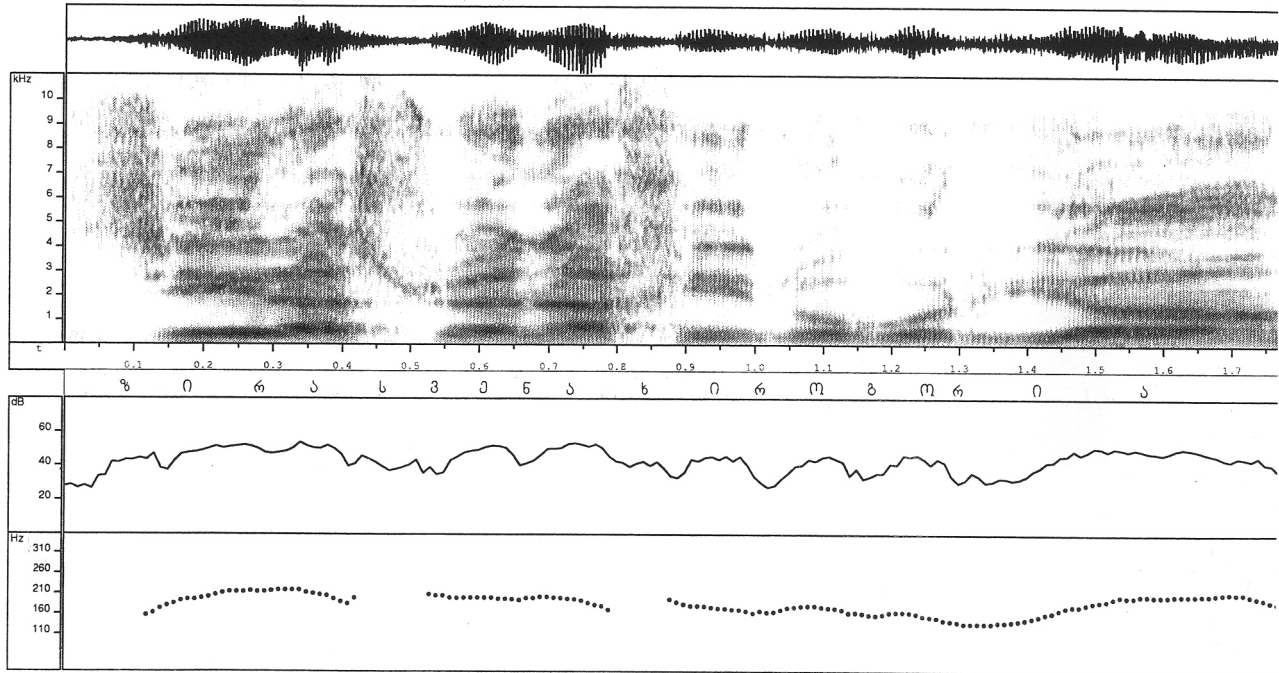

სურ. 84

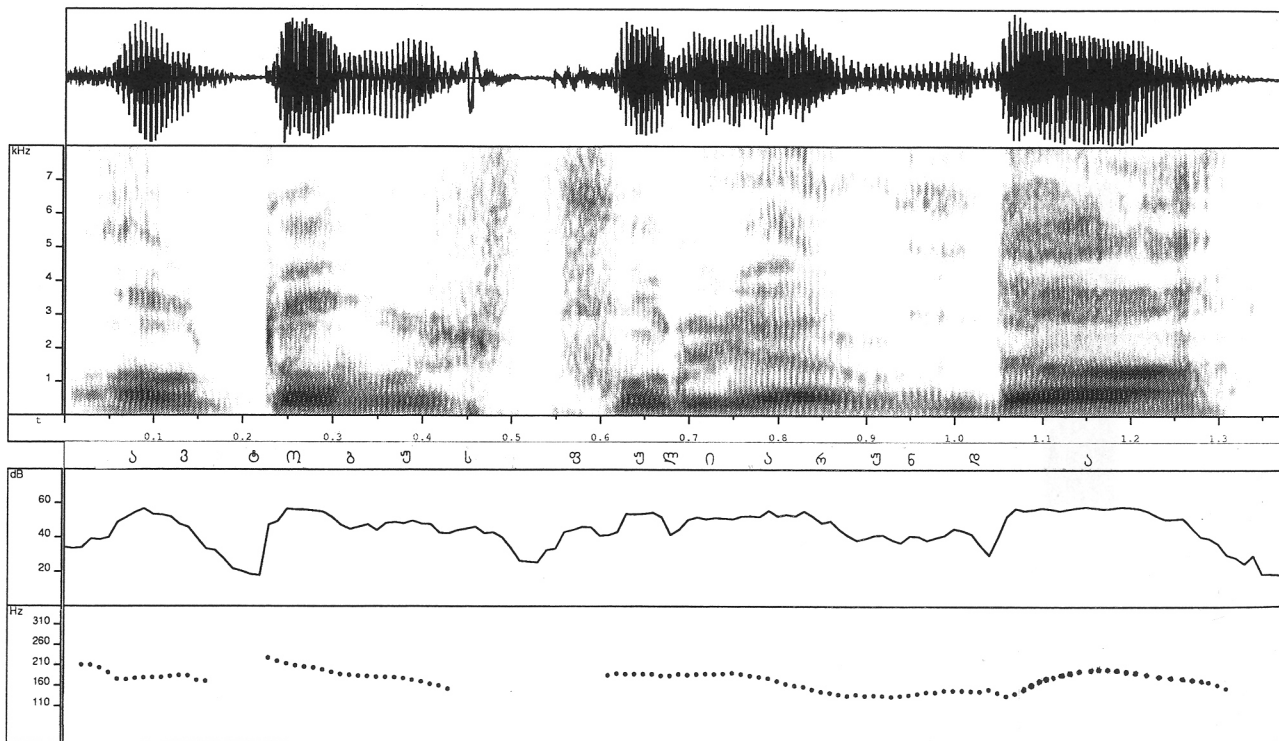
KAX-Q-9-M

KAX-Q-10-M

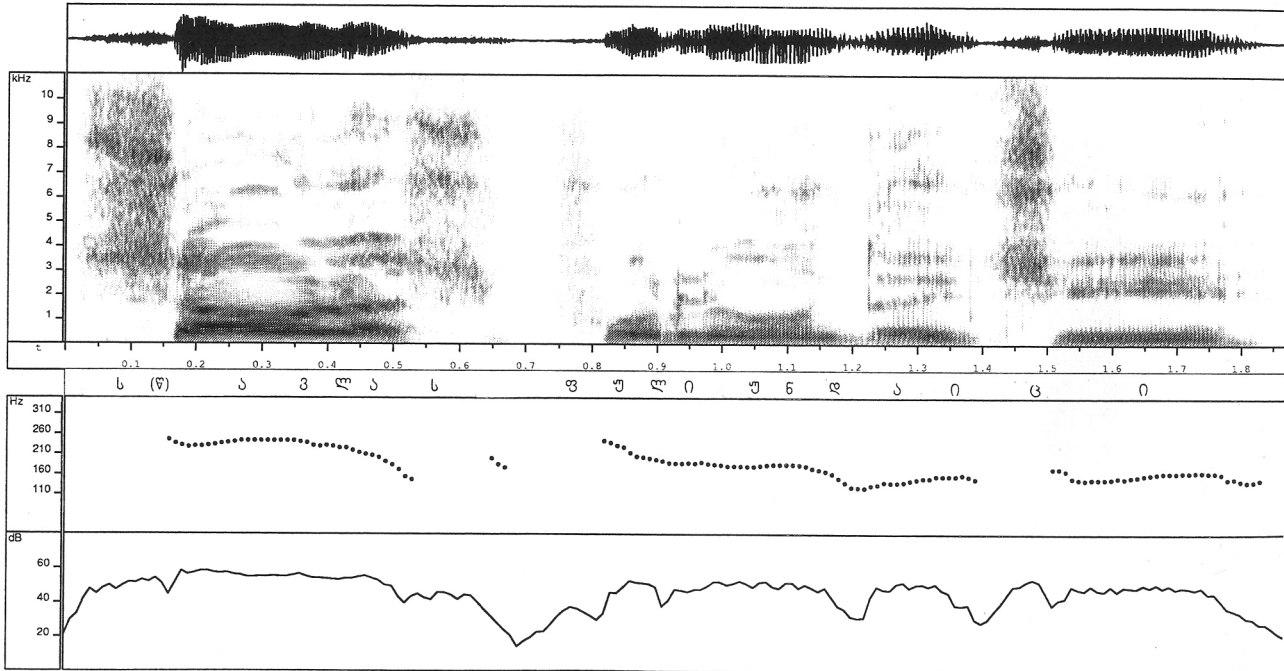

KAX-Q-12-M

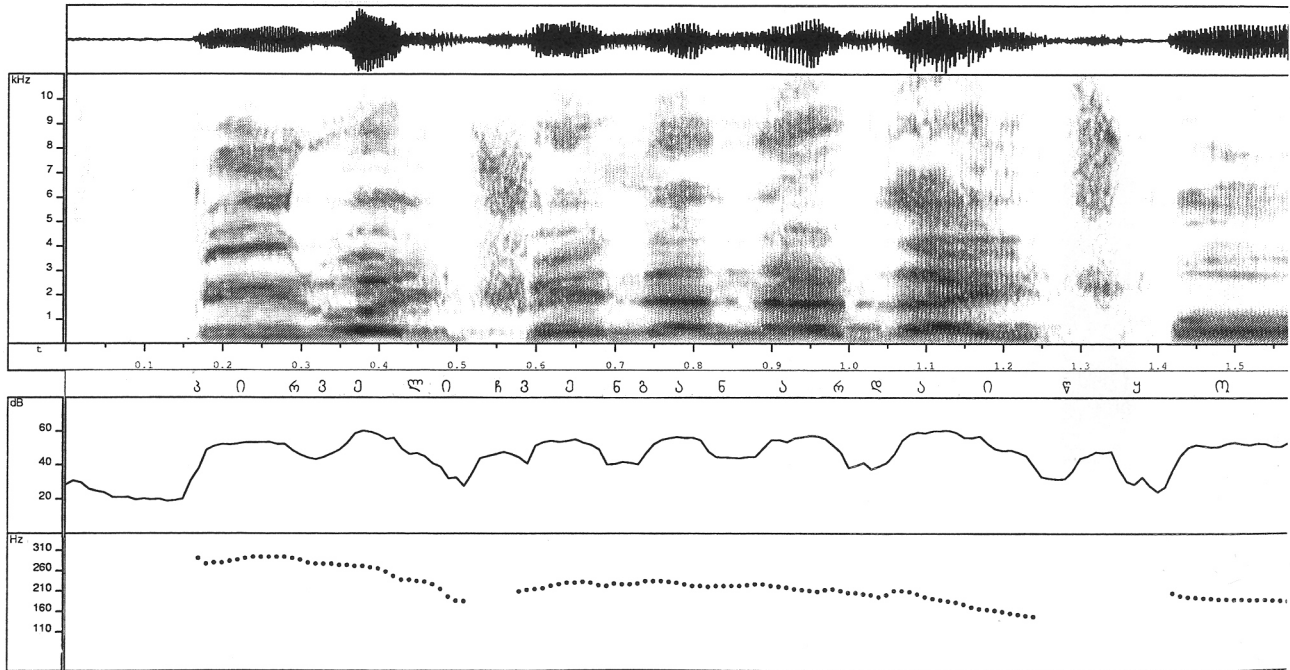
სურ. 87

KAX-Q-13-M

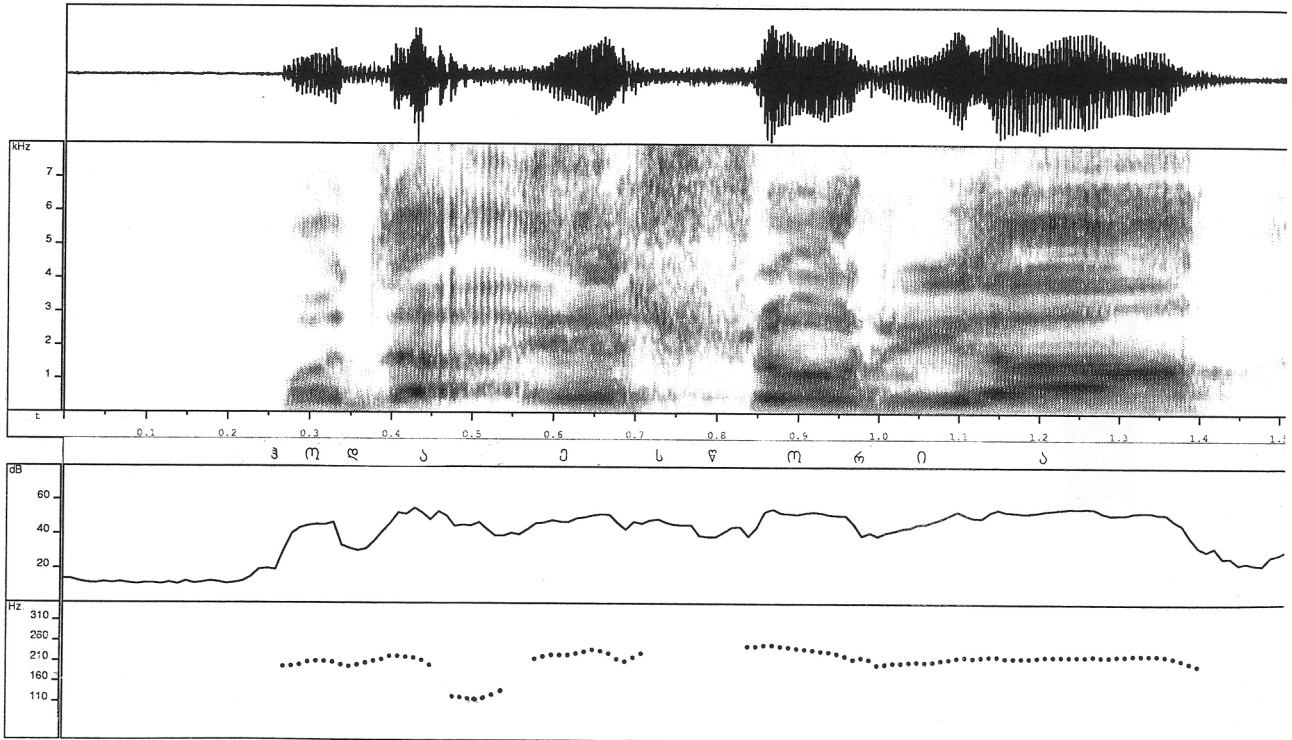
სურ. 88

KAX-Q-14-M

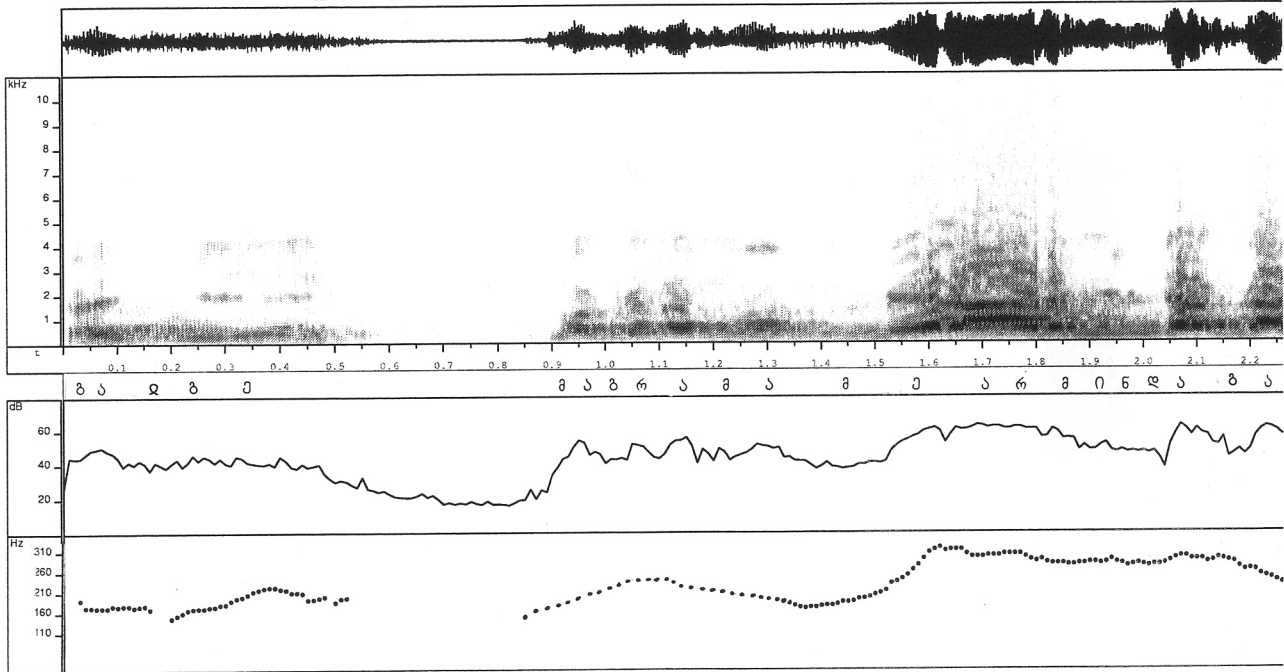
სურ. 89

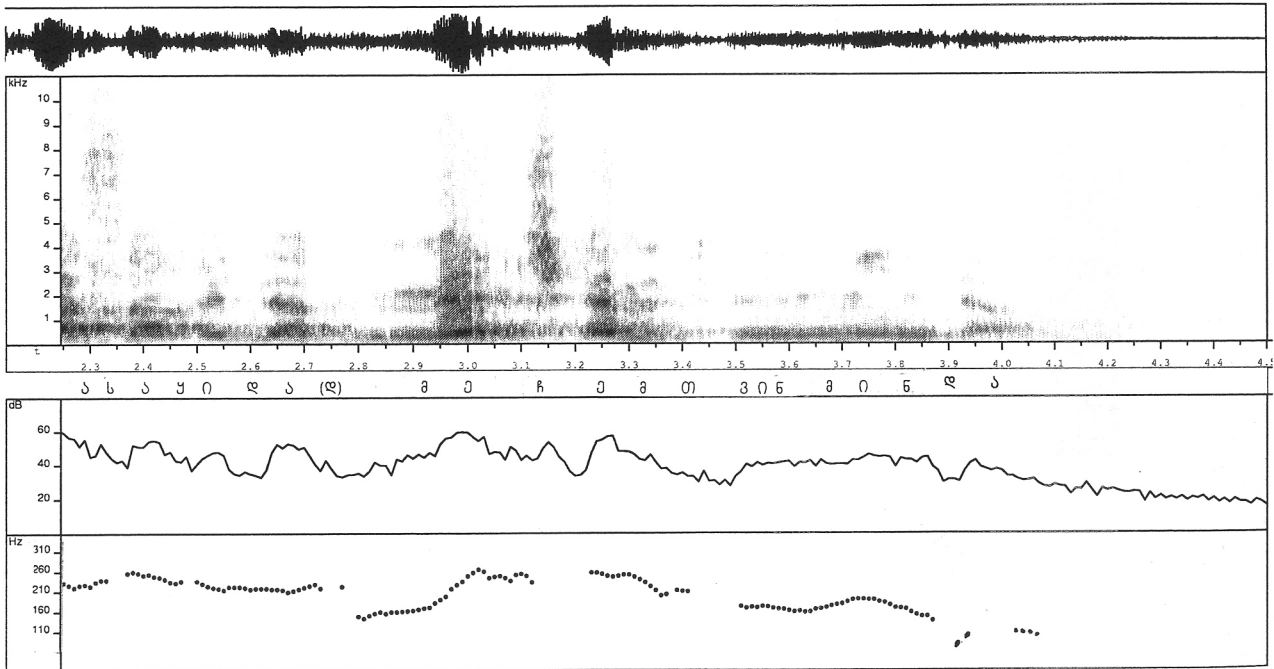
KAX-Q-15-M

სურ. 90

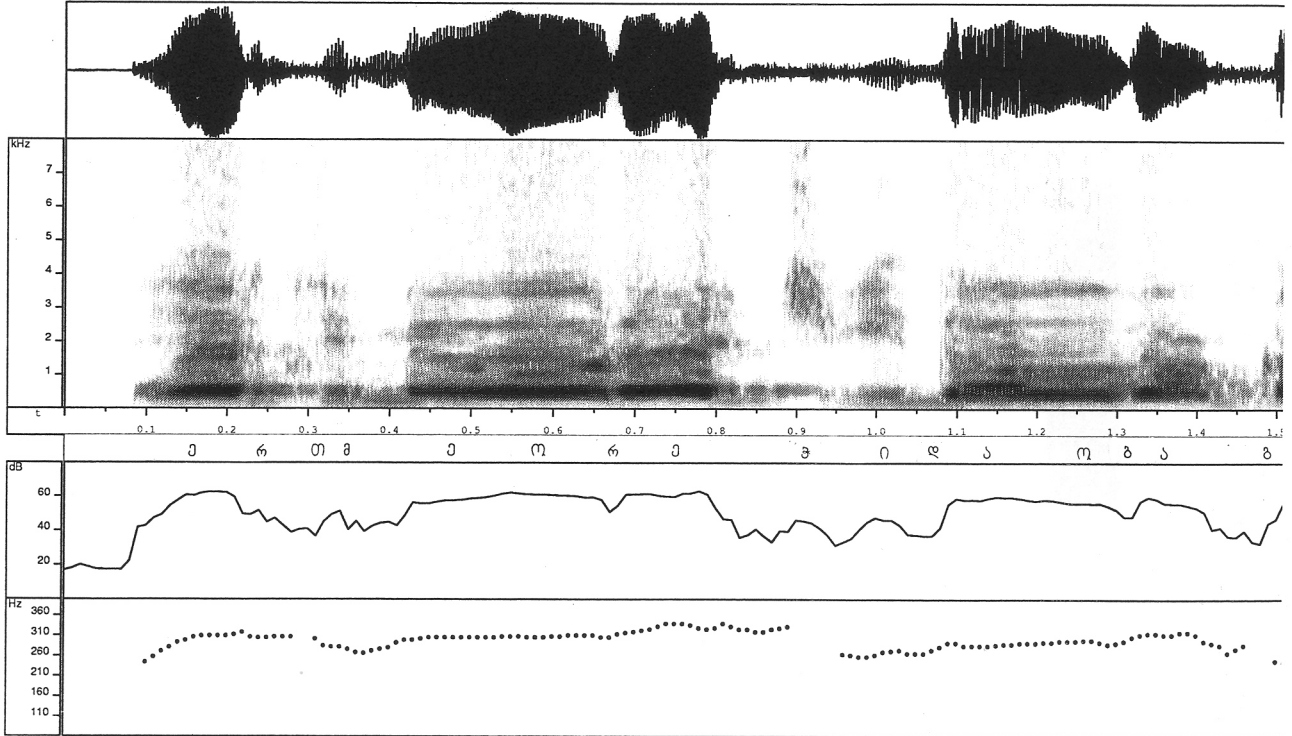
KAX-N-3-M

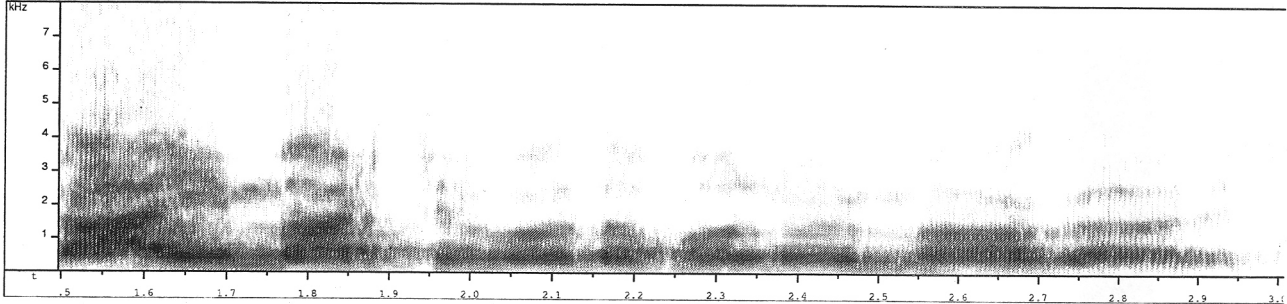
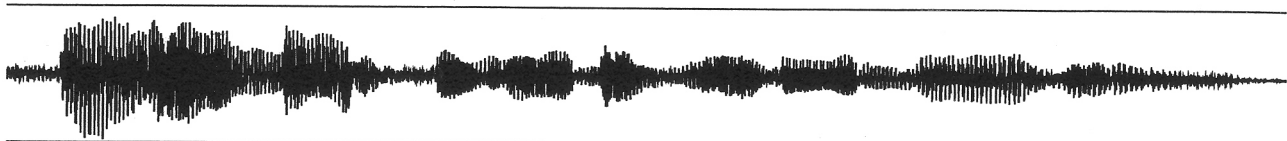

სურ. 92

KAX-N-14-M

სურ. 93

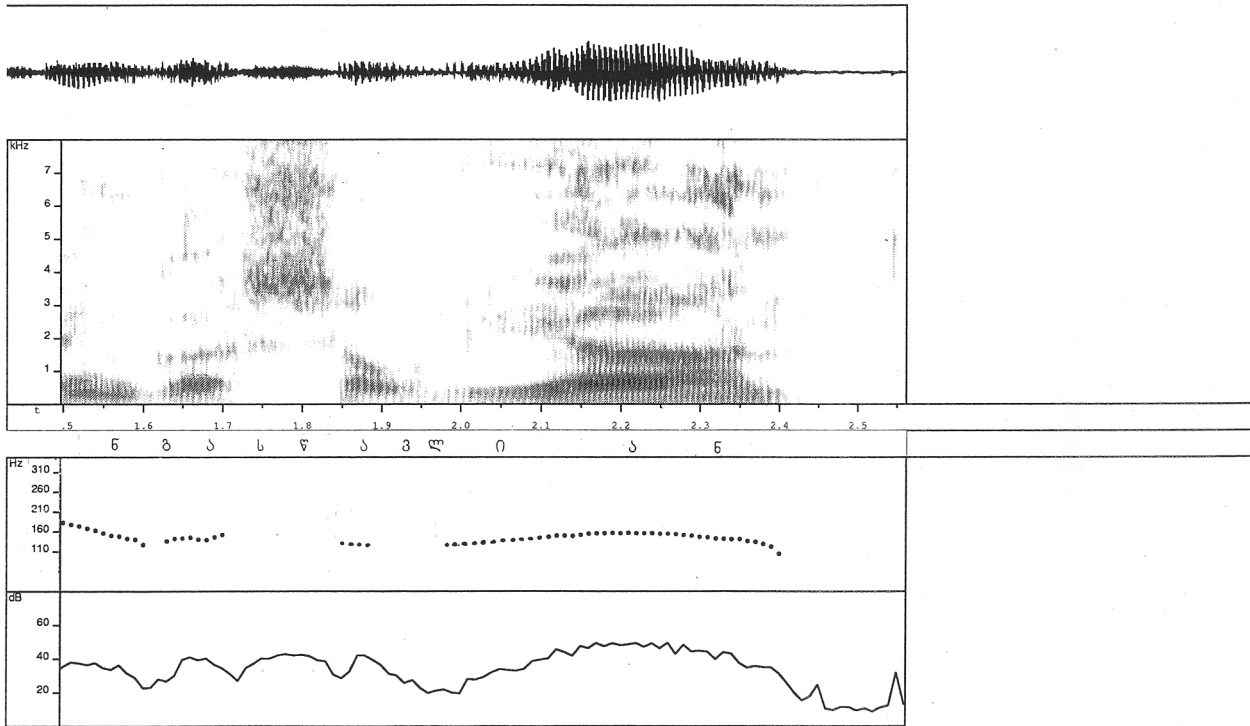

ს   ჟ   მ   ა   რ   თ   ე   ბ   მ   ღ   ა   ხ   მ   ლ   მ   ე   მ   ა   ბ   ა   რ   ი

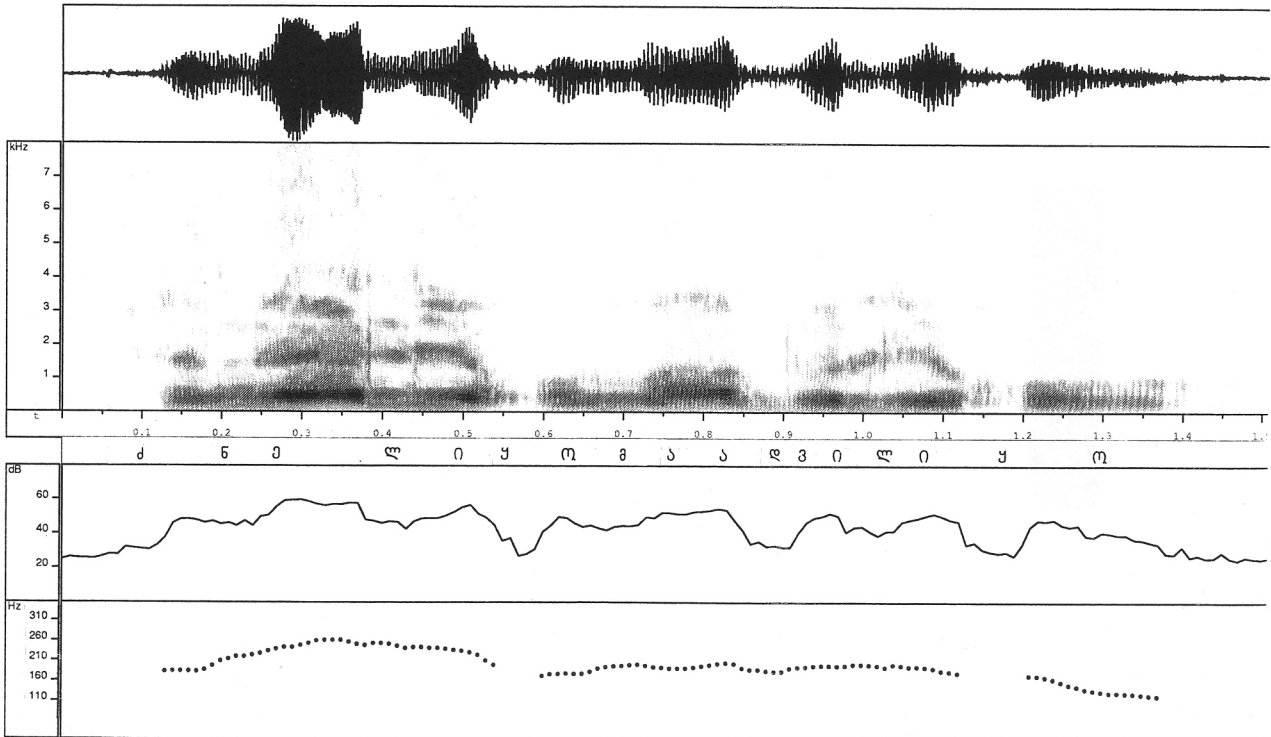
სურ. 94

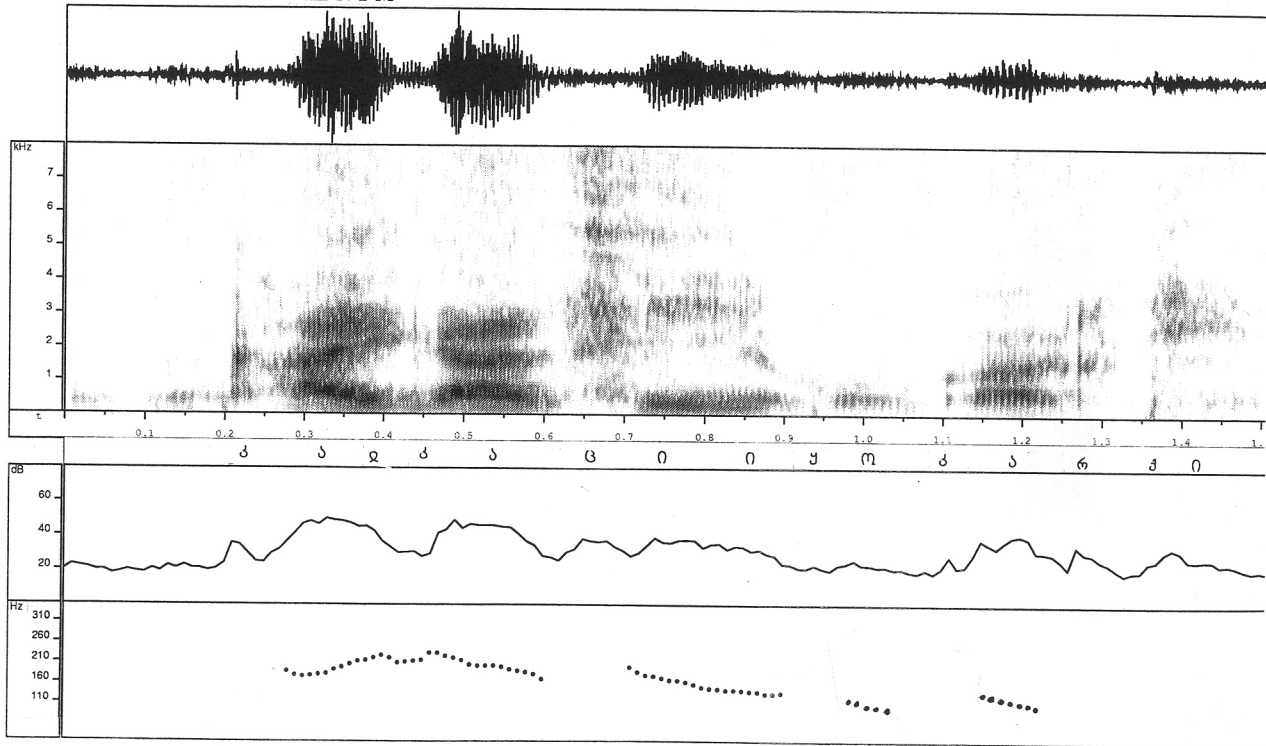
სურ. 96

KL-An-1-M

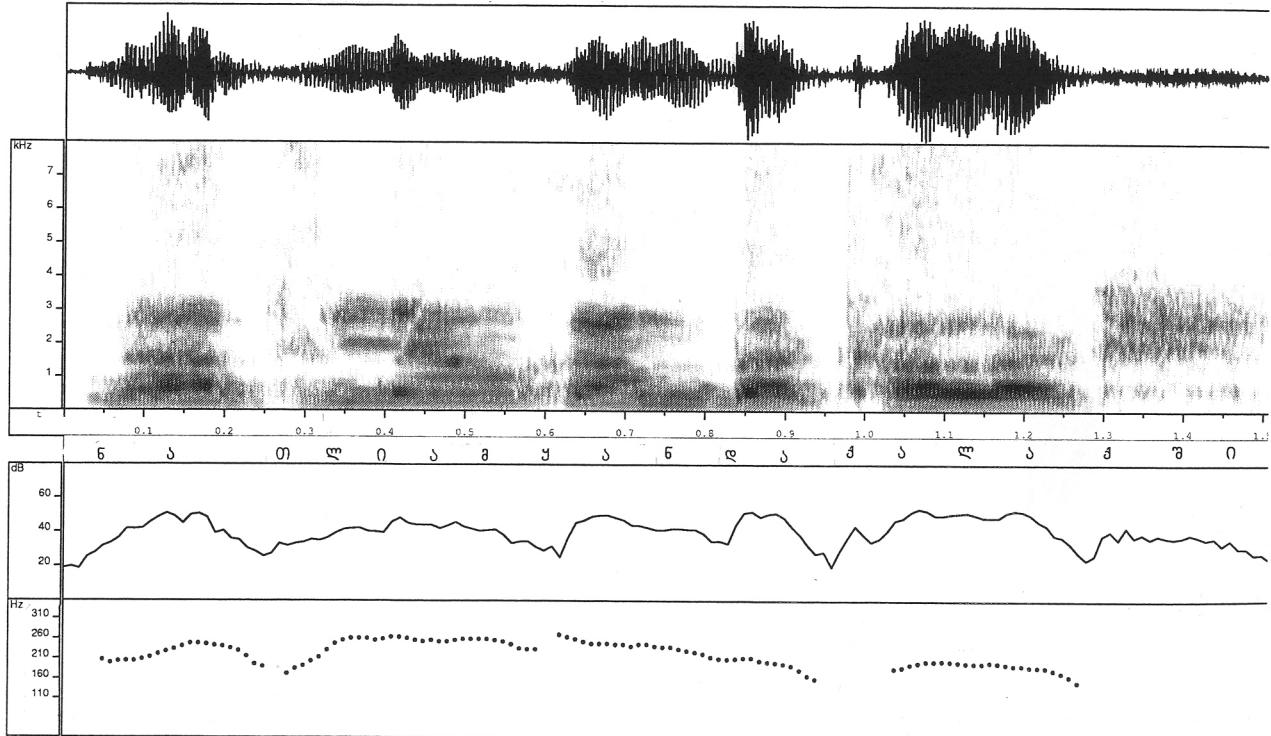
სურ. 97

KL-N-2-M

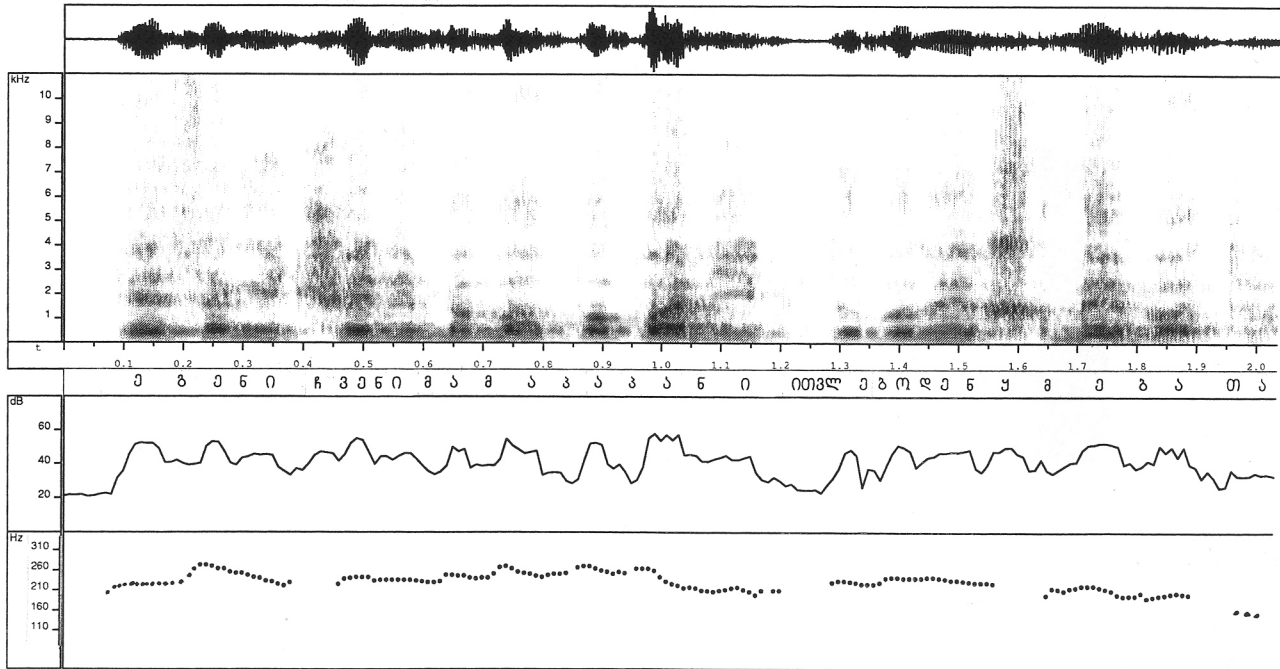
სურ. 98

KL-N-4-M

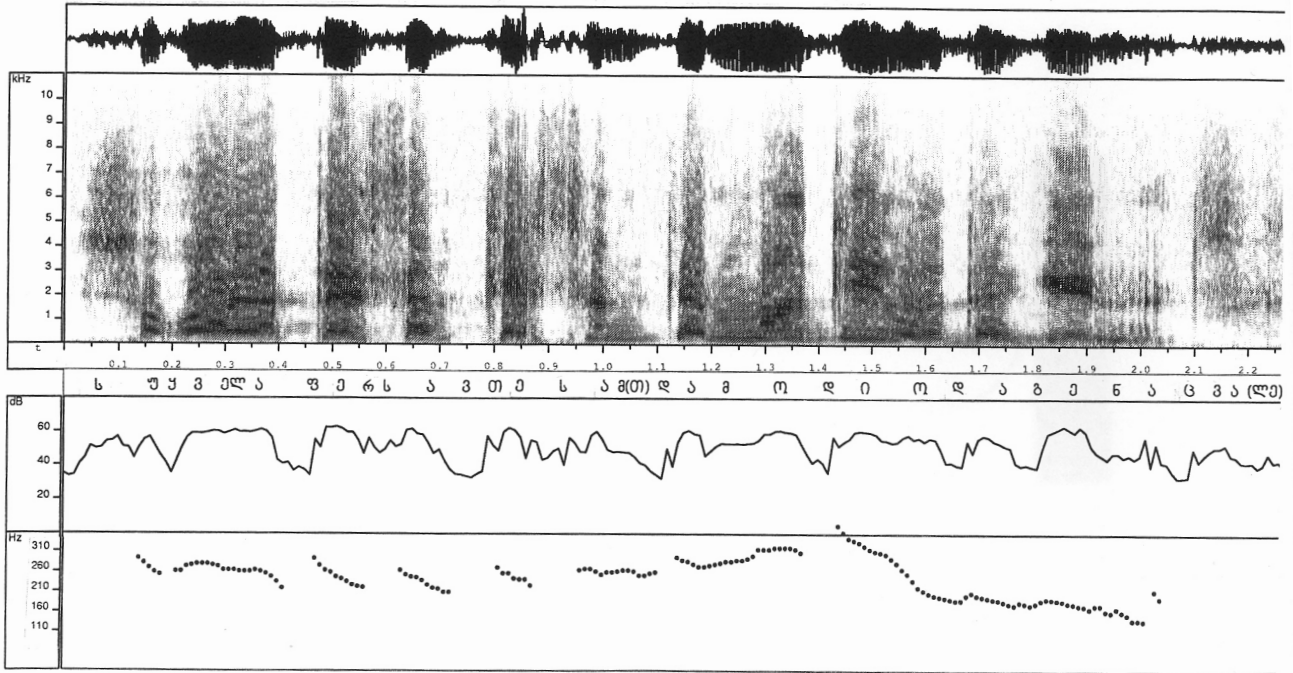
სურ. 99

KL-N-6-M

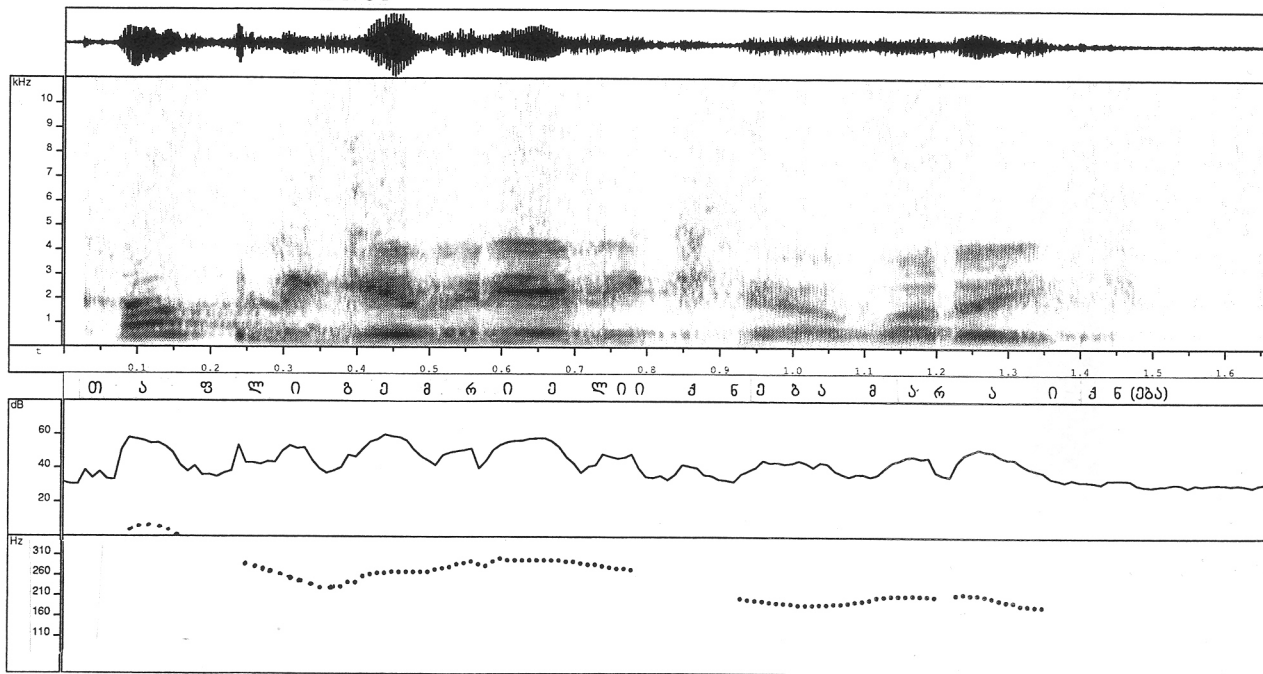
სურ. 100

KL-N-7-F

სურ. 101

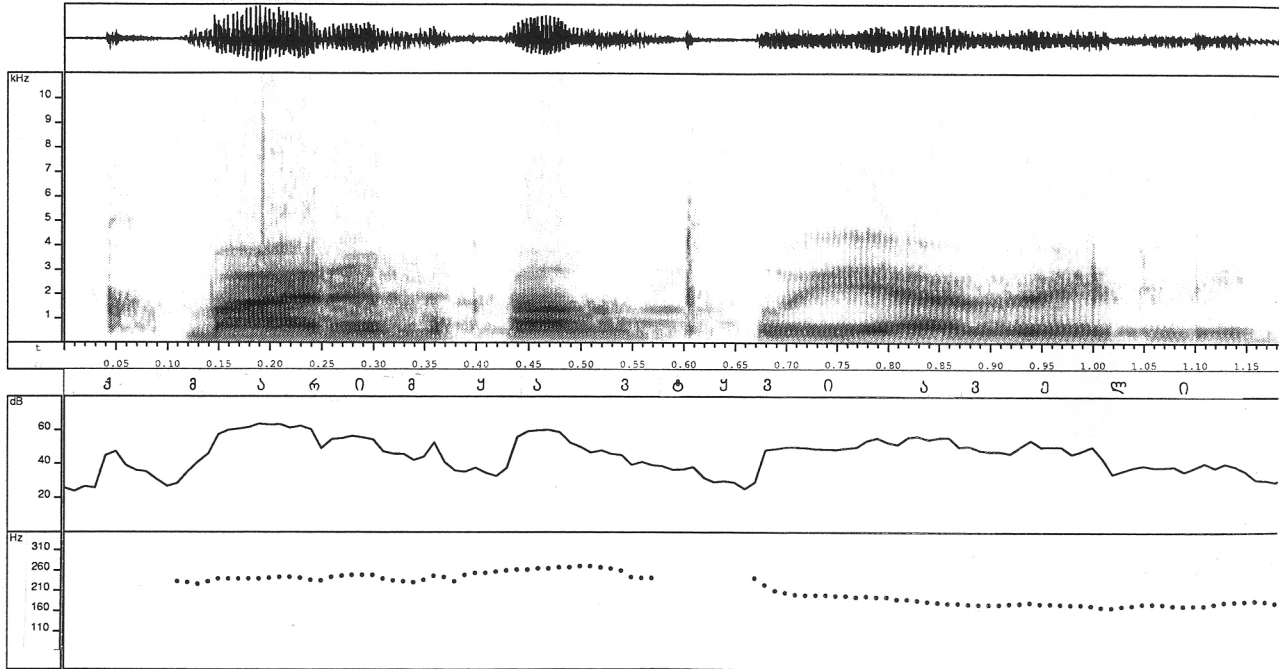
KL-N-8-F

სურ. 102

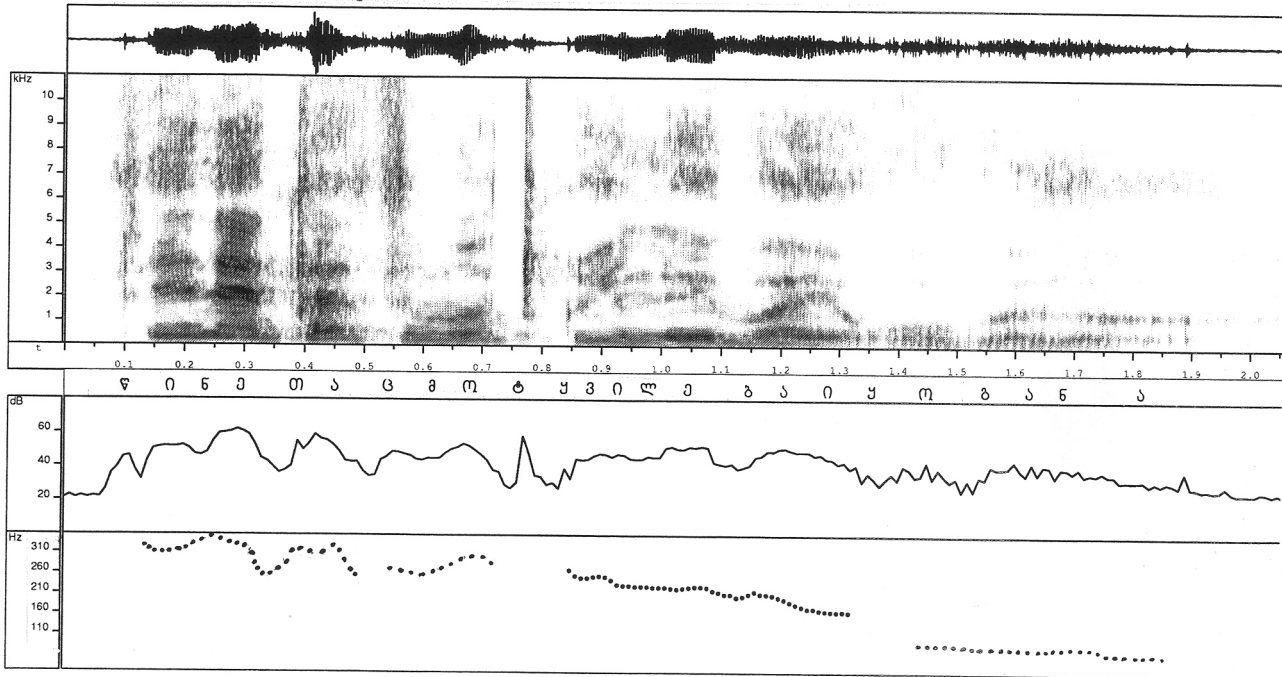

KL-N-12-F

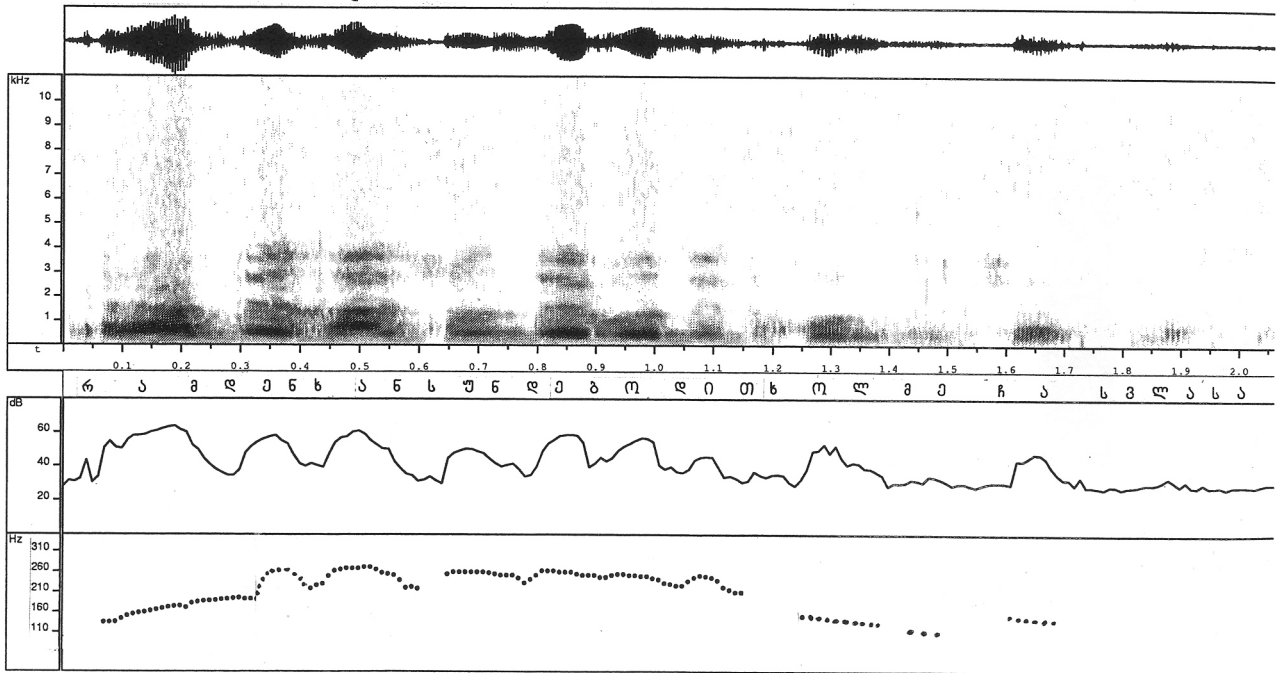
სურ. 104

KL-N-15-M

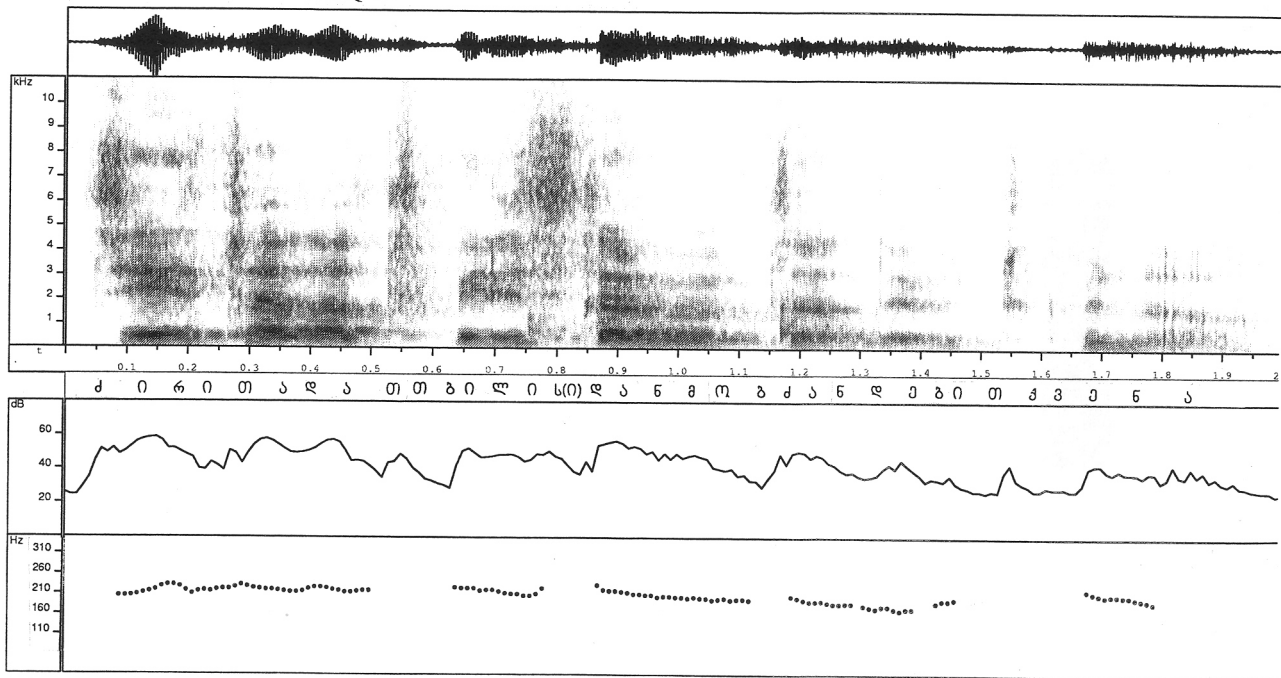
სურ. 105

KL-Q-2-M

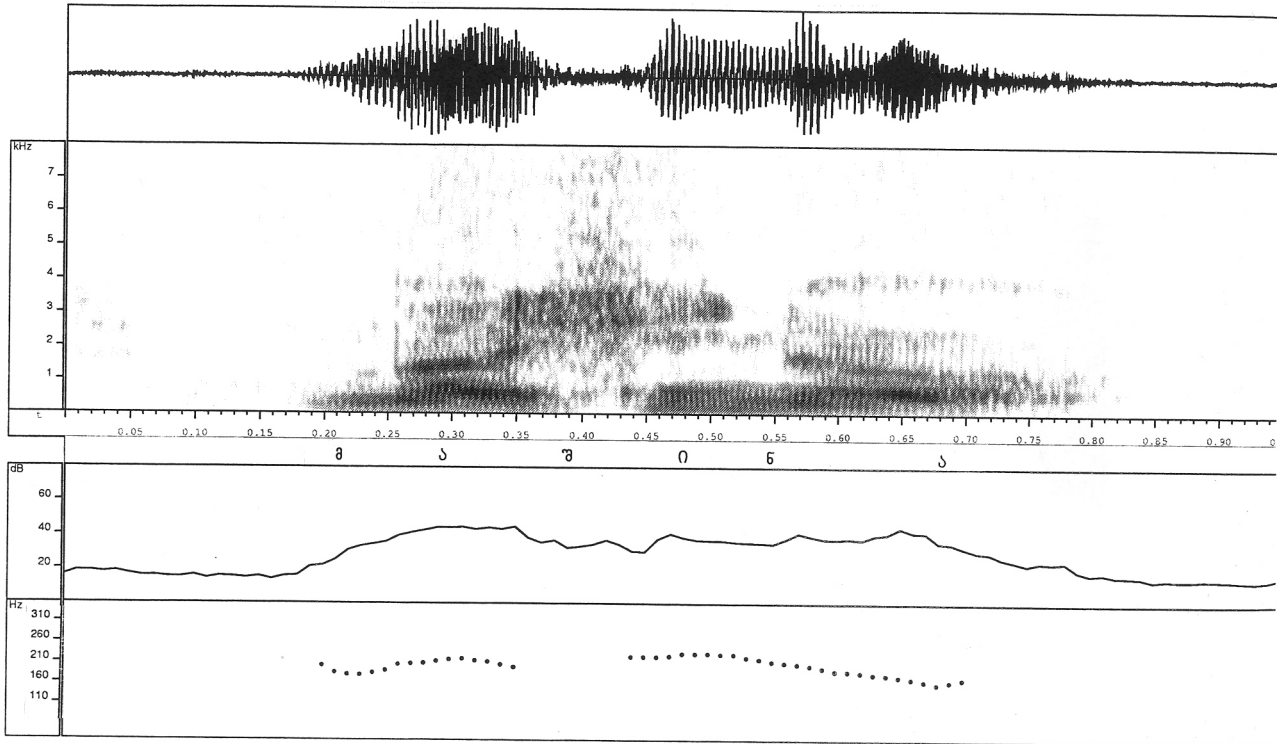

სურ. 106

KL-Q-4-F

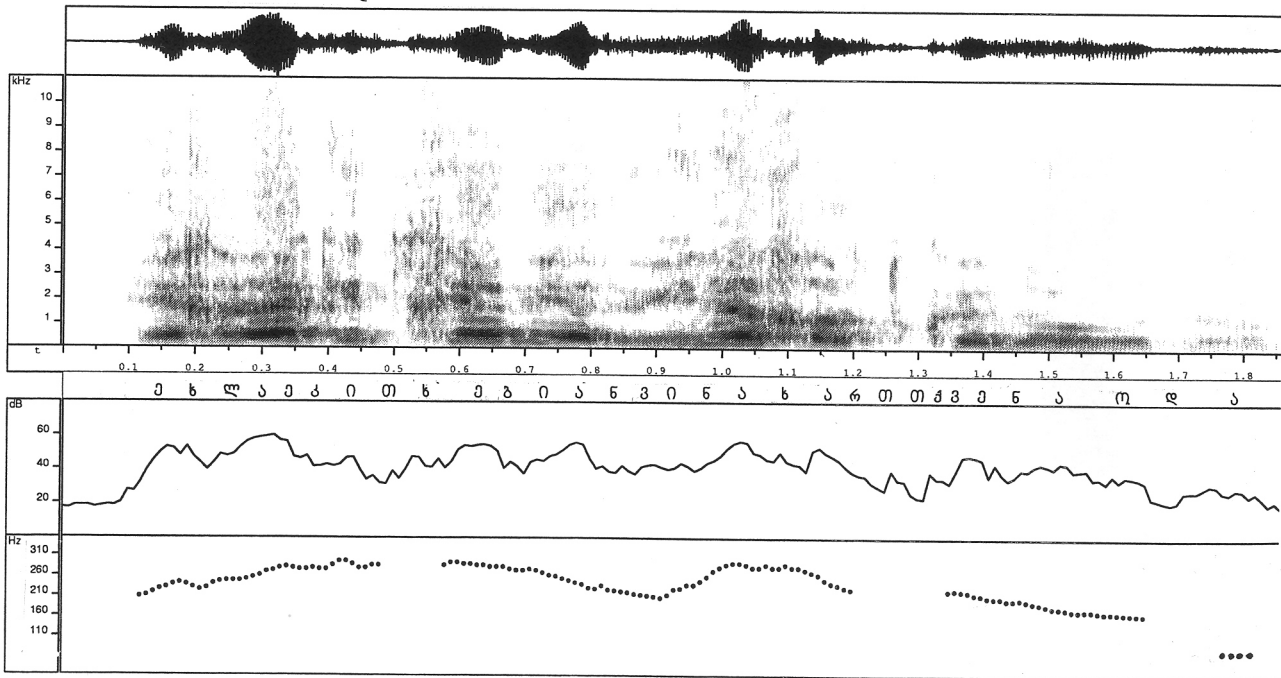

KL-Q-6-M

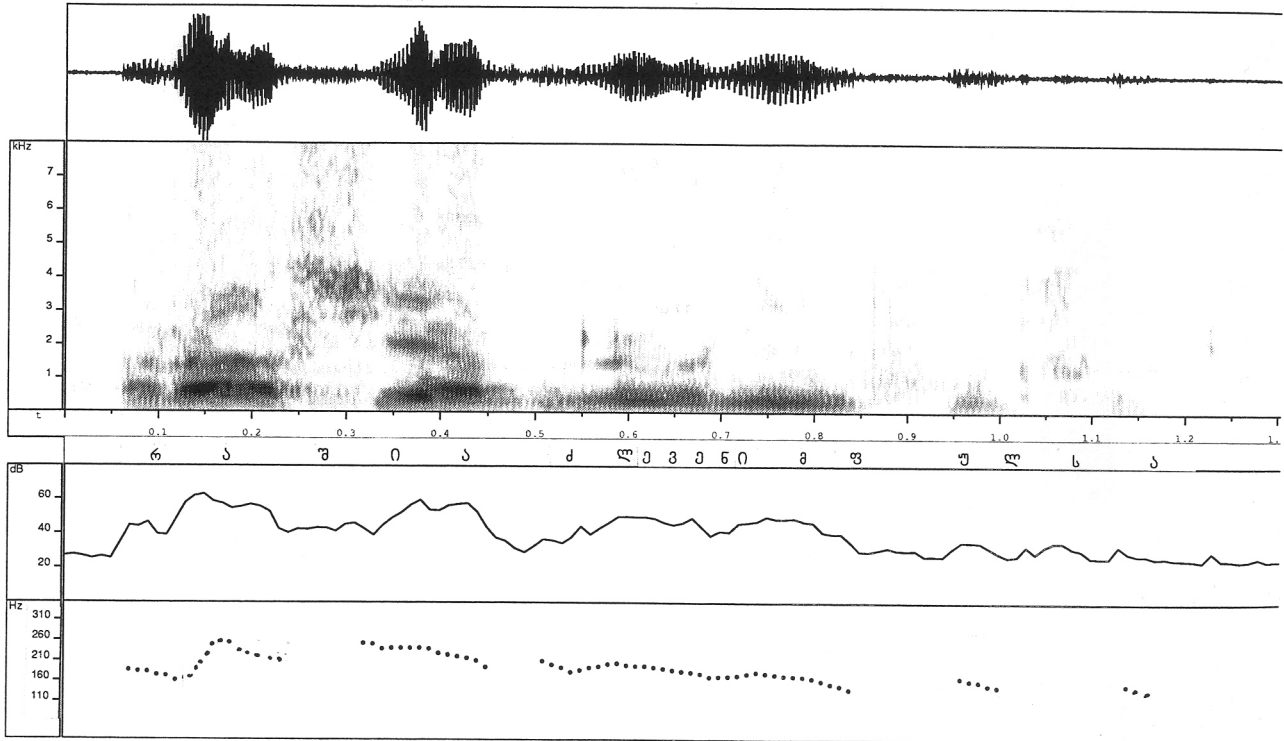

სურ. 108

KL-Q-10-M

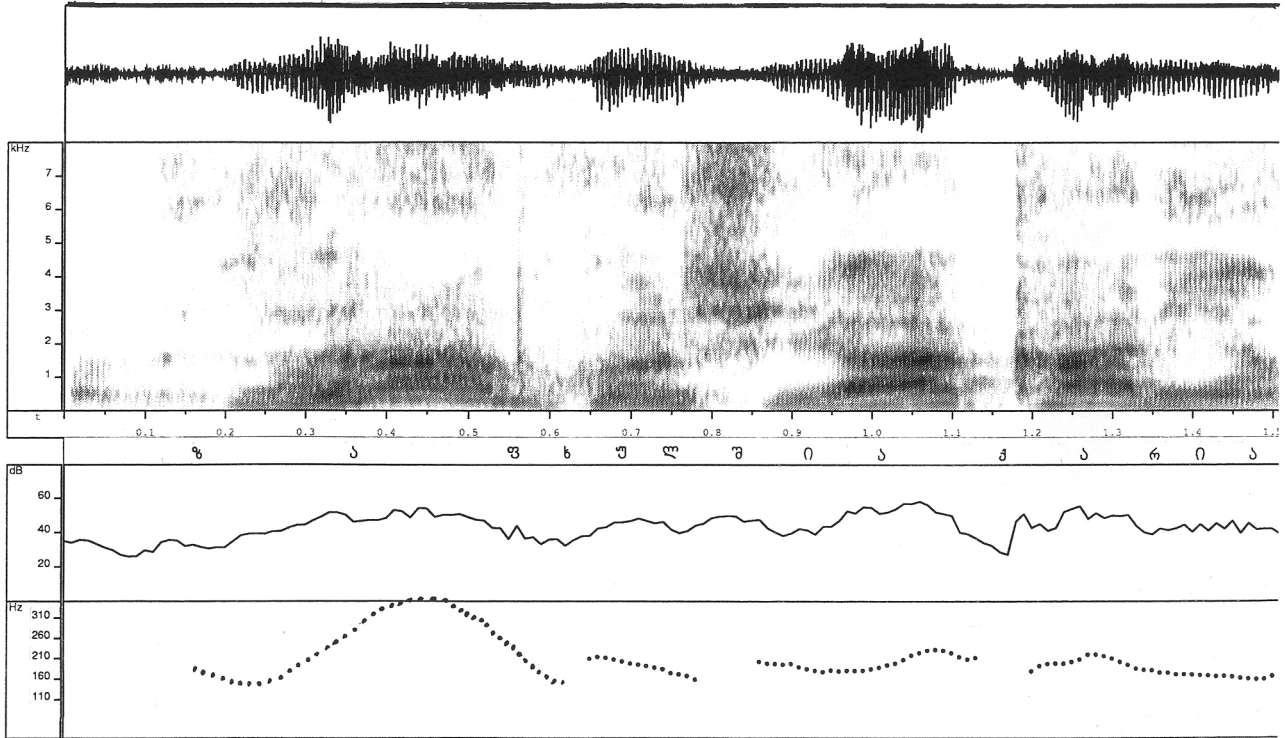

KL-Q-11-M

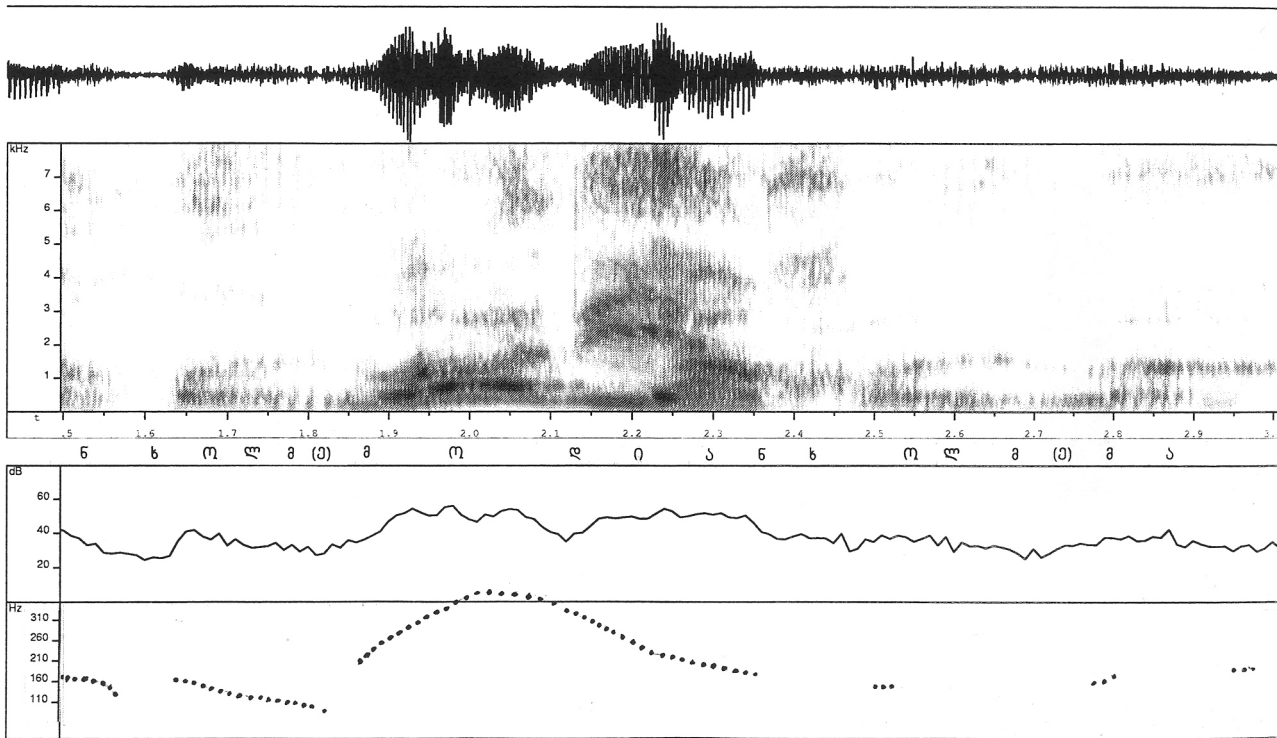

სურ. 110

KL-N-3-M

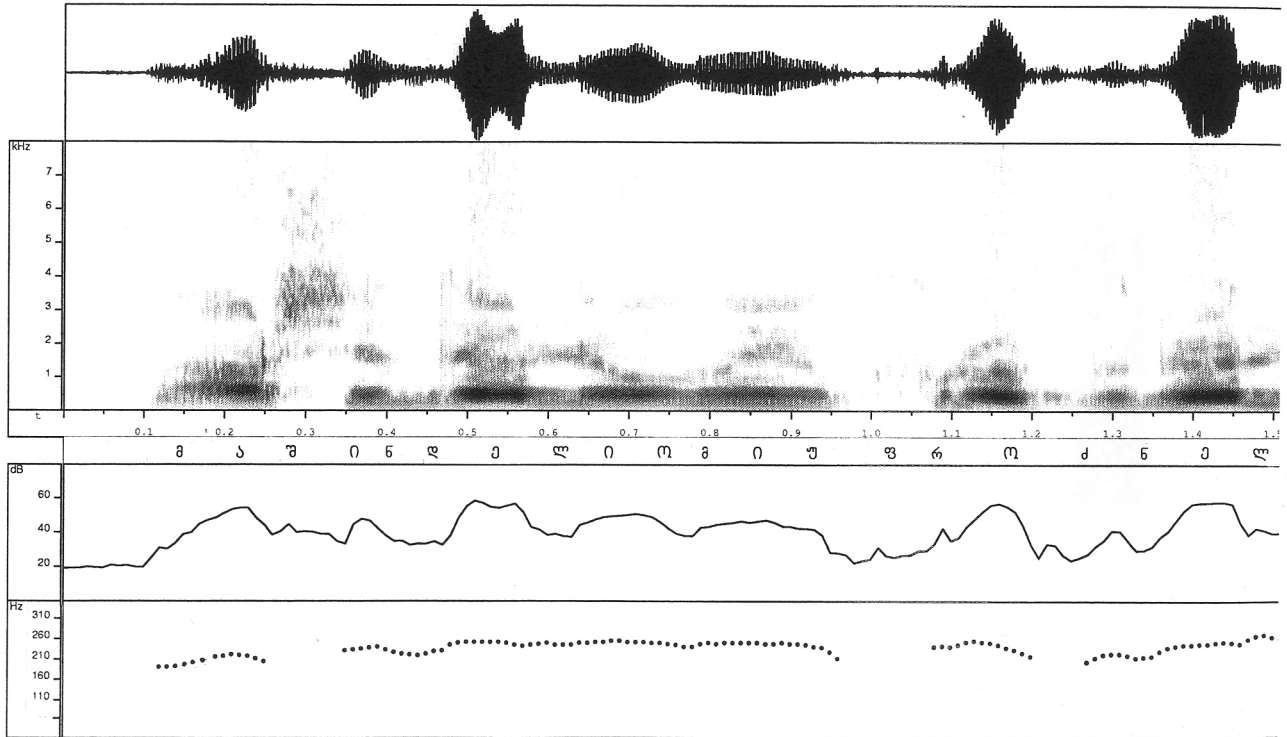

სურ. 111

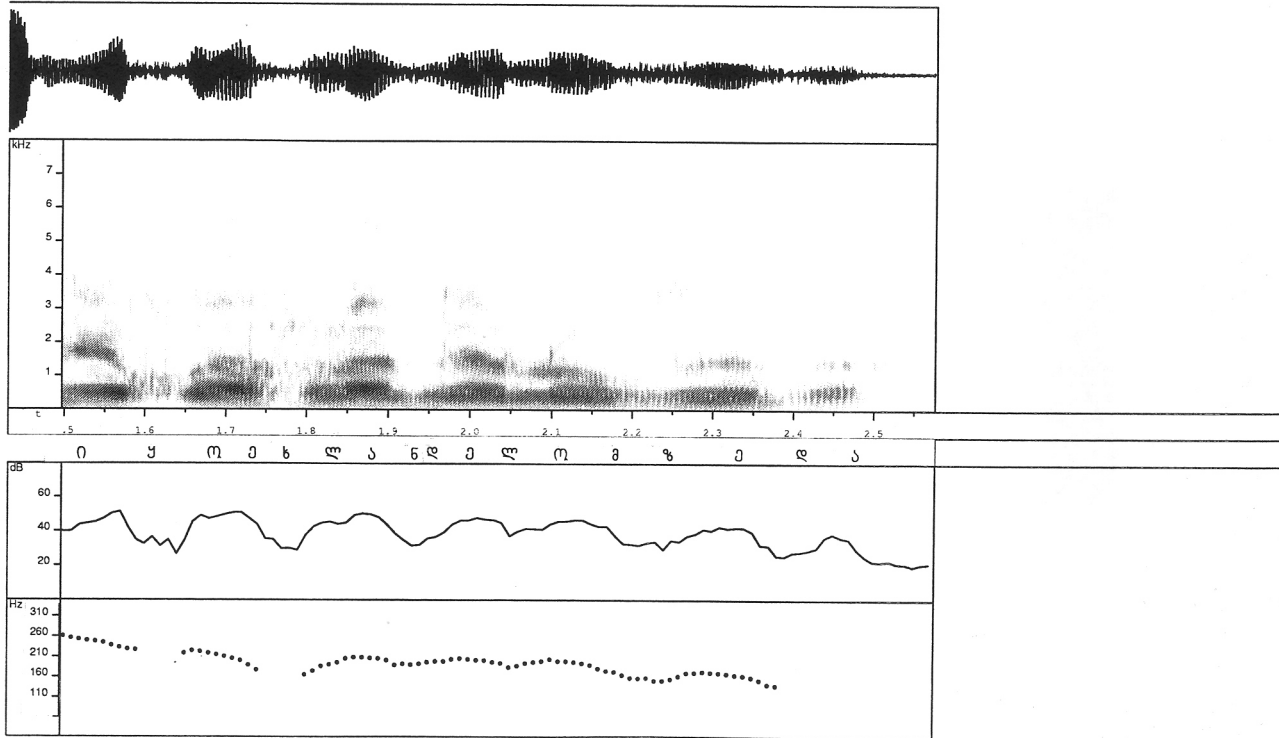

სურ. 112

KL-N-5-M

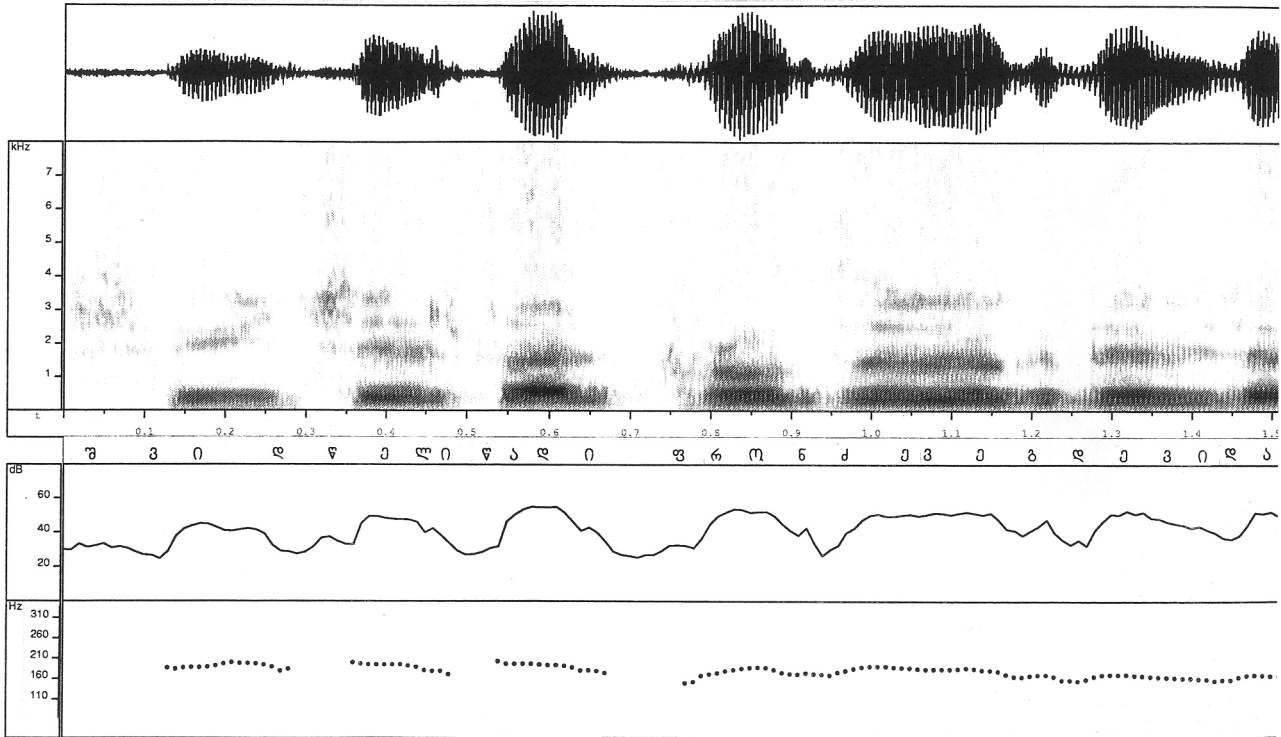

სურ. 113

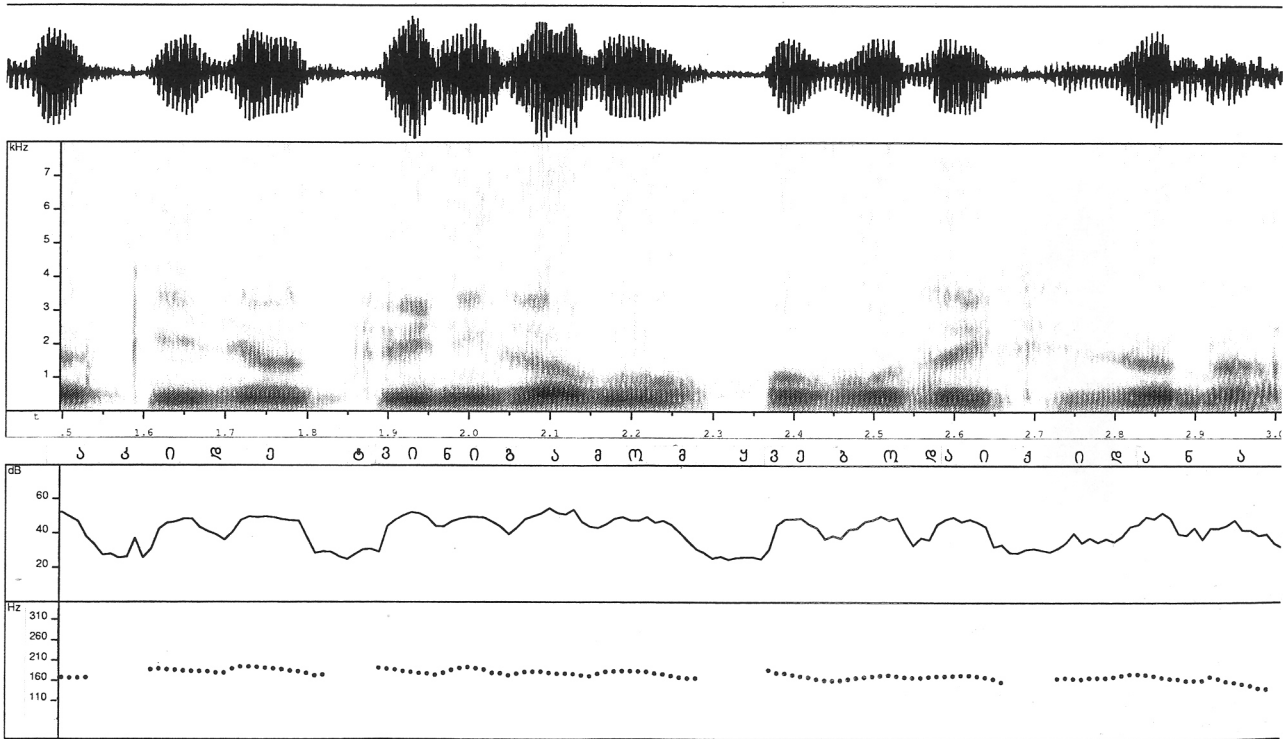

სურ. 114

KL-Q-7-M

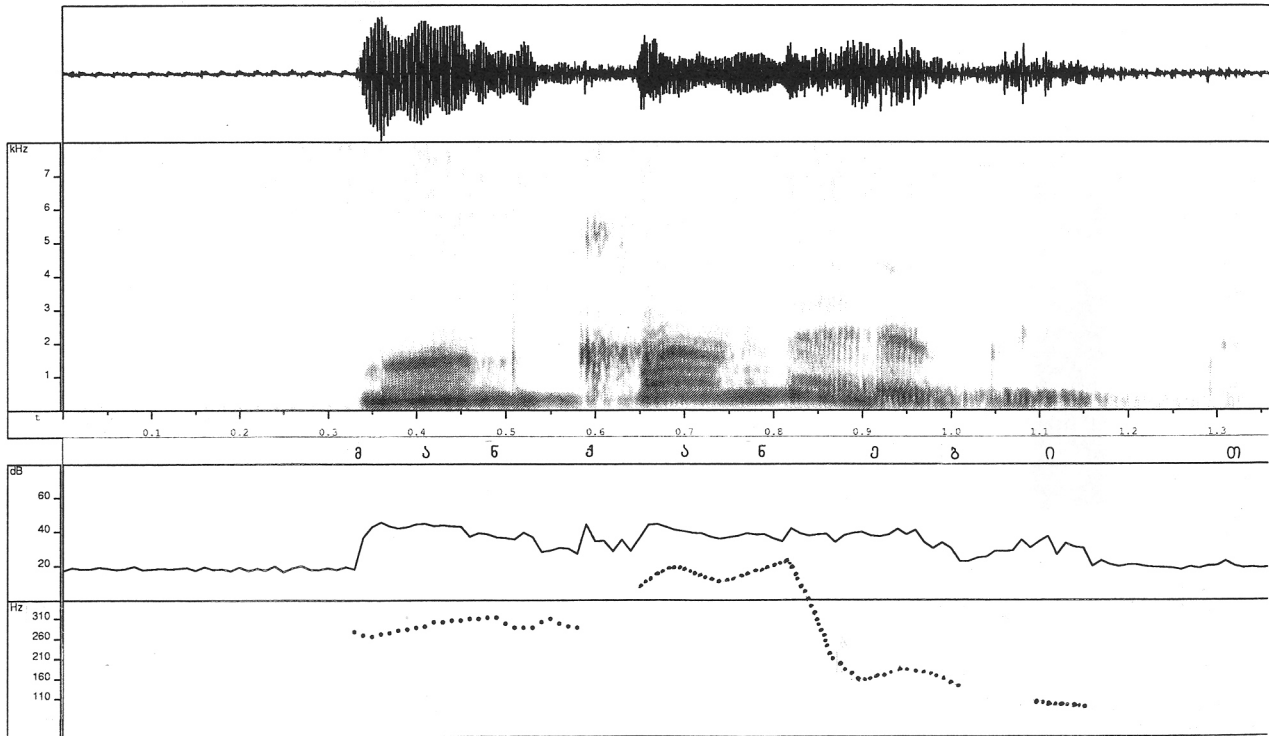

სურ. 115

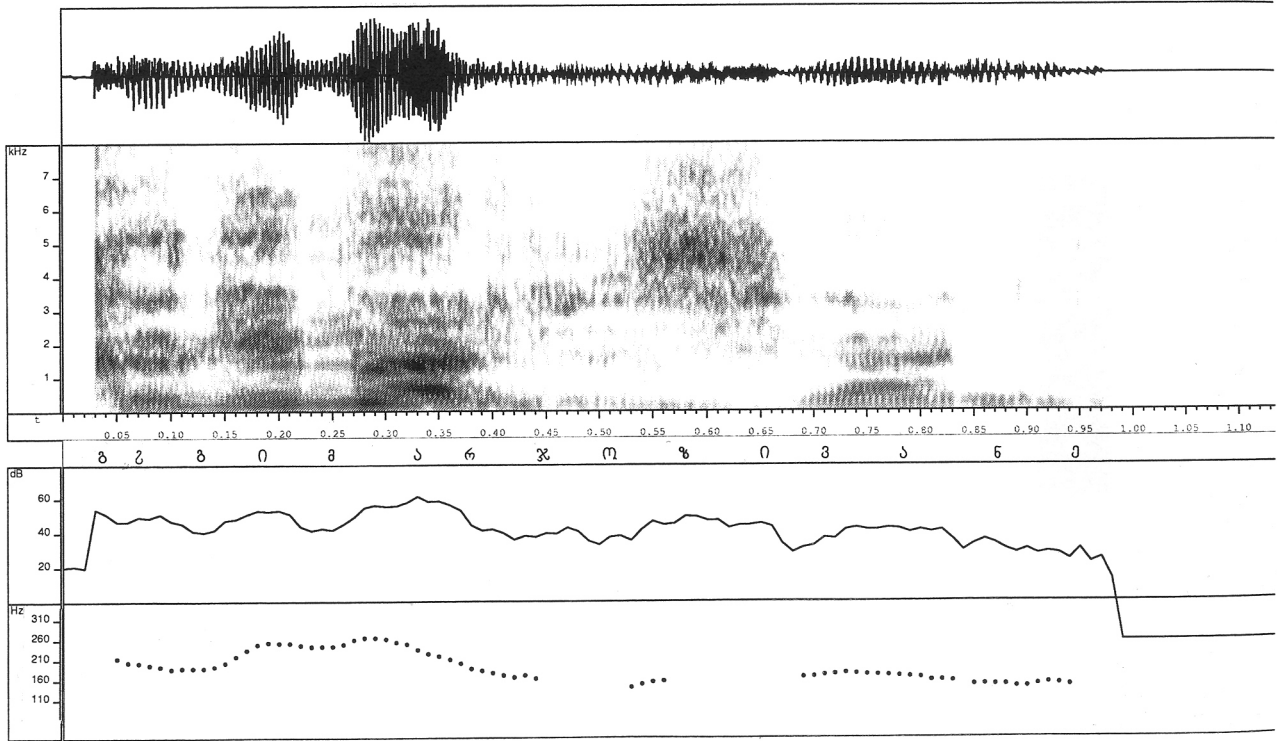
სურ. 116

XEV-An-1-F

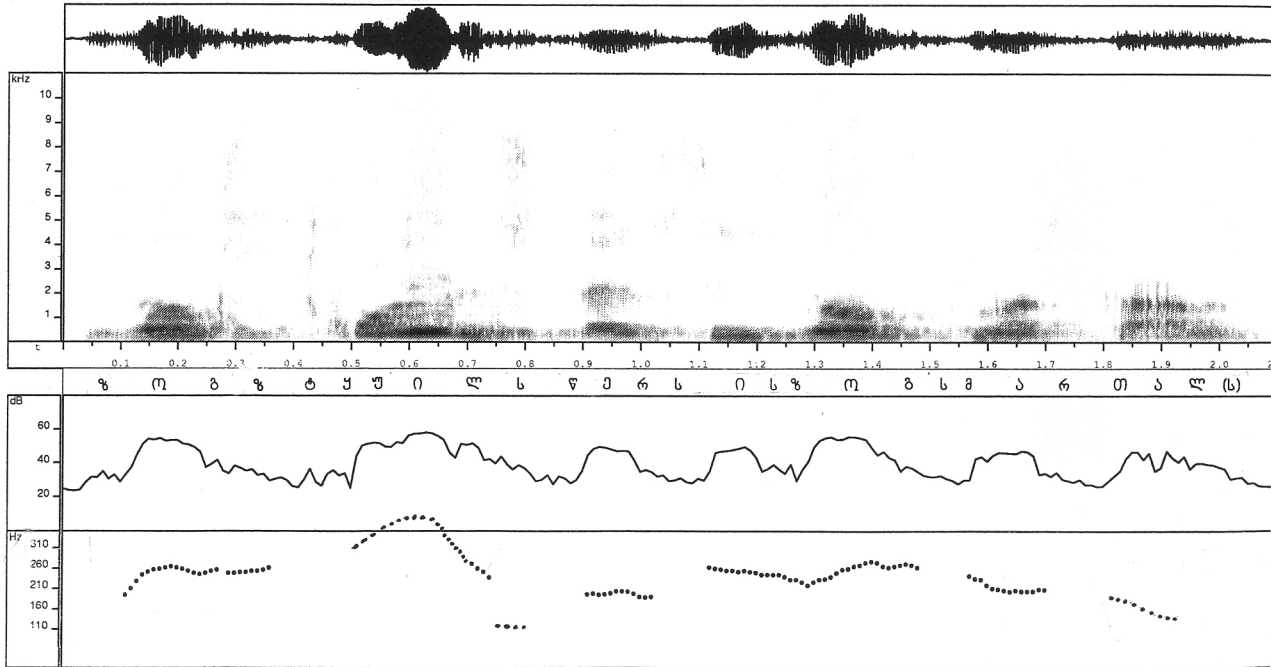
სურ. 117

XEV-An-2-M

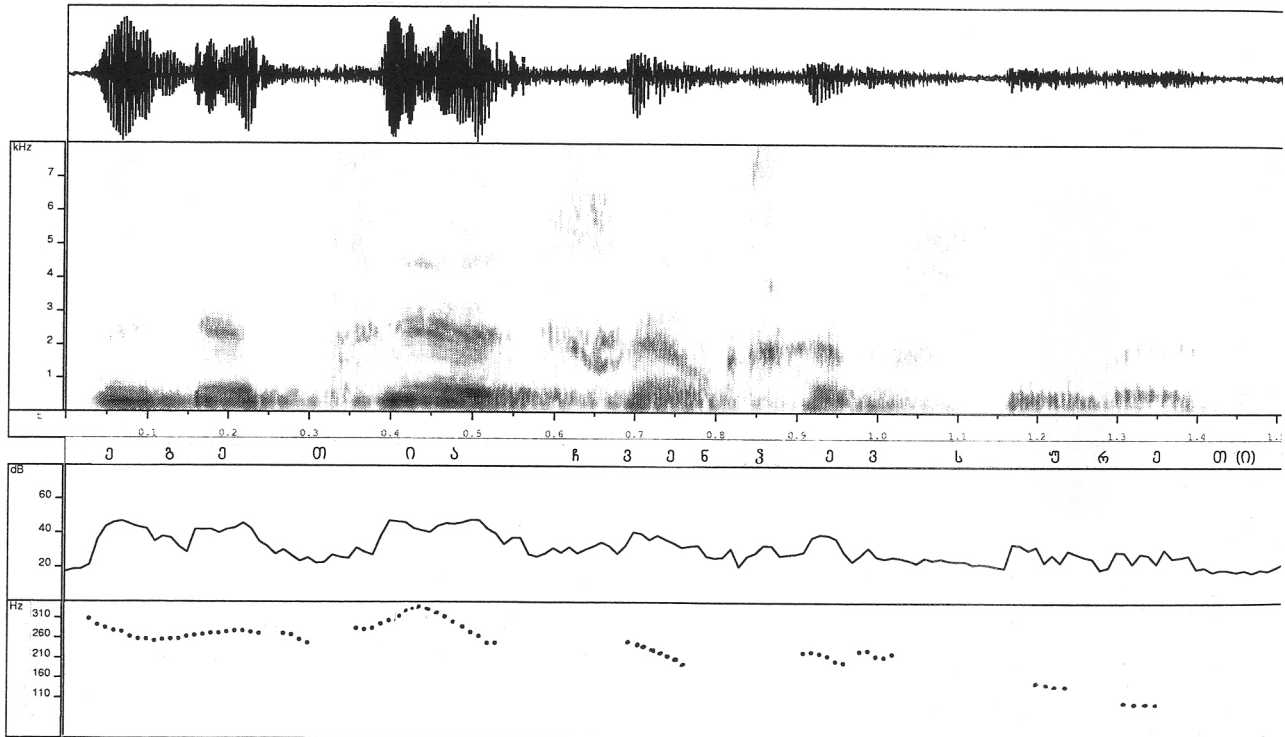
სურ. 118

XEV-N-2-F

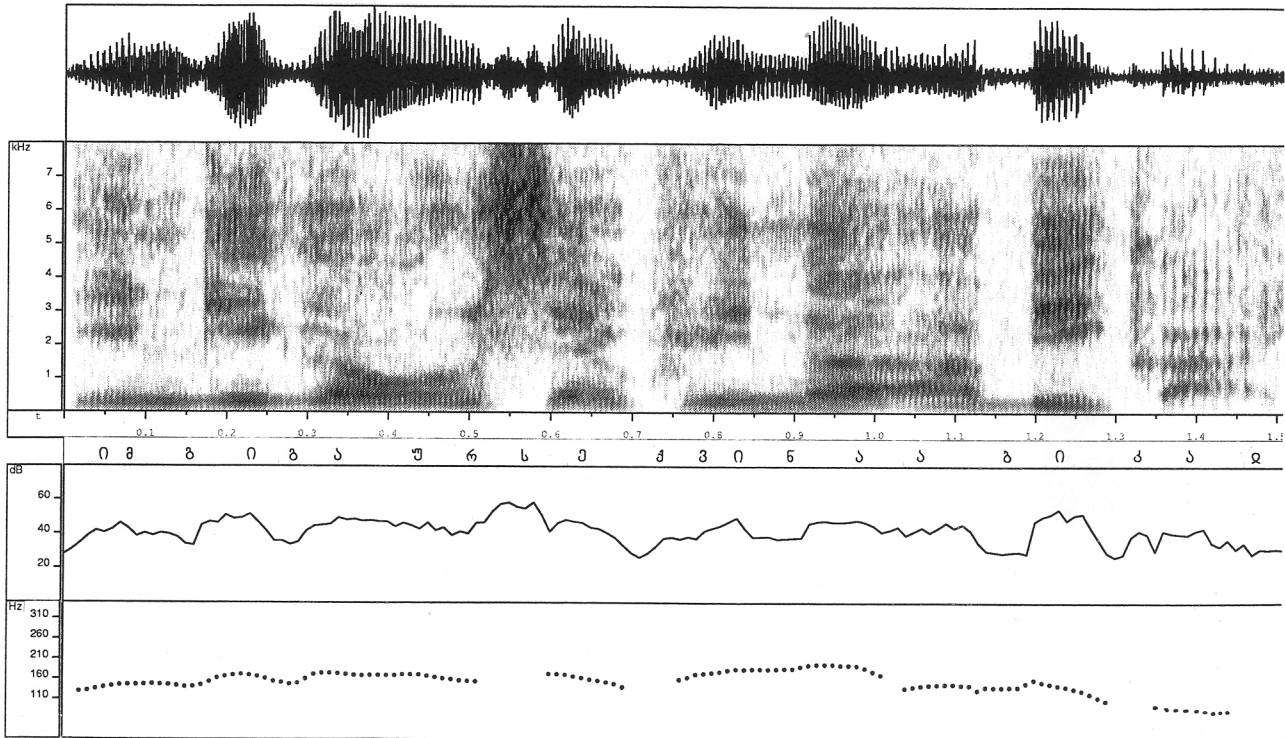
სურ. 119

XEV-N-3-F

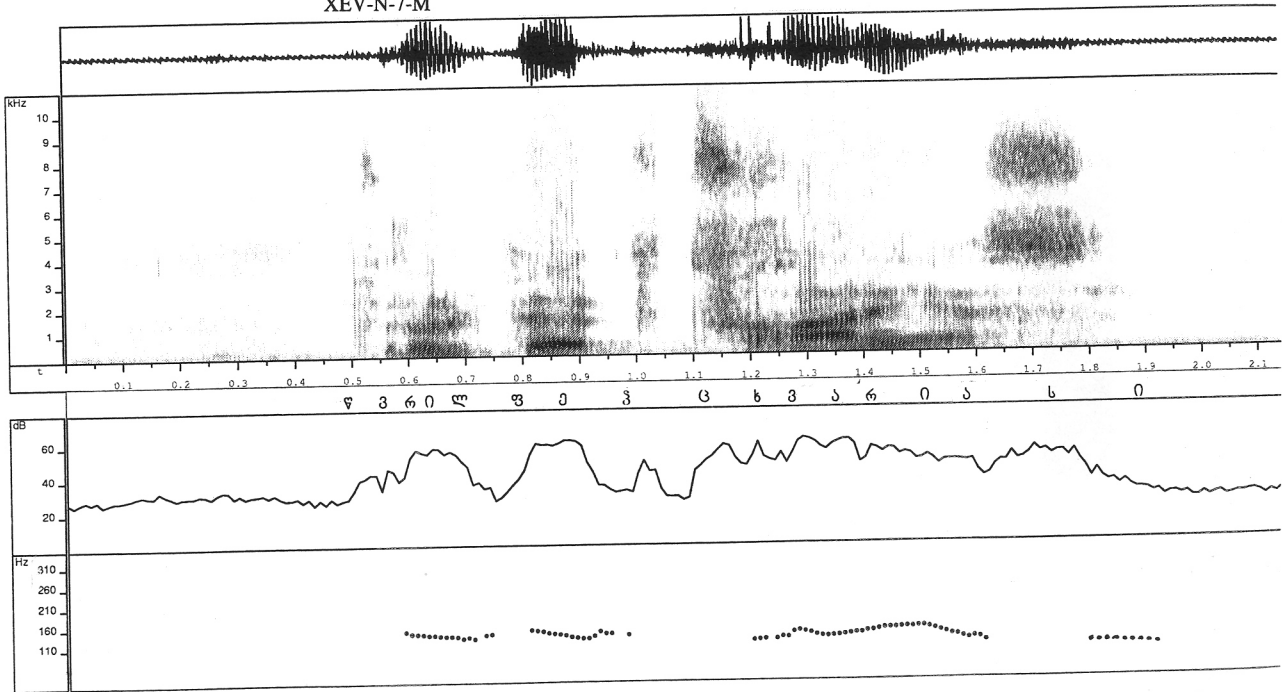
სურ. 120

XEV-N-6-M

სურ. 121

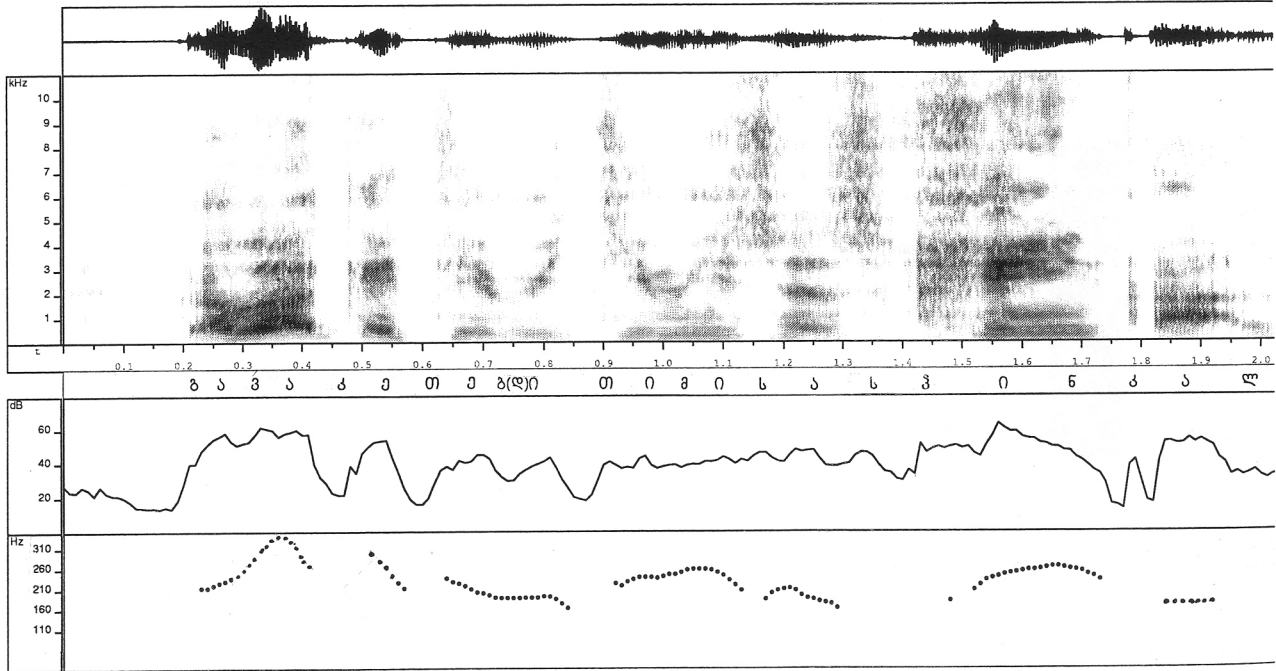
XEV-N-7-M

სურ. 122

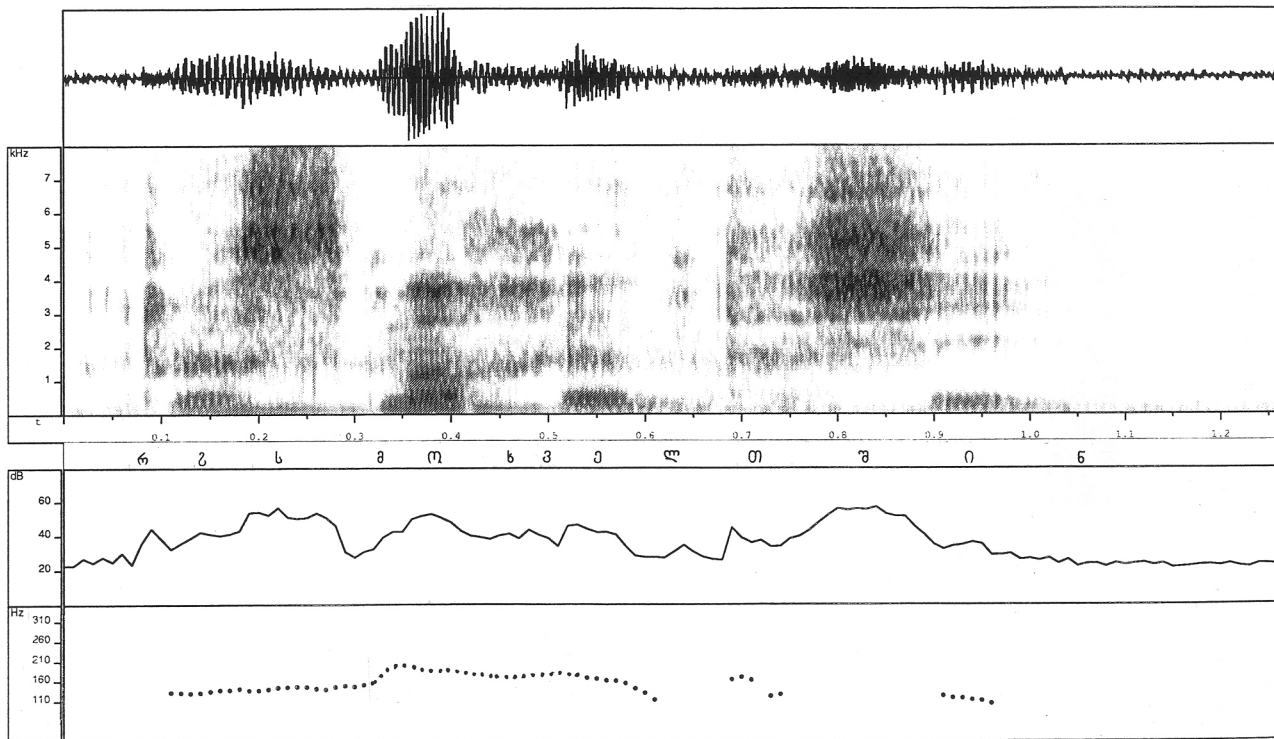

XEV-N-11-F

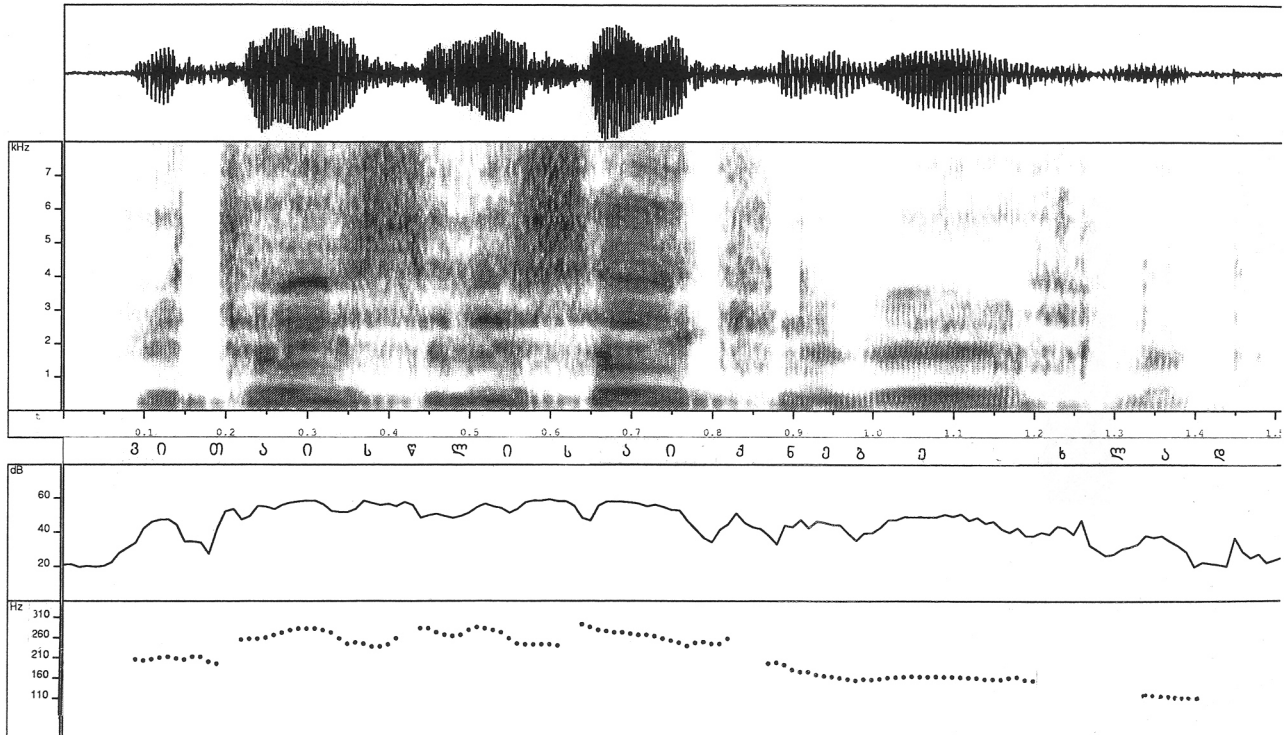
სურ. 124

XEV-Q-2-M

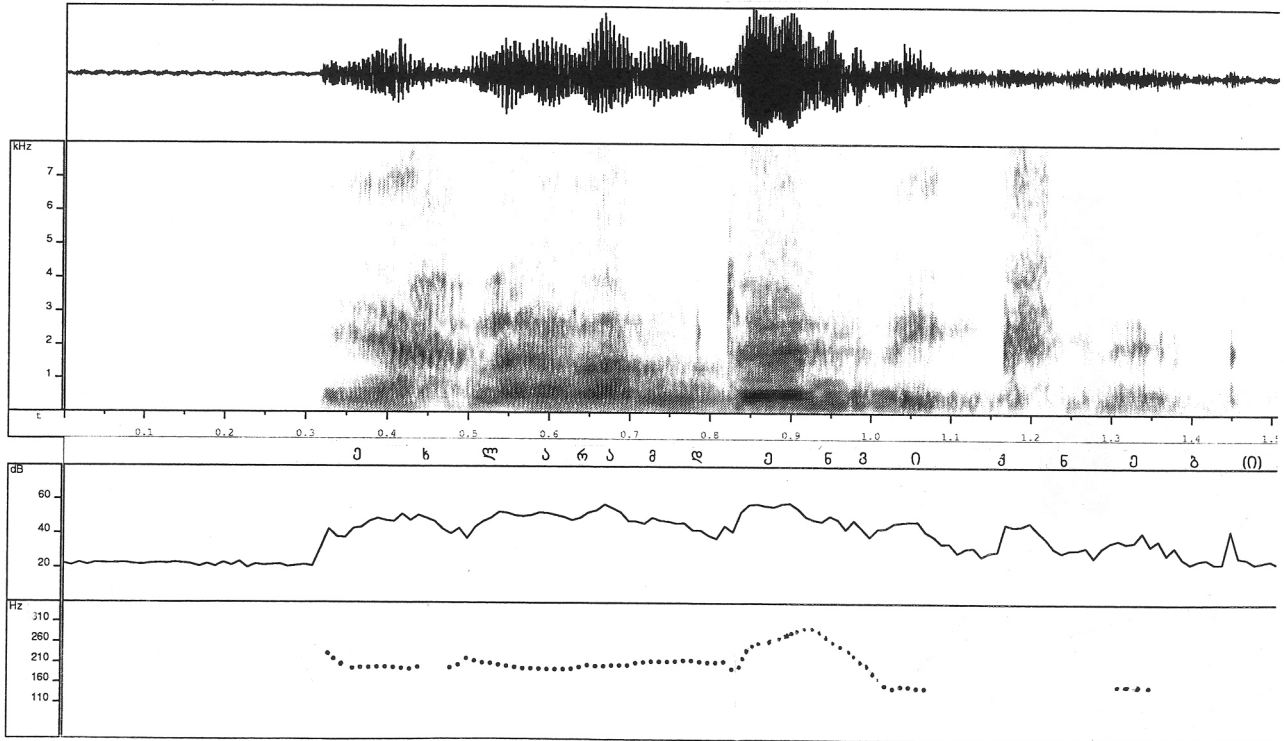
სურ. 125

XEV-Q-3-M

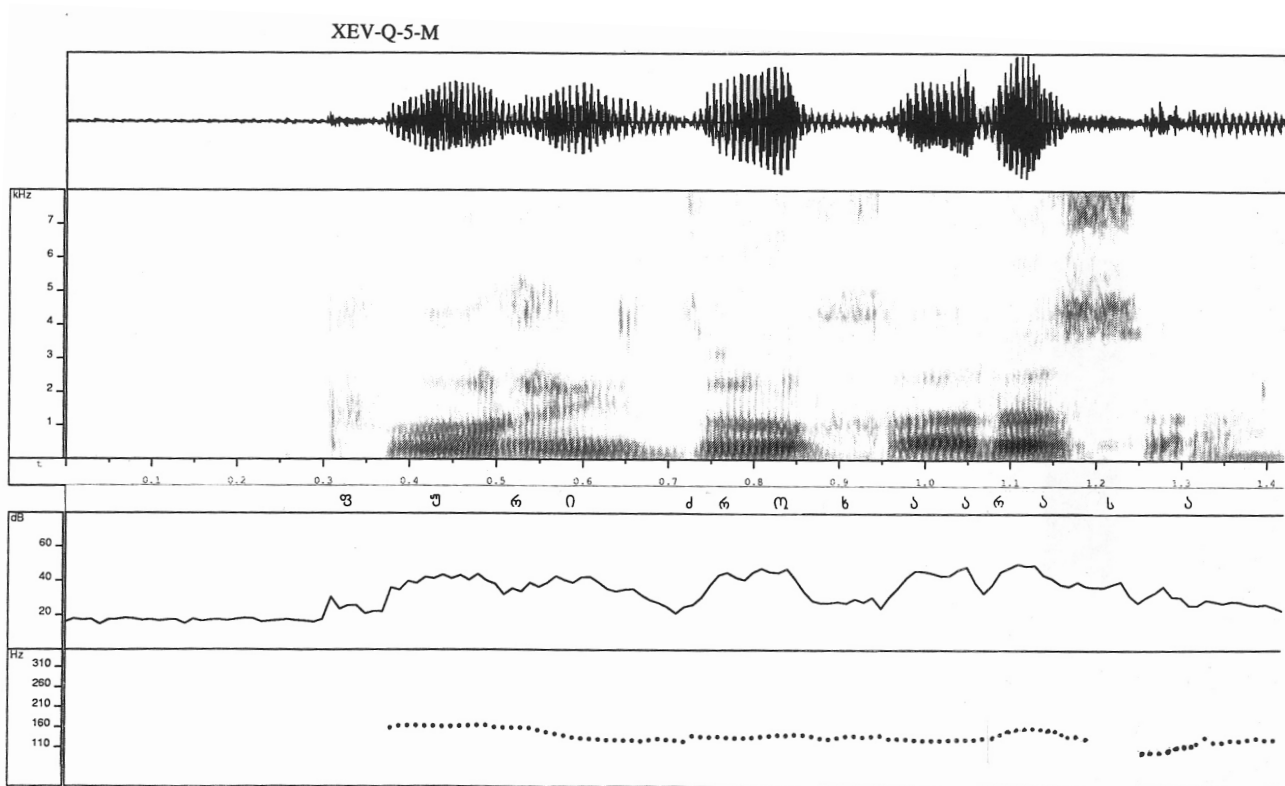

სურ. 126

XEV-Q-4-F

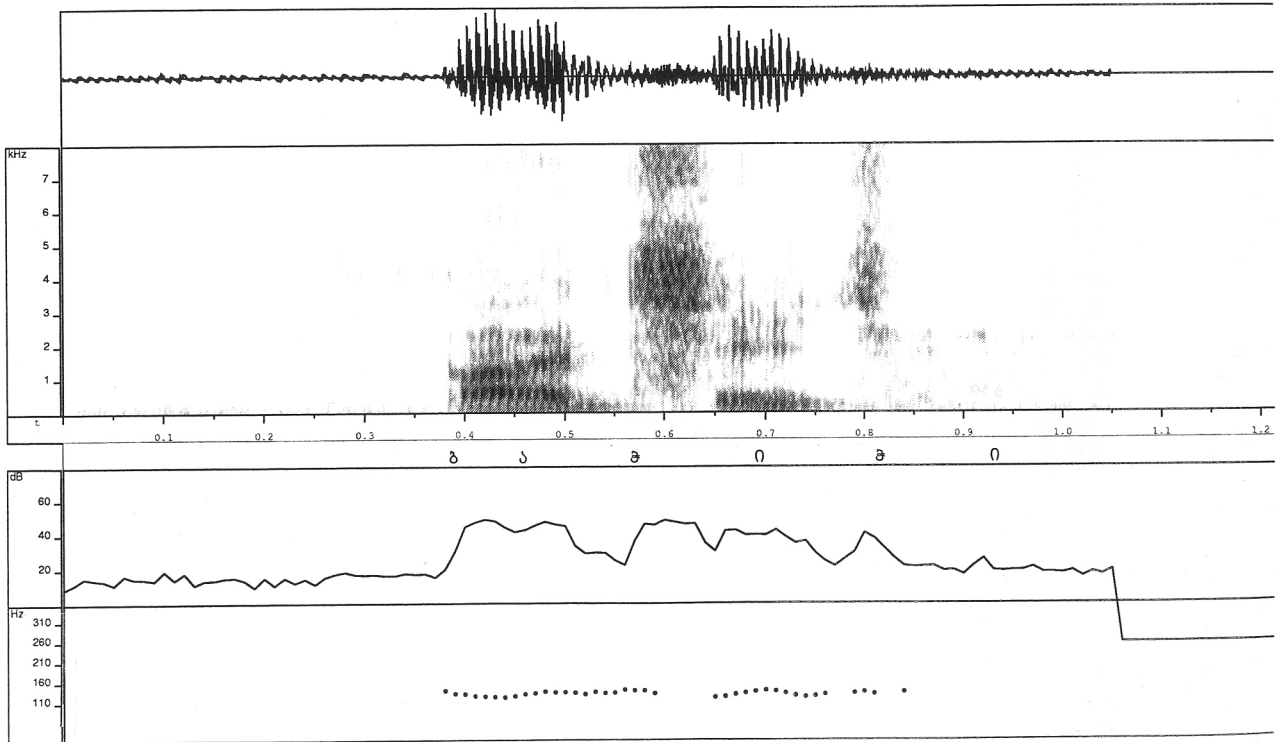
სურ. 127

სურ. 128

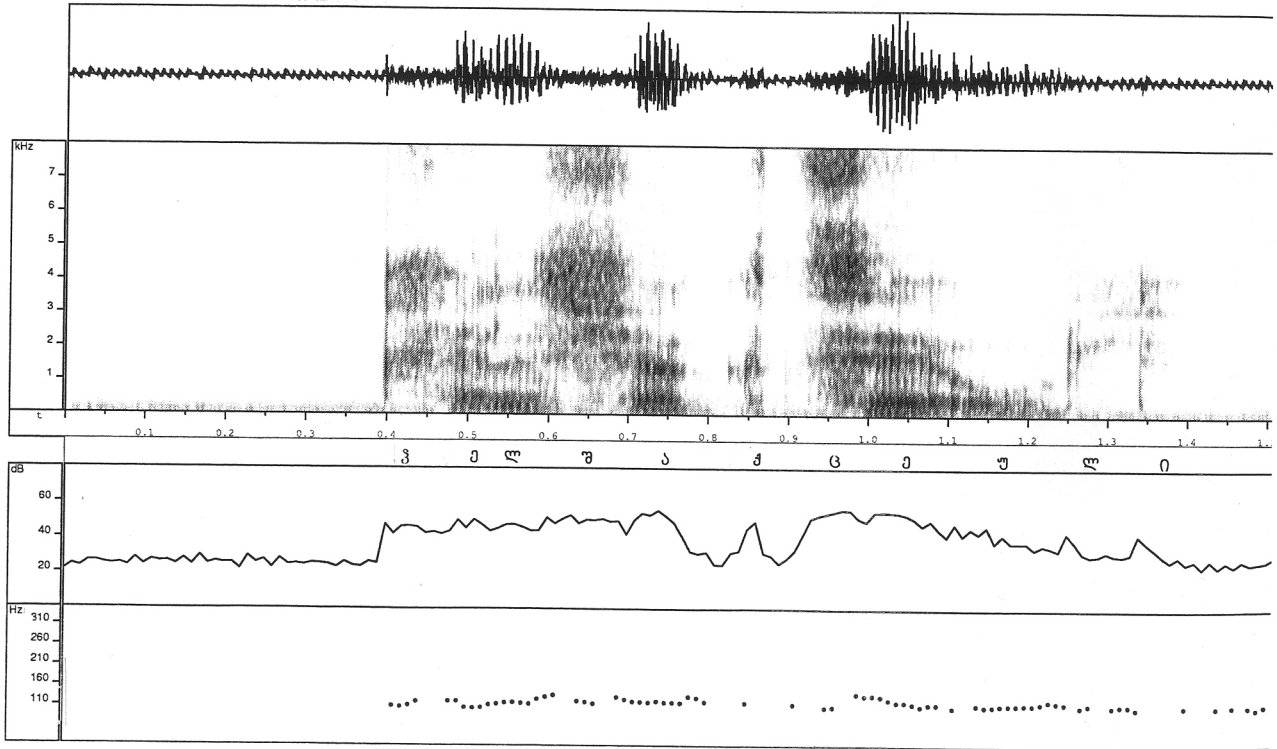

XEV-W-1-M

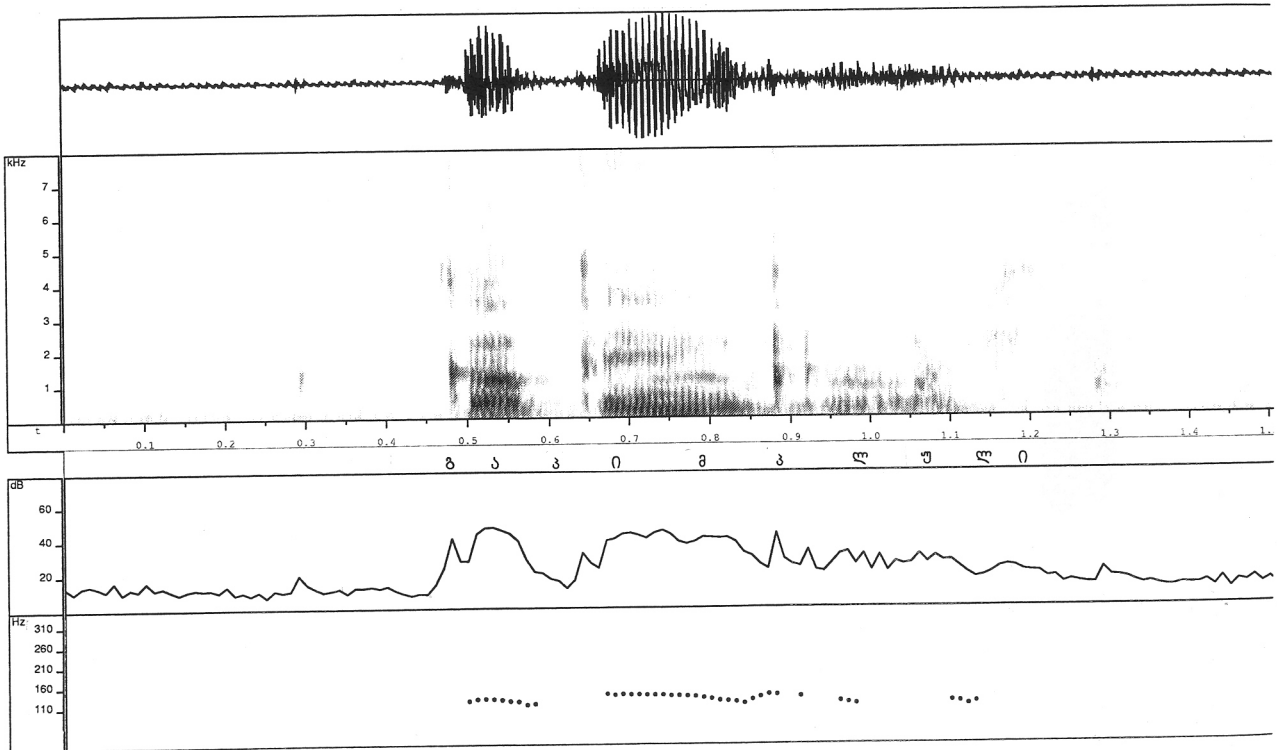
სურ. 130

XEV-W-2-M

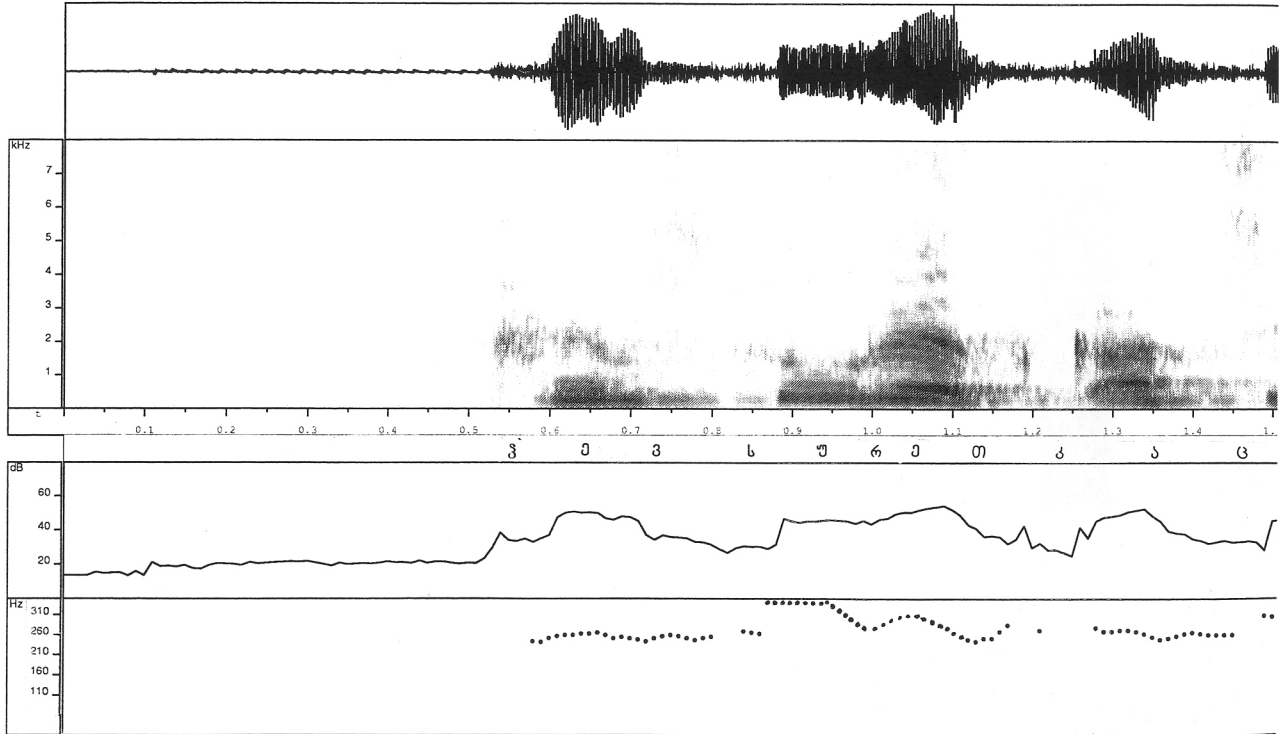
სურ. 131

XEV-W-4-M

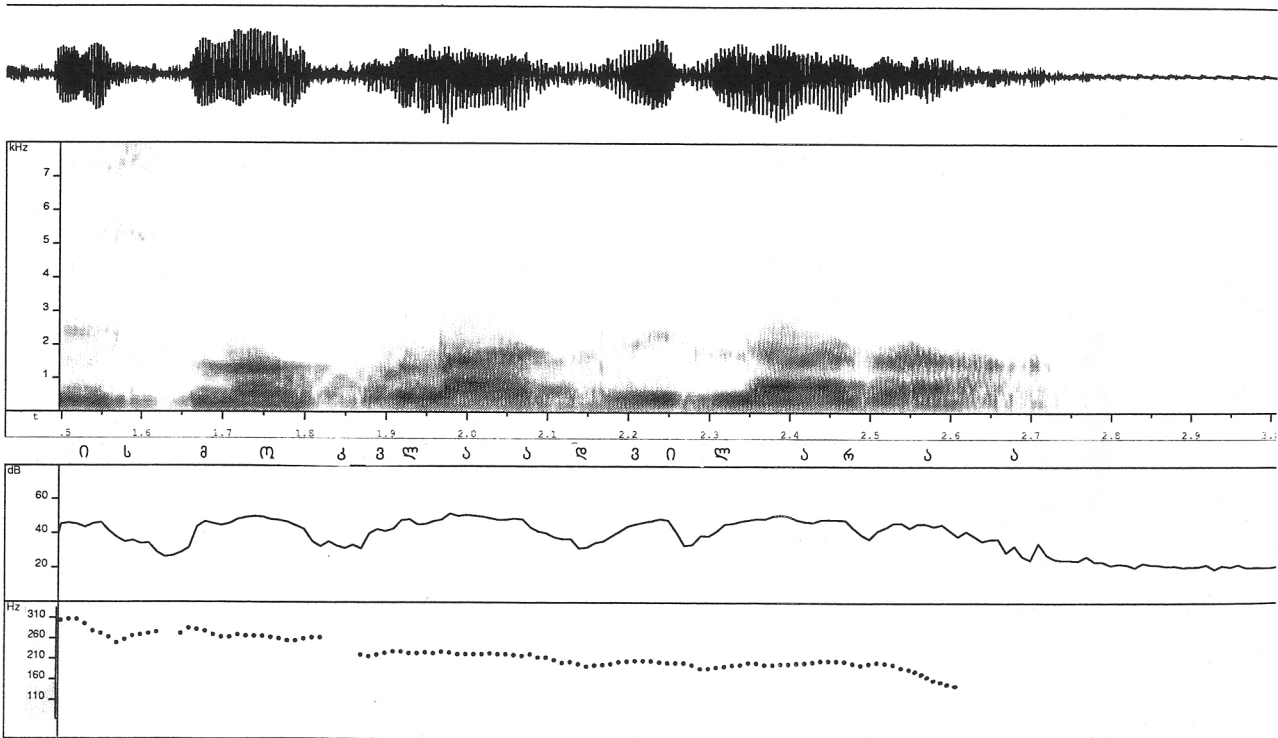

სურ. 132

XEV-N-1-F

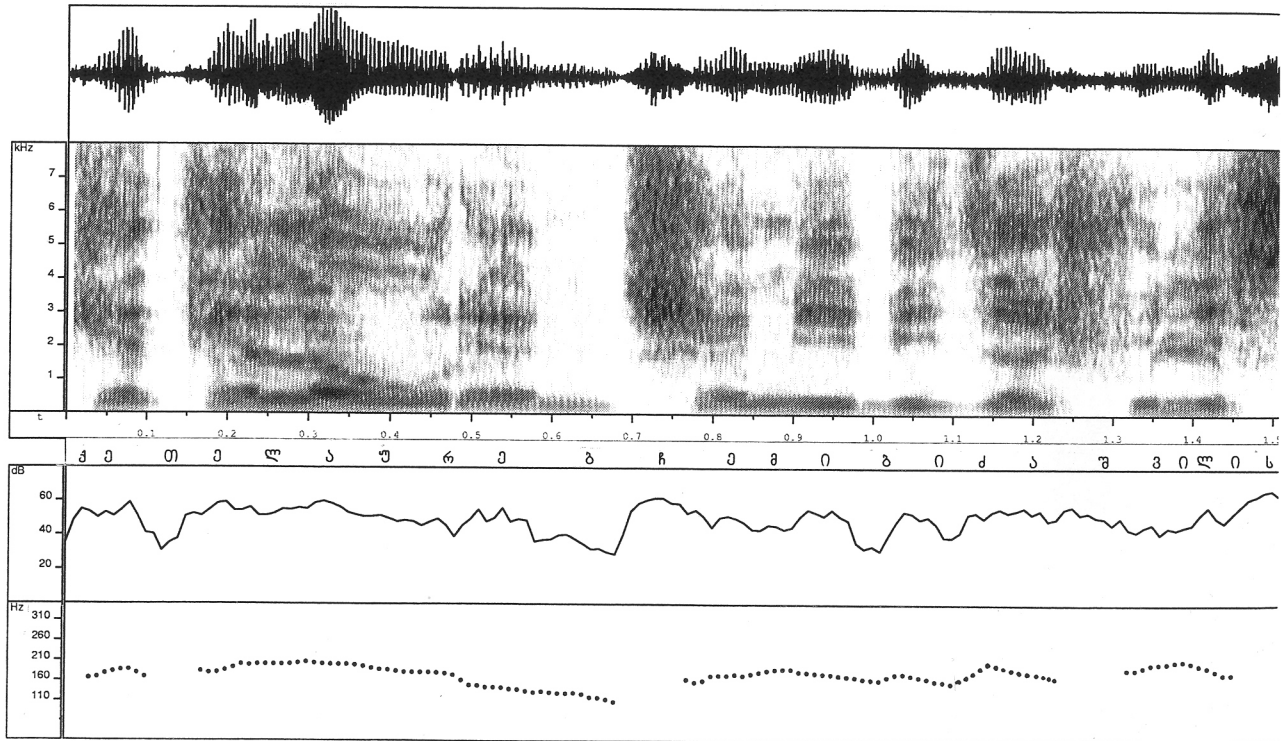

სურ. 133

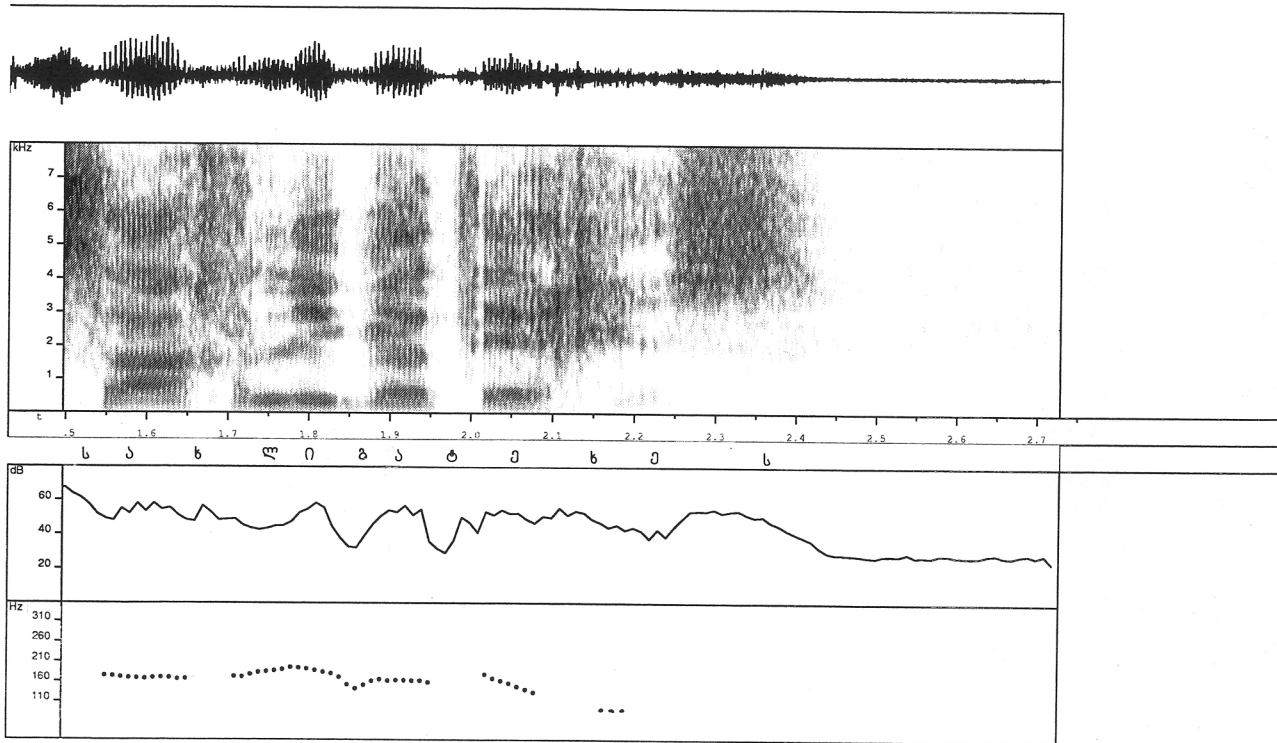

სურ. 134

XEV-N-5-M

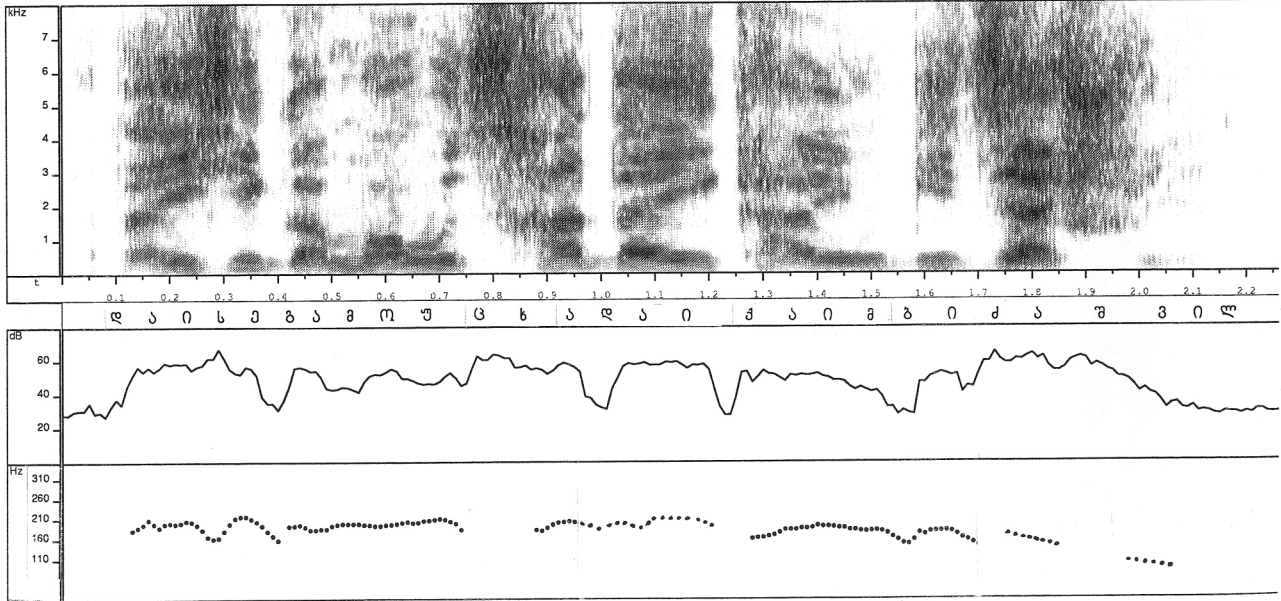

სურ. 135

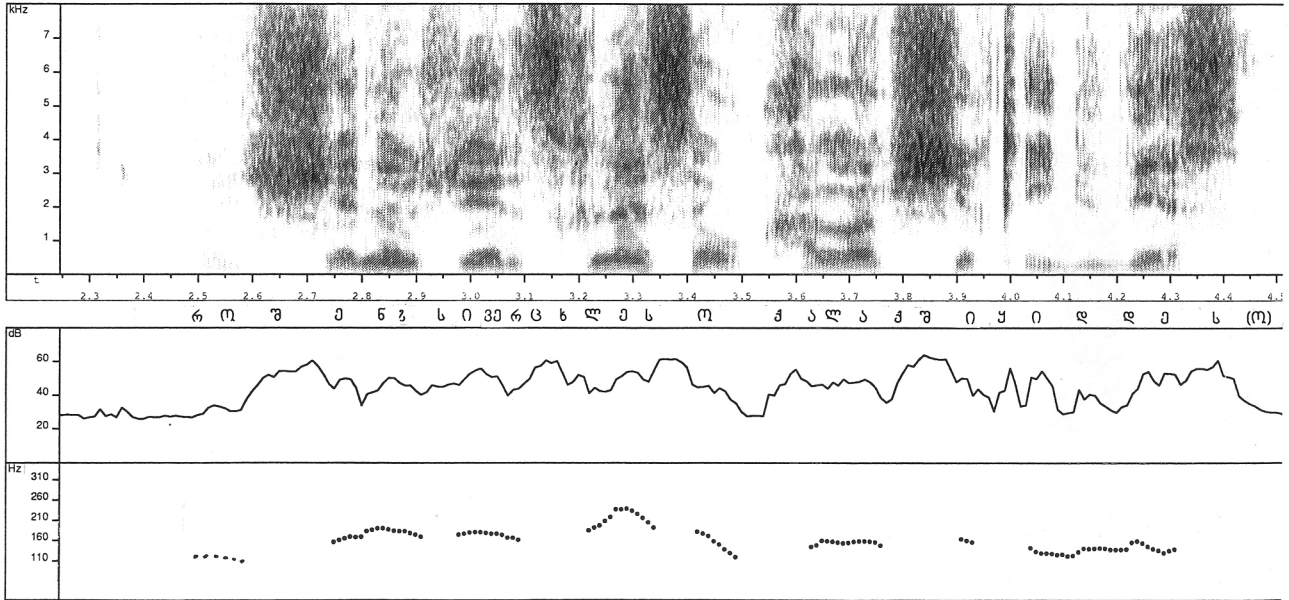

სურ. 136

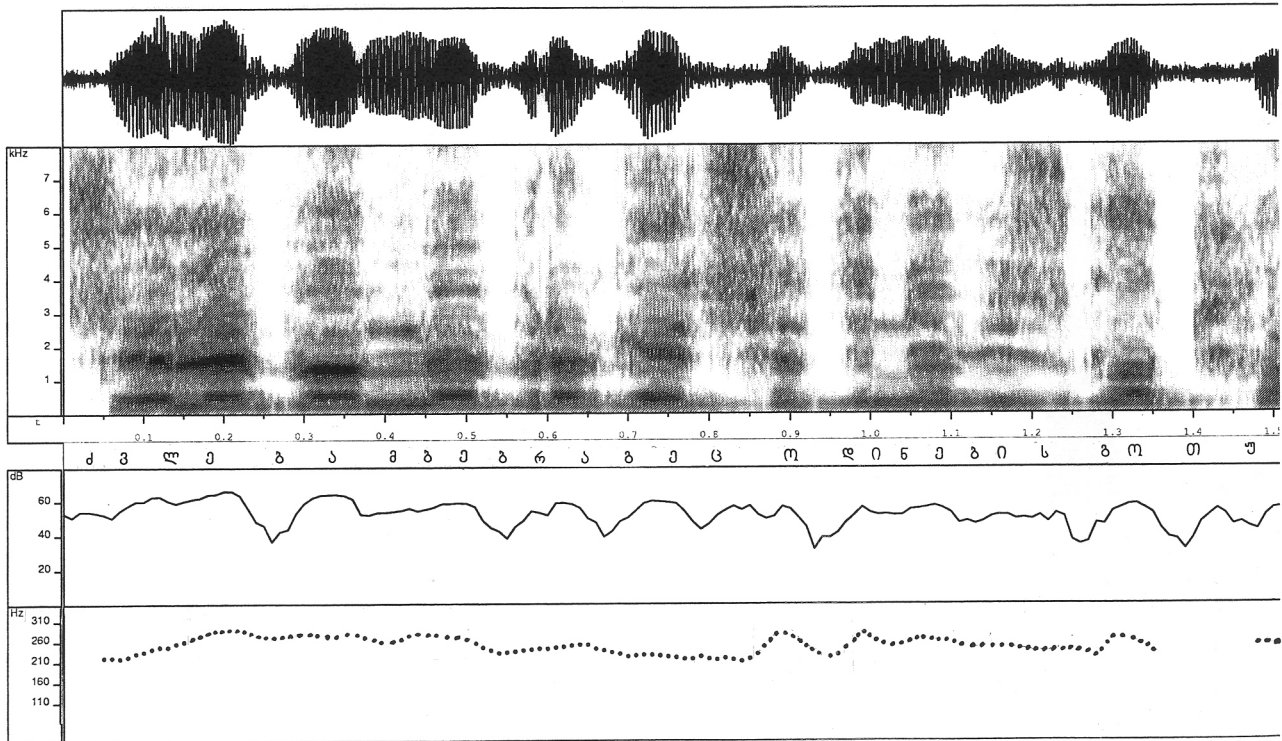
XEV-N-16-M

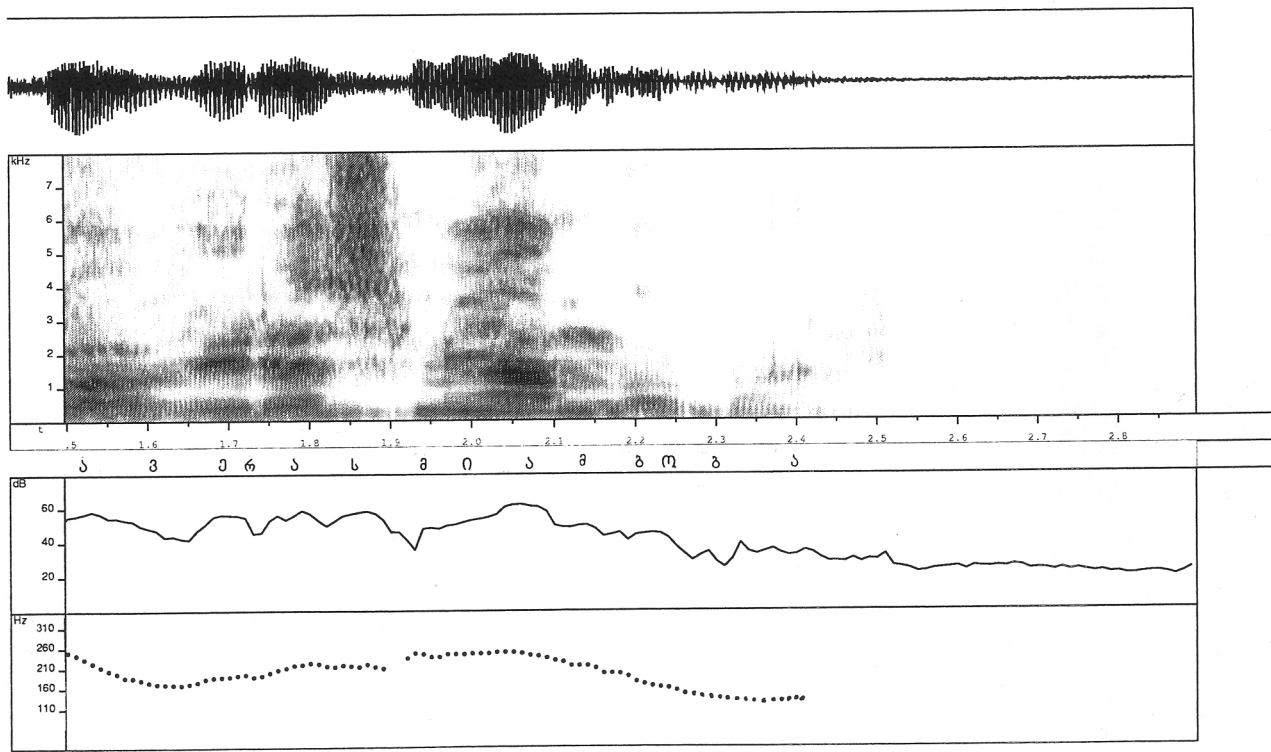
სურ. 137

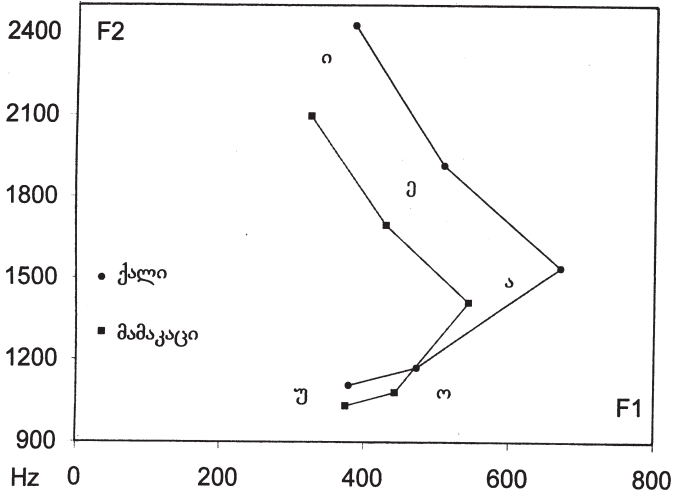
XEV-Q-6-M

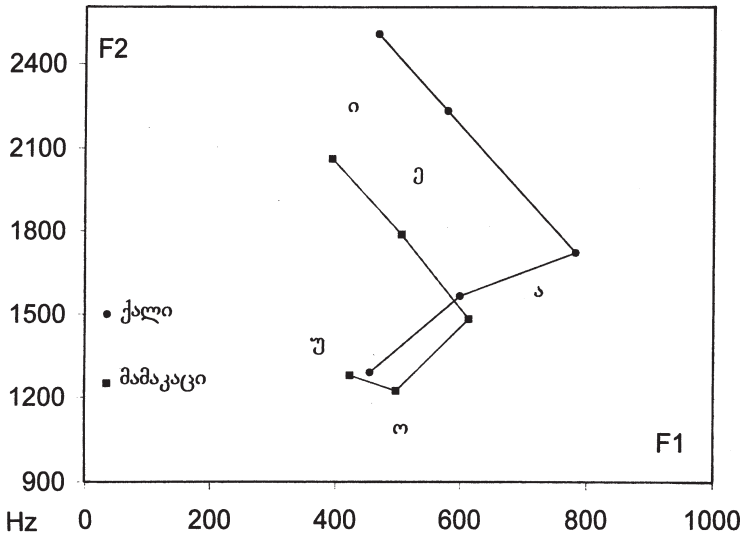
სურ. 139

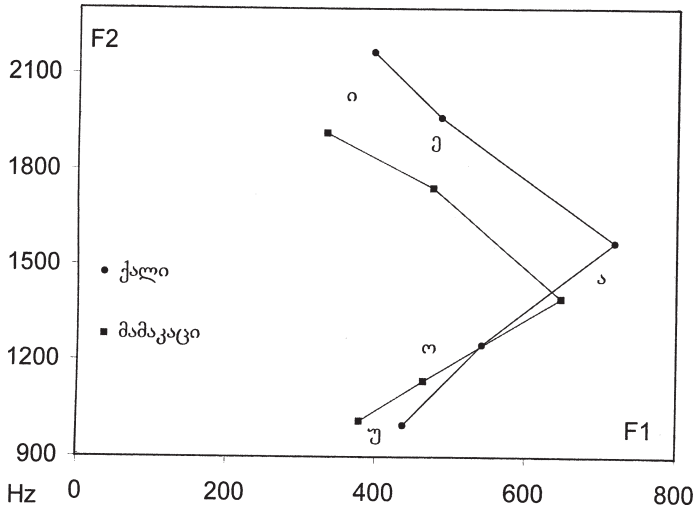
სურ. 140

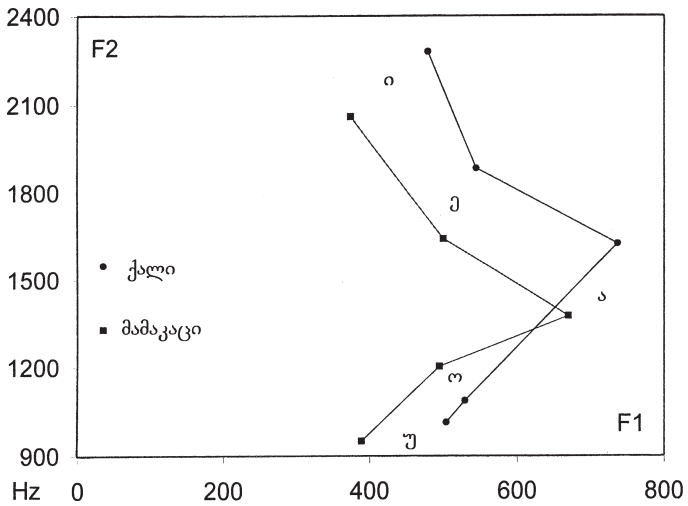
სურ. 141. ქართული სალიტერატურო ენის ხმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

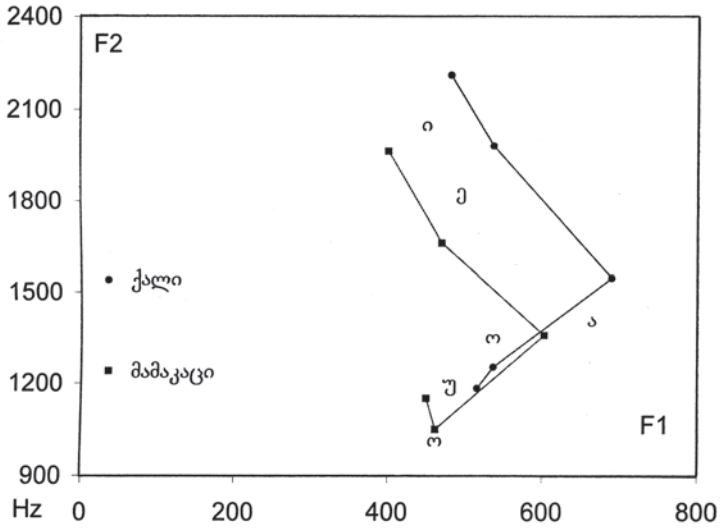
სურ. 142. გურული დიალექტის ხმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

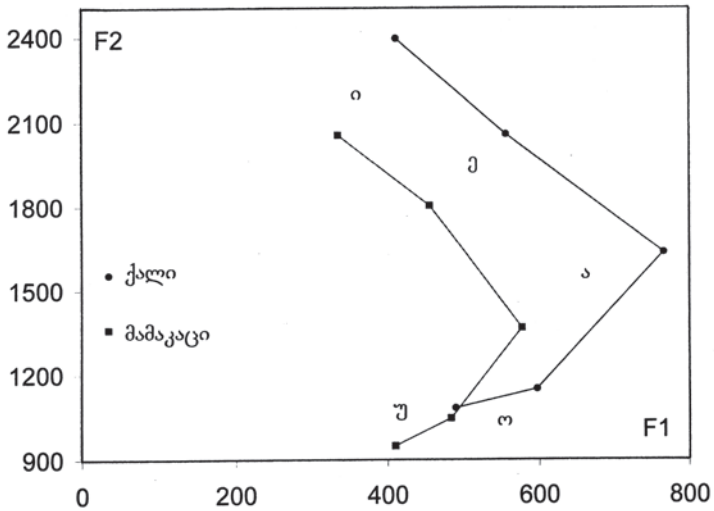
სურ. 143. იმერული დიალექტის ხმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

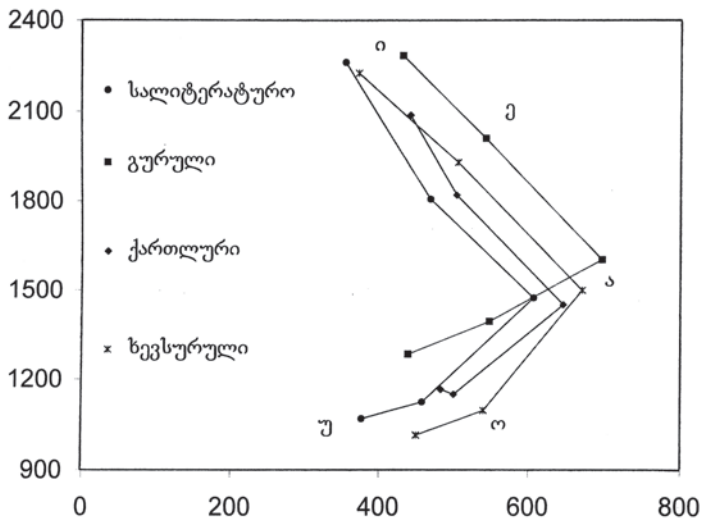
სურ. 144. კახური დიალექტის ხმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

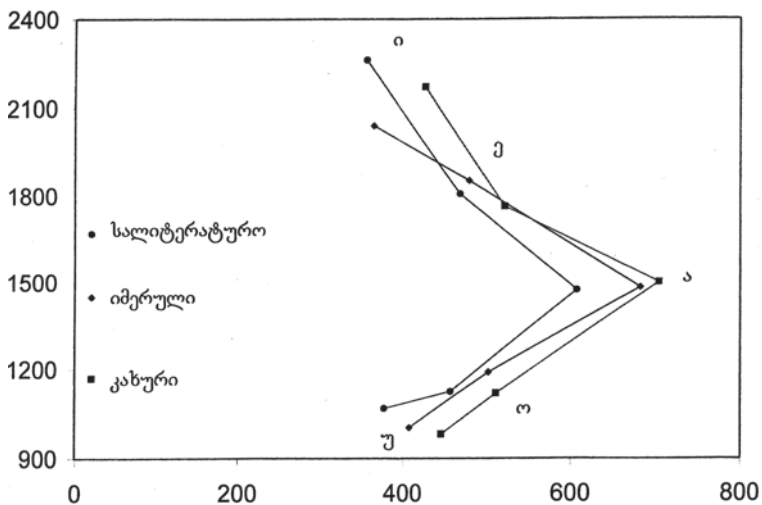
სურ. 145. ქართული დიალექტის ხმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

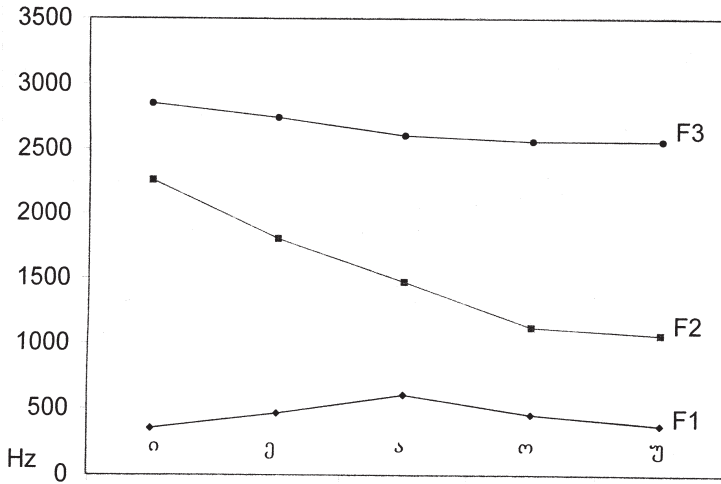
სურ. 146. ხევსურული დიალექტის ხმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

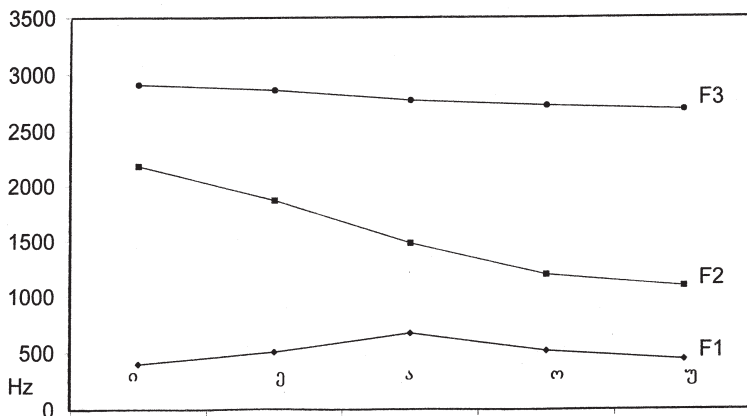
სურ. 147. სმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

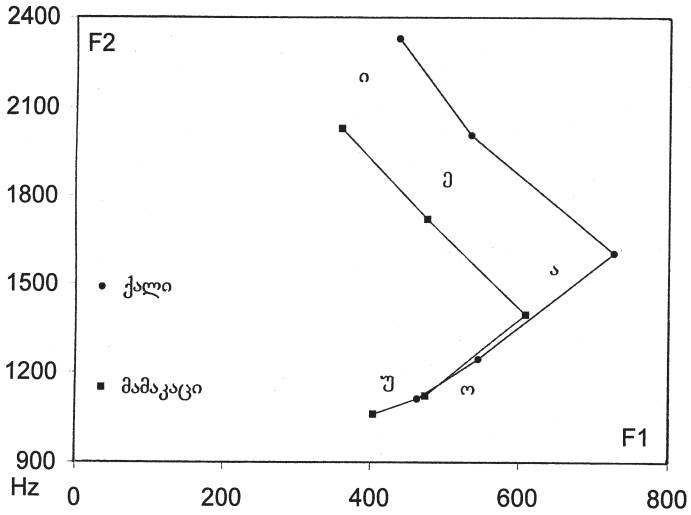
სურ. 148. სმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

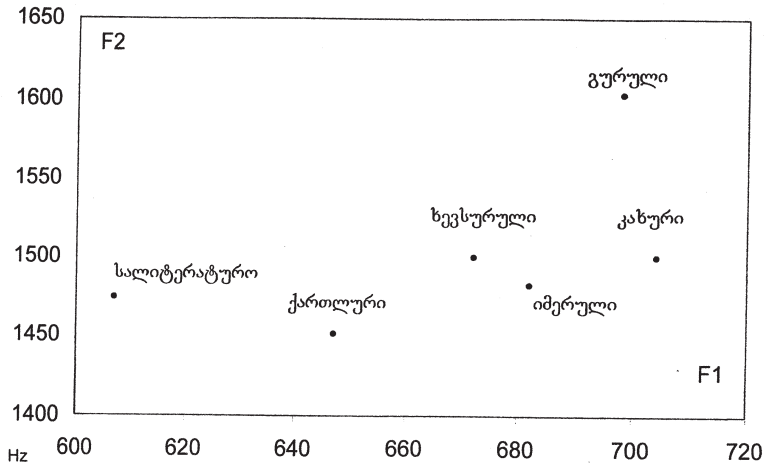
სურ. 149. ქართული სალიტერატურო ენის ხმოვანთა F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

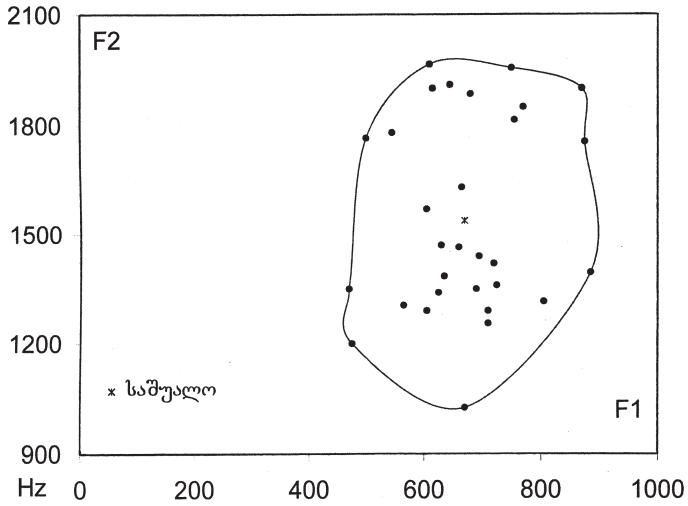
სურ. 150. ქართული სალიტერატურო ენისა და დიალექტების F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

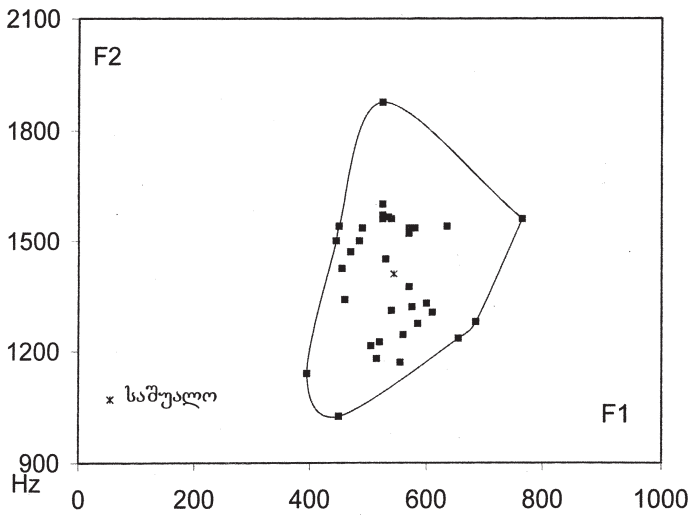
სურ. 151. ქართული სალიტერატურო ენისა და დიალექტების F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

სურ. 152. ა ხმოვნის F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა.

სურ. 153. ა ხმოვნის F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა (სალიტერატურო ქართული, ქალი).

სურ. 154. ა ხმოვნის F1, F2-ის საშუალო სიხშირეთა დიაგრამა (სალიტერატურო ქართული, მამაკაცი).

		F1			F2			F3			F4		
		მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს		
ა	ქალი	470	670	870	1025	1538	1910	2155	2625	3180	3275	3813	4655
	მამაკაცი	445	544	765	1025	1410	1875	2010	2587	2895	3330	3651	4075
ბ	ქალი	395	509	680	1440	1916	2370	2310	2877	3265	3170	4014	4875
	მამაკაცი	370	429	680	1220	1695	1995	2275	2612	3210	3300	3713	4120
ი	ქალი	255	385	510	1885	2425	2990	2540	2980	3490	3490	3839	4520
	მამაკაცი	255	325	460	1415	2096	2495	2295	2732	3195	3100	3616	4035
კ	ქალი	250	473	560	810	1170	1700	2275	2575	3000	3085	3682	4310
	მამაკაცი	385	443	535	810	1080	1595	2175	2552	2765	3225	3555	3845
ც	ქალი	325	379	430	840	1106	1290	2315	2558	2945	3160	3640	4070
	მამაკაცი	315	375	425	850	1031	1310	2235	2569	2700	3530	3721	3980

ცხრილი 1. ქართული სალიტერატურო ენის ხმოვანთა ფორმანტული მონაცემები.

		F1			F2			F3			F4		
		მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს		
ა	ქალი	585	782	995	1475	1722	1970	2530	3128	3660	3600	4253	4740
	მამაკაცი	440	613	780	1015	1483	1865	2305	2809	3270	3255	3776	4440
ბ	ქალი	450	579	695	1925	2233	2585	2930	3362	3760	3950	4531	4820
	მამაკაცი	370	506	575	1445	1787	2125	2130	2810	3090	3480	3872	4560
ი	ქალი	370	468	600	1815	2504	2885	2830	3209	3850	3200	4276	4915
	მამაკაცი	300	395	505	1550	2061	2535	2270	2859	3445	3585	3916	4450
კ	ქალი	400	599	825	1130	1566	1775	2250	3125	3660	3645	4315	4760
	მამაკაცი	420	497	585	980	1223	1595	2260	2817	3215	3390	3763	4295
ც	ქალი	305	455	550	1030	1290	1590	2760	3136	3570	3620	3889	4385
	მამაკაცი	365	423	500	1125	1279	1480	2365	2748	3035	3300	3737	4050

ცხრილი 2. გურული დიალექტის ხმოვანთა ფორმანტული მონაცემები.

		F1			F2			F3			F4		
		მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს		
ა	ქალი	460	717	935	1225	1570	1920	2435	2883	3375	3260	3998	4530
	მამაკაცი	375	647	900	1075	1394	1880	1815	2402	2970	3310	3852	4520
ე	ქალი	310	485	590	1645	1963	2295	2855	3083	3350	3735	4236	4515
	მამაკაცი	340	475	615	1405	1741	2145	2230	2490	2805	3435	3949	4520
ი	ქალი	225	395	570	2000	2165	2500	2815	3064	3480	3405	4229	4930
	მამაკაცი	230	333	480	1590	1914	2280	2215	2497	2925	3265	3854	4475
კ	ქალი	325	542	620	920	1248	1460	2505	2731	2915	3295	3760	4190
	მამაკაცი	300	464	610	905	1134	1565	1965	2298	2700	3295	3737	4225
ც	ქალი	400	437	455	955	997	1020	2245	2477	2710	3440	3810	4225
	მამაკაცი	305	379	425	940	1010	1100	2495	2699	2870	3900	3917	3935

ცხრილი 3. იმერული დიალექტის ხმოვანთა ფორმანტული მონაცემები.

		F1			F2			F3			F4		
		მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს		
ა	ქალი	610	737	890	1355	1624	1910	2740	2900	3305	3280	3975	4540
	მამაკაცი	500	670	845	1005	1376	1835	2055	2669	3460	3230	3740	4350
ე	ქალი	420	544	705	1630	1884	2310	2660	2946	3250	3315	4056	4695
	მამაკაცი	435	500	575	1220	1641	1950	2190	2630	3390	3340	3684	4635
ი	ქალი	350	479	635	1980	2280	2585	2785	2930	3195	3565	4080	4495
	მამაკაცი	350	374	590	1705	2060	2405	2255	2875	3500	3245	3872	4375
კ	ქალი	440	529	600	935	1087	1200	2675	2861	3040	3585	3957	4325
	მამაკაცი	440	495	635	850	1203	1470	2285	2743	3090	3225	3643	4585
ც	ქალი	475	504	570	815	1013	1255	2460	2578	2790	3375	3748	3945
	მამაკაცი	325	389	475	820	950	1290	2215	2576	2780	3440	3760	3970

ცხრილი 4. კახური დიალექტის ხმოვანთა ფორმანტული მონაცემები.

		F1			F2			F3			F4		
		მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს		
ა	ქალი	525	690	880	1250	1545	1830	2440	2916	3555	3625	4056	4700
	მამაკაცი	425	603	810	950	1357	1795	2155	2703	3210	3270	3856	4690
ე	ქალი	420	537	720	1680	1980	2385	2540	2909	3585	3930	4239	4585
	მამაკაცი	380	470	545	1305	1660	2075	2130	2685	3235	3350	3832	4640
ი	ქალი	375	482	565	1845	2210	2720	2625	2951	3550	3455	4268	4900
	მამაკაცი	285	401	635	1545	1963	2265	2430	2961	3360	3345	3859	4560
კ	ქალი	435	537	770	1015	1253	1750	2275	2741	3300	3625	3933	4310
	მამაკაცი	360	462	650	705	1049	1395	2235	2615	3175	3450	3785	4280
ც	ქალი	440	516	580	1050	1183	1395	2300	2855	3395	3900	4255	4800
	მამაკაცი	400	450	535	780	1150	1375	2445	2642	2880	3360	3900	4300

ცხრილი 5. ქართლური დიალექტის ხმოვანთა ფორმანტული მონაცემები.

		F1			F2			F3			F4		
		მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს			მინ — საშუალო - მაქს		
ა	ქალი	455	766	990	1395	1634	1960	2695	3014	3460	3475	4003	4740
	მამაკაცი	405	577	845	1025	1365	1750	2075	2534	3095	3185	3854	4355
ე	ქალი	410	556	720	1635	2057	2500	2575	2954	3370	3680	4052	4455
	მამაკაცი	300	455	560	1430	1803	2450	2200	2724	3300	3085	3744	4115
ი	ქალი	310	411	535	2220	2394	2760	2610	3020	3260	3645	4053	4475
	მამაკაცი	225	335	485	1300	2055	2500	2065	2810	3385	3410	3784	4160
კ	ქალი	490	597	740	830	1149	1650	2770	2984	3235	3435	3924	4630
	მამაკაცი	335	483	685	910	1045	1240	2250	2570	2935	3520	3748	3930
ც	ქალი	375	489	670	880	1081	1300	2560	2887	3110	3375	3809	4245
	მამაკაცი	325	410	535	805	948	1220	2125	2446	2875	3230	3694	4385

ცხრილი 6. ხევსურული დიალექტის ხმოვანთა ფორმანტული მონაცემები.

Summary

Phonetic peculiarities of Gurian, Imeretian, Kartlian, Kakhetian and Khevsur dialectal speeches of Georgian language and their attitude towards Georgian normative speech are researched in this work.

This work was prepared by Scientific and Research Laboratory of Experimental Phonetics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. Records of audio fund of the abovementioned laboratory are processed by means of digital analysis of the speech.

Spectrograms, oscillograms, intonograms, tables and diagrams, displaying results of formant analysis of vowels, illustrate this work. It is also attached the audio material and software (Cool Edit 96) recorded on a laser disc (CD-R).

In contrast to the literary speech approximants **j**, **w**, neutral vowel **ə** and postvelar consonant **q** can be found in dialectal speech. Affrication, disaffrication, substitution of consonants, assimilation and reduction of vowels and consonants shall be mentioned among phonetic processes.

Stress on words can be dynamic and dynamic-tonal. At the same time different roles are given to prosody components (duration, intensity, tone) according to dialects to express stress. Place of stress is also different according to dialects in words having three or more syllables.

In contrast to the literary speech variety of prosody components' combination, increase of quantitative function and wide potential of combinations of intonation curves are characteristic to dialects in general.

It also shall be mentioned that Khevsur speech is different because of distinctly pronunciation of consonants, when fast tempo of speech is characteristic to Gurian.

სარჩევნო

სალიტერატურო ენა და დიალექტები	3
ქართული სალიტერატურო ენა	6
გურული დიალექტი	14
იმერული დიალექტი	20
კახური დიალექტი	26
ქართლური დიალექტი	31
ხევსურული დიალექტი	36
ხმოვანთა ფორმანტული ანალიზი.....	41
პირობით აღნიშვნათა და შემოკლებათა განმარტება	44-45
დანართი:	46
– <i>ოსცილოგრამები, სპექტროგრამები, ინტონოგრამები</i> (სურ. 1-140);	
– <i>დიაგრამები</i> (სურ.141-154);	
– <i>ცხრილები</i> (1-6);	
Summary	200
სარჩევი	201
ლიტერატურა	202

შეცდომების გასწორება

* გვერდი - 12

არის - SAL-N-2-3-F

უნდა იყოს - SAL-N-23-F

* გვერდი — 19

(GUR-Q-An-3-M-M)

↘ ↘ ↘

არის - კიკიბატონო.

უნდა იყოს -

↘ ↘ ↘

კიიკიბატონო.

ლიტერატურა

- თ. აბზიანიძე, ნ. ქუთელია, ქართლური დიალექტის ზოგიერთი ინტონაციური თავისებურება, თბილისის უნივერსიტეტი გიორგი ახვლედიანს, საიუბილეო კრებული მიძღვნილი დაბადების 80 წლისთავისადმი, თბილისი, 1969.
- ა. არაბული, მახვილი ხევსურულ დიალექტში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, V, თბილისი, 1981.
- ა. არაბული, ლ. ბაბლუანი, ვ. შენგელია, ქართველურ ენათა დიალექტების შედარებითი ანალიზისათვის (გურული და ხევსურული, მეგრული და ლაზური, ბალსქემოური და ლენტეხური, XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ზუგდიდი-თბილისი, 2000.
- ნ. არდოტელი, ბგერათგანვითარების საკითხისათვის ხევსურულ დიალექტში, XIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ახალციხე, 1999.
- გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბილისი, 1949.
- მ. ბაბუნაძე, ზემოიძერული კილოკავის ზოგიერთი ენობრივი თავისებურება, XIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ახალციხე, 1999.
- თ. ბოლქვაძე, ენისა და დიალექტის სოციოლინგვისტური მახასიათებლები, ქუთაისური საუბრები – IX, სიმპოზიუმის მასალები, ქუთაისი, 2002.
- თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბილისი, 1965.
- თ. გამყრელიძე, ზ. კიკნაძე, ი. შადური, ნ. შენგელია, თეორიული ენათმეცნიერების კურსი, თბილისი, 2003.
- ნ. გამყრელიძე, ი. ლეჟავა, კავკასიური არეალის ენების ზმულ თანხმოვანთა აკუსტიკური თავისებურებებისათვის, ფონეტიკურ მეცნიერებათა XI საერთაშორისო კონგრესის მასალები, ტ. 3, ტალინი, 1987.
- გ. გვანცელაძე, თ. გვანცელაძე, ქართულ დიალექტთა ურთიერთმიმართება და დიალექტური ტექსტის აღქმა-გაგების ხარისხი, XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2000.
- თ. გვანცელაძე, არის თუ არა გაგებინება ენის დიალექტისაგან გამიჯვნის კრიტერიუმი?, ენათმეცნიერების საკითხები, 2, თბილისი, 2003.
- ი. გვიგინიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბილისი, 1961.
- გ. გოგატიშვილი, დიალექტური მეტყველება ქრონოლოგიური და სივრცული განზომილების თვალსაზრისით, XIV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ბათუმი-თბილისი, 1993.
- გ. გოგოლაშვილი, ქართული ენის დიალექტთა განდასების საკითხისათვის, არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XV, თბილისი, 2004.

- კ. დანელია, ქართული სამწერლო ენის ისტორიის საკითხები, თბილისი, 1983.
თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, პირველი კრებული, თბილისი, 1970.
- ი. თევდორაძე, ქართული ენის პროსოდიის საკითხები, თბილისი, 1978.
- ვ. თოფურია, ქართლური, არილი, ტფილისი, 1925.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა დიალექტების შესწავლის მდგომარეობა და ამოცანები, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, III, თბილისი, 1963.
- გ. იმნაიშვილი, ქართული ენის გურული დიალექტის ზოგიერთი თავისებური მოვლენის შესახებ, მაცნე, 6(33), თბილისი, 1966.
- გ. იმნაიშვილი, ქართლური დიალექტი, I, თბილისი, 1974.
- გ. იმნაიშვილი, კონსონანტთა გაჩენა-განვითარების საკითხისათვის ქართული ენის დიალექტების მონაცემთა მიხედვით, XIV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ბათუმი-თბილისი, 1993.
- ო. კახაძე, მცირე დაკვირვება ხმოვანთა რეგრესული ასიმილაციის საკითხებზე ქართული ენის ზოგ დიალექტში, XIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ახალციხე, 1999.
- გ. კვარაცხელია, ზეპირი მეტყველების ფორმები და სოციალური პრესტიჟი, XIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ახალციხე, 1999.
- ნ. კიზირია, სალიტერატურო ქართულის ინტონაციის საკითხები, თბილისი, 1987.
- მ. კობაძე, მახვილი ქართული ენის მთიულურ დიალექტში და ხმოვანთა სისტემის ჩამოყალიბების ზოგიერთი საკითხი, ნარკვევები იბერიულ-კავკასიურ ენათა მორფოლოგიიდან, თბილისი, 1980.
- კ. კუბლაშვილი, ქართული ენის ქვემოიმერული დიალექტი, თბილისი, 1985.
- კ. კუბლაშვილი, წარმოთქმის ზოგი აქცენტუაციური და ინტონაციური მახასიათებლის შესახებ ქართული ენის დასავლურ კილოებში, XVIII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, გორი-თბილისი, 1998.
- ი. ლეჟავა, კავშირები და პაუზის ადგილი ქართულ სალიტერატურო წარმოთქმაში, რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენციის „ფონეტიკა და ნორმა“ მასალები, თბილისი, 1981.
- ი. ლეჟავა, ქართული ენის ბგერების სპექტროგრაფიული ანალიზი, აღმოსავლეთმცოდნეთა XXXVII საერთაშორისო კონფერენცია, მოხსენებათა თეზისები, მოსკოვი, 2004

- თ. ლორთქიფანიძე, ქვემოიმერულისა და გურულის ურთიერთმიმართებისათვის, XXII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2002.
- თ. ლორთქიფანიძე, მახვილი ქვემოიმერულში, XXIII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თელავი-თბილისი, 2003.
- ლ. ლორთქიფანიძე, ქართული ენის ბ, დ, გ მჟღერ სშულთა აღქმისათვის, საენათმეცნიერო კრებული, მიძღვნილი გიორგი ახვლედიანის ხსოვნისადმი, I, თბილისი, 1984.
- ა. მარტიროსოვი, ქართული ლინგვისტური ატლასის შედგენისათვის, XIV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ბათუმი-თბილისი, 1993.
- ა. მარტიროსოვი, გ. იმნაიშვილი, ქართული ენის კახური დიალექტი, თბილისი, 1956.
- გ. ნებიერიძე, ენათმეცნიერების შესავალი, თბილისი, 1999.
- ა. ონიანი, ენა და დიალექტი (ქართველური დიალექტები, თუ – ქართველური ენები?), ენათმეცნიერების საკითხები, 1, თბილისი, 2003.
- ა. ონიანი, ისევ ქართველური ენებისა და დიალექტების შესახებ, ენათმეცნიერების საკითხები, 2, თბილისი, 2003.
- ს. ჟღენტი, გურული კილო (გამოკვლევა, ტექსტები, ლექსიკონი), ენიშკის გამოცემა, 1936.
- ს. ჟღენტი, ქართული ლიტერატურული წარმოთქმის ძირითადი თავისებურებანი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 51, 1953.
- ს. ჟღენტი, ქართული ენის ფონეტიკა, თბილისი, 1956.
- ს. ჟღენტი, ქართული დიალექტების წარმოთქმის თავისებურებათა შესწავლის ზოგიერთი საკითხი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 69, 1958.
- ს. ჟღენტი, ქართული ენის რიტმიკულ-მელოდიკური სტრუქტურა, თბილისი, 1963.
- ს. ჟღენტი, ქართული სალიტერატურო ენის აქცენტუაციის ძირითადი თავისებურებანი, ქართველურ ენათა ფონეტიკის საკითხები, თბილისი, 1965.
- ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის საკითხები, თბილისი, 1975.
- ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბილისი, 1984.
- დ. სირია, დიალექტების როლი თანამედროვე სალიტერატურო ენის განვითარებაში, XXV რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2005.

- ზ. ტულუში, რედუქციისათვის გურულში, XIX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ახალციხე, 1999.
- მ. ტაბიძე, ენობრივი სიტუაცია თბილისში, XXII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2002.
- მ. ტაბიძე, თბილისური მეტყველება – ქართველური დიალექტი თუ სტანდარტული ენის ზედიალექტური ვარიანტი? XXIII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თელავი-თბილისი, 2003.
- მ. ტაბიძე, რ. ჭანტურია, ენისა და დიალექტის განსაზღვრისათვის, XXI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ბათუმი-თბილისი, 2001.
- თ. უთურგაძე, თუშური კილო, თბილისი, 1960.
- თ. უთურგაძე, ქართული ენის მთის კილოთა ზოგი თავისებურება, თბილისი, 1966.
- თ. უთურგაძე, ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურა, თბილისი, 1976.
- ტ. ფუტყარაძე, დიალექტი თუ უმწერლობო ენა (მონათესავე ენობრივ ერთეულთა კვალიფიკაციის საკითხისათვის), საქ. მეცნ. აკად. არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, მე-60 სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2001.
- ტ. ფუტყარაძე, საერთო მოვლენები თანამედროვე ქართველურ დიალექტებში, I, XXII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2002.
- ი. ქავთარაძე, ქართული ენის ისტორიისათვის. XII-XVIII სს., თბილისი, 1973.
- ი. ქავთარაძე, ქართული ენის მოხეური დიალექტი, თბილისი, 1985.
- მ. ქაცარავა, იმერული დიალექტის ლექსიკისათვის, XXII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბილისი, 2002.
- ნ. ქუთელია, ორთოეპიულ და ორთოგრაფიულ ნორმათა რეგულირებისათვის ქართულ სალიტერატურო ენაში, ფონეტიკა და ნორმა, რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია, თბილისი, 2000.
- ნ. ქუთელია, დიალექტისა და ენის ურთიერთმიმართება და ენობრივი პოლიტიკა, XXI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ბათუმი-თბილისი, 2001.
- თ. ღვინაძე, დიალექტი, დიალექტიზმი, სალიტერატურო ენა..., ქუთაისური საუბრები – IX, სიმპოზიუმის მასალები, ქუთაისი, 2002.
- ა. ღლონტი, ძირითადი ფონეტიკური მოვლენებისათვის გურულში, ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, V, ტფილისი, 1936.
- ნ. შარაშენიძე, კომპენსაციის ერთი შემთხვევისათვის ქვემოიმერულში, XXIII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, თელავი-თბილისი, 2003.

- ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. III, თბილისი, 1980.
- ა. შანიძე, ქართული კილოები მთაში, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. II, თბილისი, 1981.
- არნ. ჩიქობავა, გრძელი ხმოვნები მთიულურში, ტფილისის უნივერსიტეტის მოამბე IV, ტფილისი, 1924.
- არნ. ჩიქობავა, იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის ისტორია, თბილისი, 1965.
- არნ. ჩიქობავა, ქართული დიალექტოლოგია და მისი ზოგი საზრუნავი, II რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, თბილისი, 1980.
- გ. ცოცანიძე, სპირანტის აფრიკატიზაციის ერთი შემთხვევა ქართულ დიალექტებში, ქართული ენის სტრუქტურის საკითხები, IV, თბილისი, 1974.
- შ. ძიმიგური, ქართული დიალექტოლოგიური ძიებანი, თბილისი, 1970.
- ქ. ძოწენიძე, ზემოიმერული კილოკავი (ენობრივი მიმოხილვა და ტექსტები), თბილისი, 1973.
- ა. ჭინჭარაული, ხევსურულის თავისებურებანი, თბილისი, 1961.
- ლ. ჯავახიძე, სიტყვათმასხვილის საკითხისათვის ხევსურულში, თბილისის უნივერსიტეტის შრომები 164, ენათმეცნიერება, თბილისი, 1975.
- ლ. ჯავახიძე, სინტაქსური მასხვილის საკითხისათვის ხევსურულში, საენათმეცნიერო კრებული, მიძღვნილი გიორგი ახვლედიანის ხსოვნისადმი, I, თბილისი, 1984.
- რ. ჯანაშია, გურული დიალექტოლოგიური მეტყველების ნიმუშები სიმონ ჯანაშიას ჩანაწერებში, XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ზუგდიდი-თბილისი, 2000.
- ზ. ჯაფარიძე, პერცეფციული ფონეტიკის ძირითადი საკითხები, თბილისი, 1975.
- ზ. ჯაფარიძე, ფონეტიკური ერთეულისა და ნორმის დადგენისათვის, ფონეტიკა და ნორმა, რესპუბლიკური კონფერენციის მასალები, თბილისი, 1981.
- პ. ჯავახიძე, გურული დიალექტის ფონეტიკის საკითხები, ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, XXXI, ქუთაისი, 1955.
- ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბილისი, 1989.
- Блумфилд Л., Язык (Перевод с английского. Под редакцией и с предисловием М. М. Гухман), Москва, 1968, Прогресс.
- Б. Гавранек, Задачи литературного языка и его культуры, Пражский лингвистический кружок, Москва, 1967.
- Г. Фант, Акустическая теория речеобразования, Москва, 1964.
- G. Fant, Speech Sounds and Features, 1973.
- U. Weinreich, Languages in contact, New York, 1953.

დაიბეჭდა გამომცემლობაში „ნეკერი“
მისამართი: ო. თაქთაქიშვილის №12
ტელ.: 91-35-16
ელ-ფოსტა: nekeripub@hotmail.com
